

№ 1 (54)

2025

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ТАВРІЙСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
АГРОТЕХНОЛОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ДМИТРА МОТОРНОГО
ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

ТАВРІЙСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
АГРОТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ДМИТРА МОТОРНОГО

**DMYTRO MOTORNYI TAVRIA STATE
AGROTECHNOLOGICAL UNIVERSITY
Faculty «Economic and Business»**

Scientific papers
**OF DMYTRO MOTORNYI TAVRIA STATE
AGROTECHNOLOGICAL UNIVERSITY
(ECONOMIC SCIENCES)**

№ 1 (54)

Видавничий дім
«Гельветика»
2025

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ	EDITORIAL BOARD
051 – Економіка	051 – Economy
Ткач А. А. – д.е.н., професор, Жешувська Політехніка ім. Ігнація Лукасевича, м. Ряшів, Польща	Tkach A. A. – Doctor of Economic Sciences, Professor, Polytechnic RZESOWSKIEJ, Ryashiv, Poland
Двігун А. О. – д.е.н., професор, Національний інститут стратегічних досліджень при Президенті України	Dvihun A. O. – Doctor of Economic Sciences, Professor, National Institute for Strategic Studies in Ukraine National Institute of Strategic Studies under the President of Ukraine
Свиноус І. В. – д.е.н., професор, Білоцерківський національний аграрний університет	Svinous I. V. – Doctor of Economic Sciences, Professor, Bila Tserkva National Agrarian University
Череп А. В. – д.е.н., професор, Запорізький національний університет	Cherep A. V. – Doctor of Economic Sciences, Professor, Zaporizhzhya National University
Єременко Д. В. – д.е.н., професор, ТДАТУ	Yeremenko D. V. – Doctor of Economic Sciences, Prof., TSATU
Колокольчикова І. В. – д.е.н., професор, ТДАТУ	Kolokolchikova I. V. – Doctor of Economic Sciences, Prof., TSATU
Кукіна Н. В. – к.е.н., доцент, ТДАТУ	Kukina N. V. – Candidate of Economic Sciences, Ass. Professor, TSATU
Почерніна Н. В. – к.е.н., доцент, ТДАТУ	Pochernina N. V. – Candidate of Economic Sciences, Ass. Professor, TSATU
Прус Ю. О. – к.е.н., доцент, ТДАТУ	Prus Y. O. – Candidate of Economic Sciences, Ass. Professor, TSATU
Демко В. С. – к.е.н., доцент, ТДАТУ	Demko V. S. – PhD, Ass. Prof., TSATU
071 – Облік і оподаткування	071 – Accounting and taxation
Чіобану Геннадій – Університет Артіфлекс, Бухарест, Румунія	Ghenadie Ciobanu – Senior Researcher ARTIFLEX” University of Bucharest, National Scientific Research Institute for Labour and Social Protection: Bucharest, RO
Давидюк Т. В. – д.е.н., професор, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»	Davydiuk T. V. – Doctor of Economic Sciences, Professor, National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”
Сокіл О. Г. – д.е.н., професор, Національний університет «Львівська політехніка»	Sokil O. H. – Doctor of Economic Sciences, Professor, Lviv Polytechnic National University
Трачова Д. М. – д.е.н., професор, ТДАТУ	Trachova D. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor, TSATU
Кучеркова С. О. – к.е.н., доцент, ТДАТУ	Kucherкова S. O. – Candidate of Economic Sciences, Ass. Professor, TSATU
Костякова А. А. – к.е.н., доцент, ТДАТУ	Kostyakova A. A. – Candidate of Economic Sciences, Ass. Professor, TSATU
Демчук О. О. – к.е.н., доцент, ТДАТУ	Demchuk O. M. – Candidate of Economic Sciences, Ass. Professor, TSATU
Сахно Л. А. – к.е.н., доцент, ТДАТУ	Sakhno L. A. – Candidate of Economic Sciences, Ass. Professor, TSATU
072 – Фінанси, банківська справа та страхування	072 – Finance, banking and insurance
Жанна Черноштан – Балтійська міжнародна академія, Латвія	Zanna Cernostana – Baltic International Academy, Latvia
Гривківська О. В. – д.е.н., професор; ПВНЗ «Європейський університет»	Hryvkivska O. V. – Doctor of Economic Sciences, Professor, PHEI “European University”
Давиденко Н. М. – д.е.н., професор, Національний університет біоресурсів і природокористування	Davidenko N. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor, National University of Life and Environmental Sciences
Танклевська Н. С. – д.е.н., професор, Державний торговельно-економічний університет, професор кафедри економіки та фінансів підприємства	Tanklevska N. S. – Doctor of Economic Sciences, Professor, State University of Trade and Economics, Professor of the Department of Economics and Enterprise Finance
Вдовенко Л. О. – д.е.н., доцент, Вінницький національний аграрний університет	Vdovenko L. O. – Doctor of Economic Sciences, Ass. Prof., Vinnytsia National Agrarian University
Трусова Н. В. – д.е.н., професор, ТДАТУ	Trusova N. V. – Doctor of Economic Sciences, Professor, TSATU
Яцух О. О. – д.е.н., професор, ТДАТУ	Yatsukh O. O. – Doctor of Economic Sciences, Professor, TSATU
Косторной С. В. – к.е.н., доцент, ТДАТУ	Kostornoi S. V. – Candidate of Economic Sciences, Ass. Professor, TSATU
Цап В. Д. – к.е.н., доцент, ТДАТУ	Tsap V. D. – Candidate of Economic Sciences, Ass. Professor, TSATU
Чкан І. О. – к.е.н., доцент, ТДАТУ	Chkan I. O. – Candidate of Economic Sciences, Ass. Professor, TSATU
073 – Менеджмент	073 – Management
Огієнко М. М. – д.е.н., професор, Академія прикладних наук, Вища школа управління і адміністрування в Ополе, Польща	Ohienko M. M. – Doctor of Economics, Professor, Academy of Applied Sciences Academy of Management and Administration in Opole, Poland
Судомир С. М. – д.е.н., професор, ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут»	Sudomyr S. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor, Berezhan Agrotechnical Institute

Завгородній А. В. – д.е.н., професор, Миколаївський інститут розвитку людини Університету «Україна»	Zavhorodnii A. V. – Doctor of Economic Sciences, Professor, Mykolaiv Institute of Human Development of University “Ukraine”
Левків Г. Я. – д.е.н., професор, Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького	Levkiv H. Y. – Doctor of Economics, Associate Professor, Professor of Department of Management, Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies Lviv, Ukraine
Басюркіна Н. Й. – д.е.н., професор, Одеський національний технологічний університет	Basiurkina N. I. – Doctor of Economic Sciences, Professor, Odesa National University of Technology
Козак К. Б. – д.е.н., професор Одеський національний технологічний університет	Kozak K. B. – Doctor of Economic Sciences, Professor, Odesa National University of Technology
Ортіна Г. В. – д.н.держ.упр., професор, ТДАТУ	Ortina G. V. – Doctor of Science in Public Administration Prof., TSATU
Коноваленко А. С. – д.е.н., професор, ТДАТУ	Konovalenko A. S. – Doctor of Economic Sciences, Professor, TSATU
Нехай В. В. – д.е.н., професор, ТДАТУ	Nekhai V. V. – Doctor of Economic Sciences, Professor, TSATU
Агєєва І. В. – к.е.н., доцент, ТДАТУ	Ahieieva I. V. – Candidate of Economic Sciences, Ass. Professor, TSATU
075 – Маркетинг	075 – Marketing
Вішал Дагар – д.е.н., професор, університет Аміті, Індія	Vishal Dagar – PhD, Ass. Professor, Amity University, India
Вей Фен – д.е.н., проф., Північно-західний університет A&F, Китай	Wei Feng – Doc.Ec.Sc., Professor, Northwest A&F University
Керімова У. К. – д.е.н., професор, Казахський національний аграрний дослідницький університет, академік Національної академії наук Казахстану, Казахстан	Ukilai Kerimova – Doctor of Economic Sciences, Professor, Kazakh National Agrarian Research University, Academician of the National Academy of Sciences of Kazakhstan, Almaty, Kazakhstan
Буднікевич І. М. – д.е.н., професор, Чернівецький національний університет	Budnikevych I. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor, Chernivtsi National University
Гончар В. В. – д.е.н., професор, Приазовський державний технічний університет	Gonchar V. V. – Doctor of Economic Sciences, Professor, Pryazov State Technical University
Легеца Д. Г. – д.е.н., професор, ТДАТУ	Legeza D. G. – Doctor of Economic Sciences, Professor, TSATU
Куліш Т. В. – к.е.н., доцент, ТДАТУ	Kulish T. V. – Candidate of Economic Sciences, Ass. Professor, TSATU
Шквиря Н. О. – к.е.н., доцент, ТДАТУ	Shkviria N. O. – Candidate of Economic Sciences, Ass. Professor, TSATU
Сокіл Я. С. – к.е.н., доцент, ТДАТУ	Sokil Y. S. – Candidate of Economic Sciences, Ass. Professor, TSATU
Арестенко Т. В. – к.е.н., доцент, ТДАТУ	Arestenko T. V. – Candidate of Economic Sciences, Ass. Professor, TSATU
Майборода Г. О. – PhD, ст. викладач ТДАТУ	Mayboroda G. O. – PhD, Senior Lecturer, TSATU
076 – Підприємництво, торгівля та біржова діяльність	076 – Entrepreneurship, trade and stock-taking activities
Чернявська Т. А. – д.е.н., професор, Державна вища професійна школа, м. Конін, Польща	Cherniavska T. A. – Doctor of Economic Sciences, Professor, State Higher Professional School, Konin, Poland
Веслав Музіал – професор, доктор хаб., інж., кафедра економіки і організації сільського господарства, Краківський сільськогосподарський університет ім. Гуго Колланта, Польща	Wieslaw Musial – prof. dr. hab. Uniwersytet Rolniczy im. Hugona Kołłątaja w Krakowie Brak zweryfikowanego, Krakow, Poland
Волощук К. Б. – д.е.н., професор, ЗВО «Подільський державний університет»	Voloshchuk K. B. – Doctor of Economic Sciences, Professor, Podilsky State University
Карпенко А. В. – д.е.н., професор, Національний університет «Запорізька політехніка»	Karpenko A. V. – Doctor of Economic Sciences, Professor, National University “Zaporizhia Polytechnic”
Сєвідова І. О. – д.е.н., професор, Харківський національний університет внутрішніх справ	Sievidova I. O. – Doctor of Economic Sciences, Professor, Kharkov National University of Internal Affairs
Яворська Т. І. – д.е.н., професор, ТДАТУ	Yavorska T. I. – Doctor of Economic Sciences, Professor, TSATU
Болтянська Л. О. – к.е.н., доцент, ТДАТУ	Boltianska L. O. – Candidate of Economic Sciences, Ass. Professor, TSATU
Завадських Г. М. – к.е.н., доцент, ТДАТУ	Zavadskykh H. M. – Candidate of Economic Sciences, Ass. Professor, TSATU
Лисак О. І. – к.е.н., доцент, ТДАТУ	Lysak O. I. – Candidate of Economic Sciences, Ass. Professor, TSATU
Тебенко В. М. – к.е.н., доцент, ТДАТУ	Tebenko H. M. – Candidate of Economic Sciences, Ass. Professor, TSATU

Засновник

Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного
Факультет економіки та бізнесу

УДК [33+631.1](06)

Т 13

Збірник наукових праць Таврійського державного
агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного
(економічні науки) / За ред. Т. І. Яворської. Запоріжжя:
Видавничий дім «Гельветика», 2025. № 1 (54). 82 с.

Голова редакційної колегії (науковий редактор):

Яворська Т. І. – д.е.н., професор кафедри економіки і бізнесу

Відповідальні за випуск збірника:

Яворська Т. І. – д.е.н., професор кафедри економіки і бізнесу
Колокольчикова І. В., д.е.н., професор – декан факультету
економіки і бізнесу

Завадських Г. М. – к.е.н., доцент кафедри економіки і бізнесу

Комп'ютерна верстка: Дорофєєва К. С.

Збірник наукових праць Таврійського державного
агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного
(економічні науки) включений до Переліку наукових фахових
видань України, є науковим виданням, в якому можуть бути
опубліковані основні результати дисертаційних робіт
(наказ МОН №1328 від 21.12.2015 р.).

Відповідно до Порядку формування Переліку наукових
фахових видань України (наказ МОН України від 15 січня
2018 року № 32) присвоєно категорію «Б», що затверджено
наказом Міністерства освіти і науки України від 02.07.2020
№ 886.65

Друкуються за рішенням Вченої ради Таврійського
державного агротехнологічного університету
імені Дмитра Моторного (протокол № 8 від 25.03.2025 р.).
Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа:
Рішення Національної ради України з питань телебачення
і радіомовлення № 1673 від 23.05.2024 року
Ідентифікатор медіа: R30-04778

ISSN 2519-884X

Index Copernicus Value (ICV) 2016: 47.1
Index Copernicus Value (ICV) 2017: 55.32
Index Copernicus Value (ICV) 2018: 55.94
Index Copernicus Value (ICV) 2019: 56.52

Digital Object Identifier System (DOI)

Матеріали друкуються мовами оригіналів –
українською та англійською.

Погляди редколегії не завжди збігаються з позицією авторів.

Підписано до друку 27.03.2025 р.
Формат 60х84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 21,16.
Зам. № 0425/286. Наклад 100 прим.

Надруковано:
Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.

© Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного, 2025

© Оформлення «Видавничий дім «Гельветика», 2025

Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного (економічні науки)

№ 1 (54), 2025

ЗМІСТ

ЕКОНОМІКА

Антонюк П. О.

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ
РИНКУ ОЛІЙНОЇ ПРОДУКЦІЇ В КОНТЕКСТІ
ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ
ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ7

Беліменко О. І., Блакита Г. В.

ЕКОНОМІЧНА СТІЙКІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ
В УМОВАХ ВІЙНИ17

Habrylevych O. V.

ENHANCING COMPETITIVENESS
IN THE OIL REFINERY SECTOR THROUGH
STRATEGIC INVESTMENTS26

Ортіна Г. В.

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕФОРМ
У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПІСЛЯ ВІЙНИ33

Трачова Д. М., Лисак О. І.

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ
В АНАЛІЗІ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ:
СИСТЕМАТИЧНИЙ ОГЛЯД ОСТАННІХ ДОСЯГНЕНЬ,
ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВА
МАЙБУТНІХ ДОСЛІДЖЕНЬ41

ОБЛІК І ОПОДАТКУВАННЯ

Dong Hai

CLASSIFICATION OF COSTS AND CALCULATION
METHODS AS DIRECTIONS OF COST MANAGEMENT
OF COMPANIES49

ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА, СТРАХУВАННЯ ТА ФОНДОВИЙ РИНОК

Шинькович А. В.

ІЄРАРХІЧНИЙ ПІДХІД ДО ІДЕНТИФІКАЦІЇ РІВНЯ
ТА ПОТЕНЦІАЛУ АСЕКУРАЦІЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ
В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ54

МЕНЕДЖМЕНТ

Котвицька Н. М., Шарова С. В., Овсієнко Н. В.

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ
ПІДПРИЄМСТВ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ГАЛУЗІ63

МАРКЕТИНГ

Бінчева П. Г.

ФАКТОРИ МАКРО СЕРЕДОВИЩА, ЩО ВПЛИВАЮТЬ
НА РЕКЛАМНУ ПОЛІТИКУ КОМПАНІЇ.....72

Вимоги до статей, що друкуються у «Збірнику наукових праць
Таврійського державного агротехнологічного університету
імені Дмитра Моторного (економічні науки)».....79

Founder

Dmytro Motornyi Tavria State Agrotechnological University
Faculty Economic and Business

UDC [33+631.1](06)

T 13

Scientific Papers of Dmytro Motornyi Tavria State
Agrotechnological University (economic sciences) /
Ed. T. I. Yavorska. Zaporizhzhia : Publishing House
“Helvetica”, 2025. № 1 (54). 82 p.

Chairman of Editorial Board (scientific editor):

Yavorska T. I. – Doctor of Science, Professor of Economics
and Business Department

Responsible for the release of Scientific Papers:

Yavorska T. I. – Doctor of Science, Professor of Economics
and Business Department
Kolokolchukova I. V. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Zavadskykh H. M. – Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor of Economics and Business Department

Imposed by Dorofieva K. S.

Scientific Papers of Dmytro Motornyi Tavria State
Agrotechnological University (Economic sciences) is included to
the list of scientific professional editions of Ukraine, in which
main results of dissertations may be published (Order of MES
from 21.12.2015 № 1328).

In accordance with the Procedure for the formation of the List of
scientific professional publications of Ukraine (order of the
Ministry of Education and Science of Ukraine dated January 15,
2018 № 32) assigned category "B", approved by the order of the
Ministry of Education and Science of Ukraine from 02.07.2020
№ 886.65

Published according to the decision of the Academic Council of
Dmytro Motornyi Tavria State Agrotechnological University
(Protocol № 08 from 25.03.2025).
Registration of an entity in the field of print media:
Decision of the National Council of Ukraine
on Television and Radio Broadcasting No. 1673 of 23.05.2024
Media ID: R30-04778

ISSN 2519-884X

Index Copernicus Value (ICV) 2016: 47.1
Index Copernicus Value (ICV) 2017: 55.32
Index Copernicus Value (ICV) 2018: 55.94
Index Copernicus Value (ICV) 2019: 56.52

Digital Object Identifier System (DOI)

Materials are published in original languages –
Ukrainian and English.
The editorial board's views do not necessarily reflect
the position of the authors.

Signed for printing on 27.03.2025.
Format 60x84/8. Font – Times New Roman.
Offset paper. Digital printing. Conditionally printed sheet 21,16.
Order No 0425/286. Print circulation – 100 copies.

Published:
Helvetica Publishing House
6/1 Inhlezi St., Odesa, 65101, Ukraine
Phone: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Certificate of a publishing entity
ДК № 7623 від 22.06.2022 p.

© Dmytro Motornyi Tavria
State Agrotechnological University, 2025
© Design by Helvetica Publishing House, 2025

Scientific Papers of Dmytro Motornyi Tavria State Agrotechnological University (economic sciences)

№ 1 (54), 2025

CONTENTS

ECONOMY

Antonyuk P. O.
STRATEGIC DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF THE OIL
PRODUCTS MARKET IN THE CONTEXT OF POST-WAR
RECONSTRUCTION AND EUROPEAN INTEGRATION7

Belimenko O. I., Blakytta H. V.
ECONOMIC RESILIENCE OF ENTERPRISES IN WAR CONDITIONS ..17

Habrylevych O. V.
ENHANCING COMPETITIVENESS IN THE OIL
REFINERY SECTOR THROUGH STRATEGIC INVESTMENTS26

Ortina G. V.
EUROPEAN INTEGRATION AS A TOOL FOR PUBLIC
ADMINISTRATION REFORMS AFTER THE WAR.....33

Trachova D. M., Lysak O. I.
LARGE LANGUAGE MODELS IN FINANCIAL STATEMENT
ANALYSIS: A SYSTEMATIC REVIEW OF RECENT ADVANCES,
PRACTICAL IMPLICATIONS, AND FUTURE RESEARCH41

ACCOUNTING AND TAXATION

Dong Hai.
CLASSIFICATION OF COSTS AND CALCULATION METHODS
AS DIRECTIONS OF COST MANAGEMENT OF COMPANIES49

FINANCE, BANKING, INSURANCE AND STOCK MARKET

Shynkovych A. V.
HIERARCHICAL APPROACH TO IDENTIFYING THE LEVEL
AND POTENTIAL OF FOOD SECURITY ASSURANCE
IN THE STATE REGULATION SYSTEM.....54

MANAGEMENT

Kotvytska N. M., Sharova S. V., Ovsienko N. V..
FEATURES OF INNOVATION DEVELOPMENT MANAGEMENT IN
PHARMACEUTICAL INDUSTRY ENTERPRISES.....63

MARKETING

Bincheva P. H.
MACRO ENVIRONMENTAL FACTORS THAT INFLUENCE
THE COMPANY'S ADVERTISING POLICY72

Requirements for articles published in
“Scientific papers of Dmytro Motornyi Tavria
StateAgrotechnological
University (economic sciences)” 79

ЕКОНОМІКА

DOI: <https://doi.org/10.32782/2519-884X-2025-54-1>

УДК [339.13.028:338.439]:355.018

*Антонюк П. О., к.е.н.,
с.н.с. відділу ринкових механізмів та структур
Державна установа «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень
Національної академії наук України»
paul_antonyuk@ukr.net
ORCID: 0000-0002-8100-2563*

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ РИНКУ ОЛІЙНОЇ ПРОДУКЦІЇ В КОНТЕКСТІ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

***Анотація.** Дослідження присвячене аналізу перспектив розвитку ринку олійної продукції України в контексті повоєнного відновлення та євроінтеграційних процесів. Обґрунтовано стратегічні напрями модернізації цього ринку. Сформовано рекомендації щодо інноваційного оновлення аграрного сектору, розвитку інфраструктури та логістичних ланцюгів, механізмів фінансування і державної підтримки. Виявлено необхідність адаптації виробничих процесів до європейських стандартів та регуляцій, що сприятиме розширенню доступу до ринків ЄС. Особливу увагу приділено збільшенню частки олійних культур у структурі сільськогосподарського виробництва та забезпеченню сталого розвитку, зокрема впровадженню екологічних практик. Розглянуто питання підвищення конкурентоспроможності української продукції на світових ринках через виробництво продукції з високою доданою вартістю та формування позитивного іміджу на міжнародній арені.*

***Ключові слова:** стратегія, напрями розвитку, ринок, ринок олії, продукція, воєнне відновлення, повоєнне відновлення, євроінтеграція.*

JEL code classification: O13, Q10

Постановка проблеми. Повоєнне відновлення України є одним із найважливіших викликів сучасності, адже воно охоплює широке коло економічних, соціальних та інфраструктурних завдань. У цьому контексті стратегічний розвиток аграрного сектору, зокрема ринку олійної продукції, набуває особливого значення. Україна є одним із провідних світових виробників і експортерів соняшникової олії, а також перспективним гравцем у виробництві ріпакової та соєвої продукції. Таким чином, розвиток цього ринку може стати потужним каталізатором для економічного зростання, залучення інвестицій та інтеграції в європейський економічний простір.

Ефективність державної політики у цьому секторі значною мірою залежить від комплексного підходу, який включатиме розвиток інфраструктури та логістичних ланцюгів, адаптацію до європейських стандартів, забезпечення екологічної відповідальності та стимулювання збільшення частки олійних культур у структурі сільськогосподарського виробництва. Особливу увагу слід приділити підтримці малих та середніх фермерських господарств через доступ до фінансових інструментів і механізмів державної підтримки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх публікацій щодо функціонування ринку олійної продукції в Україні під час війни вказує на декілька важливих тенденцій та викликів. Луцій О., Бондаренко В. в своїх роботах розглядають механізми забезпечення інноваційної діяльності підприємств аграрного сектору на засадах маркетингу. Інноваційному забезпеченню аграрного сектору економіки серед іншого присвячені роботи Мазуренко О., Столярчук Н. [3]. Питання формування стратегій інноваційного розвитку аграрного сектору та фінансування їх реалізації в свої працях підіймають Сус Т., Ємець О., Мовчун С., Онишко С. [4]. Ряд експертів, зокрема Малюта Л., Рудан В., Балусhevський К. [5]

в своїх публікаціях аналізують проблеми та перспективи розвитку транспортної логістики України в умовах воєнного стану. Окремий блок публікацій присвячено питанням екологічного підприємництва в Україні, зокрема такі науковці, як Шуляк Б., Кравченко М. присвячують цьому свої публікації. Дослідження також наголошують на важливості інвестицій у відновлення та трансформацію аграрного сектору, що може включати створення нових переробних підприємств, підвищення ефективності виробництва та розширення експортних ринків, враховуючи стратегічні напрями повоєнного відновлення України, це можемо бачити в роботах Король О., Літковець Ю.

Формулювання цілей статті. Мета статті – виділення стратегічних напрямів розвитку ринку олійної продукції України в умовах повоєнного відновлення та євроінтеграції, визначення ключових викликів та можливостей галузі, а також розробка рекомендацій щодо підвищення конкурентоспроможності української олійної продукції на європейському та глобальному ринках.

Виклад основного матеріалу. Ринок олійної продукції відіграє ключову роль у структурі агропромислового комплексу України, забезпечуючи значну частину валового внутрішнього продукту, зайнятості населення та експортних доходів. У передвоєнний період Україна утримувала провідні позиції серед світових експортерів соняшникової олії, займаючи понад 50% світового ринку [1]. Військова агресія проти України спричинила серйозні виклики для цього сектору, включаючи руйнування виробничих і логістичних потужностей, блокаду портів, скорочення посівних площ і зростання виробничих витрат. У таких умовах відновлення та розбудова системи ринків олійної продукції є важливим елементом загального Плану повоєнного відновлення країни.

Особливу актуальність це питання набуває в контексті євроінтеграційних прагнень України, адже гармонізація із законодавством і стандартами Європейського Союзу відкриває нові можливості для виходу української продукції на міжнародні ринки, залучення іноземних інвестицій і зміцнення економічної безпеки держави. Для цього необхідно не лише відновити довоєнний рівень виробництва, але й здійснити глибокі структурні перетворення, спрямовані на забезпечення конкурентоспроможності галузі в умовах глобальної економіки.

Одним із ключових напрямків є впровадження інновацій та сучасних технологій у виробничі процеси. Технології точного землеробства, автоматизація та цифровізація можуть стати основою для підвищення продуктивності та зниження витрат. Водночас необхідно модернізувати логістичну інфраструктуру, включаючи порти, залізниці та елеваторні потужності, щоб забезпечити ефективний ланцюг постачання продукції до кінцевих споживачів.

Важливим аспектом є адаптація до європейських стандартів якості та безпеки харчових продуктів. Відповідність цим стандартам є не лише умовою доступу на ринки ЄС, але й важливим інструментом для підвищення довіри до української продукції на глобальному рівні. Також значущим є питання сталого розвитку, включаючи впровадження екологічних практик і розвиток органічного виробництва, що відповідає сучасним трендам і вимогам споживачів у країнах Європи.

Додатково, розбудова ринків олійної продукції вимагає активної державної підтримки у формі фінансування, субсидій і стимулювання приватних інвестицій. Особлива увага повинна бути приділена малим і середнім виробникам, які становлять основу аграрного сектору країни, але часто стикаються із труднощами доступу до ресурсів і ринків.

Таким чином, розвиток ринку олійної продукції в Україні є не лише економічним, але й стратегічним завданням, яке впливає на соціально-економічну стабільність країни, її інтеграцію до європейського економічного простору та зміцнення позицій у світовій торгівлі. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю формування науково обґрунтованих рекомендацій для органів державної влади, спрямованих на забезпечення довгострокової ефективності, стійкості та конкурентоспроможності ринку що досліджується.

В цілому можемо віділити такі основні стратегічні напрямки:

1. Модернізація аграрного сектору через інновації та технології [2–4].

Повоєнне відновлення економіки України вимагає переосмислення стратегічних напрямків розвитку ключових секторів, зокрема аграрного, який виступає фундаментом економіки країни. Ринок олійної продукції, що має значний експортний потенціал, потребує інтеграції інноваційних рішень для забезпечення стійкого зростання, підвищення конкурентоспроможності та відповідності вимогам європейського ринку.

Інновації в аграрному секторі: ключові вектори.

Цифровізація аграрного виробництва: використання сучасних цифрових технологій, таких як штучний інтелект, дрони, геоінформаційні системи (ГІС) та сенсори для моніторингу стану ґрунтів і посівів, сприяє підвищенню ефективності виробництва олійних культур. Цифрове управління ресурсами дозволяє зменшити витрати, підвищити врожайність і забезпечити сталий розвиток.

Біотехнології та селекція: інтеграція генетично покращених сортів олійних культур, стійких до кліматичних змін і хвороб, є критично важливою. Використання біологічних добрив та інноваційних агрохімікатів допомагає зберігати родючість ґрунтів і зменшувати екологічний вплив аграрного виробництва.

Розвиток зеленої енергетики: використання біоенергетичних установок для переробки відходів олійної промисловості сприяє забезпеченню енергетичної незалежності підприємств, одночасно вирішуючи питання утилізації відходів.

Логістичні інновації та трейдинг: автоматизація складських операцій, впровадження блокчейн-технологій для забезпечення прозорості торгових угод і використання інноваційних підходів до транспортування олійної продукції дозволять розширити доступ до міжнародних ринків.

Агросектор стикається з руйнуванням інфраструктури, нестачею робочої сили і обмеженням фінансових ресурсів. Однак ці виклики можуть бути перетворені у можливості шляхом залучення іноземних інвестицій, співпраці з європейськими партнерами та інтеграції технологій.

Важливим аспектом є адаптація до стандартів ЄС у сфері безпеки харчових продуктів, екологічної відповідальності та відстежуваності виробництва. Сертифікація продукції за європейськими вимогами стане передумовою для розширення ринків збуту. Модернізація аграрного сектору через інновації є ключовою умовою для відновлення економіки України та інтеграції у європейське співтовариство. Орієнтація на технологічні прориви, екологічну сталість та відповідність міжнародним стандартам дозволить ринку олійної продукції стати драйвером розвитку економіки у пост конфліктний період.

Модернізація аграрного сектору через інновації є ключовою умовою для відновлення економіки України та інтеграції у європейське співтовариство. Орієнтація на технологічні прориви, екологічну сталість та відповідність міжнародним стандартам дозволить ринку олійної продукції стати драйвером розвитку економіки у постконфліктний період.

2. Розвиток інфраструктури та логістичних ланцюгів [5–8].

Розбудова інфраструктури та оптимізація логістичних ланцюгів є критичним компонентом відновлення економіки України та забезпечення ефективного функціонування аграрного сектору, зокрема ринку олійної продукції. Цей напрямок відіграє ключову роль у підвищенні конкурентоспроможності української продукції, інтеграції в європейські ринки та формуванні стійких умов для довгострокового розвитку.

Інфраструктура як основа для ефективної логістики.

1. Відновлення транспортної інфраструктури: масштабні руйнування транспортних шляхів, зокрема залізниць, автомобільних доріг, портів і логістичних центрів, значно ускладнюють експортно-імпорتنі операції. Відновлення цих об'єктів з урахуванням сучасних технічних стандартів сприятиме оптимізації витрат на транспортування, зменшенню втрат продукції та збільшенню швидкості її доставки.

2. Розвиток мультимодальних логістичних систем: використання поєднання різних видів транспорту (залізничного, автомобільного, морського та річкового) для перевезень олійної продукції є ключовим підходом до мінімізації логістичних витрат і забезпечення

безперервності поставок. Особлива увага має приділятися розвитку внутрішніх водних шляхів, що мають високий потенціал для перевезення насипних вантажів.

3. Складська інфраструктура: модернізація та розширення складських потужностей для зберігання олійних культур і продуктів їхньої переробки дозволяє забезпечити належну якість продукції та зменшити втрати під час зберігання. Використання сучасних технологій, таких як автоматизація складів і впровадження систем управління запасами (WMS), підвищує ефективність управління логістичними потоками.

Логістичні ланцюги: від поля до кінцевого споживача.

1. Оптимізація транспортних маршрутів: розробка нових логістичних маршрутів, які враховують геополітичні зміни, необхідна для забезпечення стабільності експорту. Особливу роль у цьому контексті відіграють європейські транспортні коридори, інтеграція з якими відкриває нові можливості для українських виробників.

2. Технології для відстеження логістичних процесів: інтеграція блокчейн-технологій і IoT-пристроїв у логістичні процеси сприяє підвищенню прозорості та надійності поставок. Такі технології дозволяють відстежувати маршрут продукції, її стан і дотримання термінів доставки в реальному часі.

3. Міжнародна сертифікація та стандартизація: відповідність європейським стандартам транспортування та зберігання є необхідною умовою для виходу на ринки ЄС. Це включає сертифікацію логістичних процесів відповідно до вимог HACCP, ISO 22000 та інших міжнародних стандартів.

Євроінтеграція вимагає значної адаптації логістичної інфраструктури до стандартів ЄС, включаючи розширення вузлів міжнародного сполучення, покращення транспортного сполучення з європейськими портами та інтеграцію з європейськими логістичними мережами. У той же час, співпраця з європейськими партнерами відкриває можливості для залучення інвестицій, отримання технологічної підтримки та використання передових практик.

Розвиток інфраструктури та логістичних ланцюгів є ключовим фактором для відновлення ринку олійної продукції України. Впровадження сучасних технологій, інтеграція в європейські логістичні мережі та забезпечення екологічної стійкості сприятимуть зміцненню позицій України на міжнародному ринку, забезпечуючи її економічну стабільність у пост конфліктний період.

3. Розвиток фінансування та державної підтримки [9–11].

Ефективне фінансування та цілеспрямована державна підтримка є фундаментальними умовами для відновлення і довгострокового розвитку аграрного сектору, зокрема ринку олійної продукції, в умовах повоєнного відновлення та інтеграції України до європейського економічного простору. Стратегічне спрямування фінансових ресурсів на модернізацію, інновації та інфраструктуру сприятиме зміцненню конкурентоспроможності українських виробників та їх адаптації до нових економічних реалій.

Роль фінансування у розвитку ринку олійної продукції.

1. Залучення інвестицій: інвестиції в аграрний сектор, зокрема у виробництво, переробку та експорт олійних культур, є основою для його відновлення. Залучення міжнародних донорів, фінансових інституцій та іноземних інвесторів сприятиме відновленню зруйнованої інфраструктури та впровадженню сучасних технологій.

2. Фінансові інструменти для аграріїв: надання доступних кредитних продуктів, пільгових позик та лізингових програм для закупівлі техніки, насіння та добрив дозволяє фермерам ефективно відновлювати та розширювати виробництво олійних культур. Особливу увагу слід приділяти умовам кредитування малих і середніх фермерських господарств, які становлять основу аграрної економіки України.

3. Страхування аграрних ризиків: використання програм страхування від погодних, економічних та геополітичних ризиків забезпечує стабільність доходів агровиробників і сприяє залученню фінансування. Державна підтримка у вигляді субсидій на страхові премії є важливою умовою для розвитку цього напрямку.

Державна підтримка: пріоритети та механізми.

1. Програми субсидій та грантів: державна підтримка у формі субсидій на закупівлю сучасної техніки, впровадження інноваційних технологій та розвиток переробних потужностей дозволить стимулювати зростання продуктивності та підвищення якості продукції. Крім того, грантові програми можуть бути спрямовані на екологічно стійкі проекти, що відповідають європейським стандартам.

2. Підтримка експорту: надання державних гарантій для експортних кредитів, компенсація витрат на сертифікацію продукції відповідно до вимог ЄС, а також створення експортно-кредитного агентства сприятимуть виходу українських виробників на нові ринки та зміцненню їх позицій на міжнародній арені.

3. Фонд відновлення аграрного сектору: запровадження цільового фонду для фінансування проектів у сфері виробництва та логістики олійних культур сприятиме їхньому комплексному розвитку. Цей фонд може стати інструментом для акумулювання міжнародної допомоги та спрямування її на пріоритетні напрями.

4. Стимулювання приватно-державного партнерства (ПДП): участь приватного бізнесу у спільних проектах із державою дозволяє ефективно використовувати ресурси та зменшувати фінансове навантаження на бюджет. Зокрема, ПДП може застосовуватись для будівництва логістичної інфраструктури, розвитку біоенергетичних потужностей та створення сучасних переробних комплексів.

Інтеграція до європейського ринку створює значний потенціал для залучення фінансування через участь у програмах ЄС, таких як Horizon Europe, European Green Deal та інших. Українські виробники можуть скористатися фінансовими інструментами Європейського інвестиційного банку (EIB) та Європейського банку реконструкції та розвитку (EBRD). Проте важливо забезпечити прозорість і цільове використання фінансових ресурсів, а також адаптацію українського законодавства до європейських стандартів.

Розвиток фінансування та державної підтримки є ключовим інструментом для відновлення ринку олійної продукції в Україні. Збалансоване використання державних і міжнародних ресурсів, орієнтація на інновації та прозорі механізми розподілу фінансів сприятимуть інтеграції України до європейського економічного простору та забезпечать довгострокову стабільність аграрного сектору.

4. Адаптація до європейських стандартів та регуляцій [12].

Інтеграція України до європейського економічного простору передбачає глибоку адаптацію національних стандартів, регуляцій та практик до вимог Європейського Союзу (ЄС). Це є необхідною умовою для забезпечення доступу української олійної продукції на ринки ЄС, підвищення її конкурентоспроможності та зміцнення позицій України як важливого гравця на глобальному агропромисловому ринку.

Значення адаптації до європейських стандартів.

1. Доступ до ринку ЄС: впровадження європейських стандартів харчової безпеки, екологічної відповідальності та сертифікації продукції є обов'язковою умовою для експорту до країн ЄС. Це дозволяє зменшити бар'єри для української продукції, розширити ринки збуту та зміцнити довіру до українських виробників.

2. Підвищення якості продукції: відповідність продукції високим стандартам ЄС стимулює впровадження сучасних технологій, удосконалення процесів виробництва та переробки, що забезпечує кращу якість і екологічну стійкість.

3. Стимулювання інновацій: гармонізація регуляторних вимог із європейськими створює передумови для використання передових агротехнологій, біотехнологій і цифрових рішень, що сприяє модернізації аграрного сектору.

Основні напрями адаптації

1. Харчова безпека та якість продукції:

- впровадження систем управління якістю, таких як HACCP (аналіз ризиків і критичні контрольні точки) та ISO 22000, для забезпечення безпечності олійної продукції;
- сертифікація продукції відповідно до стандартів GlobalGAP для сільськогосподарських виробників, що забезпечує її відповідність міжнародним вимогам.

2. Екологічна стійкість:

- виконання вимог Європейського зеленого курсу (European Green Deal), які передбачають зменшення використання хімічних добрив, пестицидів і викидів парникових газів;
- перехід на органічне виробництво, що передбачає мінімальний вплив на довкілля та відповідає попиту європейських споживачів.

3. Відстежуваність продукції:

- створення прозорих систем відстежуваності продукції на всіх етапах виробничо-логістичного ланцюга (traceability systems), що дозволяє забезпечити довіру до продукції на міжнародному ринку.

4. Етикетування та маркування:

- відповідність вимогам ЄС до етикетування харчових продуктів, які включають чітке зазначення складу, походження, алергенів і поживної цінності.

5. Регуляторна гармонізація:

- уніфікація українського законодавства з регламентами та директивами ЄС у сфері аграрної політики, безпеки харчових продуктів, екології та торгівлі.

Адаптація до європейських стандартів і регуляцій є стратегічним пріоритетом для українського ринку олійної продукції в контексті євроінтеграції. Цей процес сприяє підвищенню якості продукції, екологічній відповідальності та зміцненню міжнародної конкурентоспроможності. Успішна адаптація можлива за умови тісної співпраці держави, бізнесу та міжнародних партнерів, а також цільового використання ресурсів і інвестицій.

Висновки. Проведене дослідження дозволило зробити наступні рекомендації для органів державної влади України щодо стратегічних напрямків розвитку ринку олійної продукції в контексті повоєнного відновлення та євроінтеграції

Модернізація аграрного сектору через інновації та технології

Для уряду:

- ініціювати законодавчу базу для підтримки технологічних інновацій в аграрному секторі через програму фінансування та субсидування інноваційних розробок для малого та середнього агробізнесу (особливо для олійних культур). Пропонувати податкові пільги та державні гранти для підприємств, що впроваджують передові технології та екологічні практики;
- створити програми підтримки для малих та середніх агровиробників, які будуть стимулювати попит на нову техніку та технології для обробки олійних культур, включаючи пільгові кредити з державною підтримкою.

Для Верховної Ради:

- прийняти законодавчі ініціативи для створення інституту «Аграрних технологій та інновацій», що працюватиме як науково-дослідний центр для розробки та впровадження інноваційних рішень в аграрному секторі (наприклад, генетичні модифікації, біотехнології);
- запровадити зміни до Закону «Про підтримку сільського господарства України» з фокусом на технічне переозброєння підприємств для обробки олійних культур».

Для органів місцевого самоврядування:

- розробити та впровадити на місцевому рівні програми по підтримці аграріїв у використанні новітніх технологій, особливо в постраждалих регіонах.

Розвиток інфраструктури та логістичних ланцюгів

Для уряду:

- прискорити відновлення та модернізацію транспортної інфраструктури, зокрема доріг, залізничних колій, портів потужностей, щоб забезпечити ефективне транспортування олійних культур до переробних підприємств. Для цього необхідно внести зміни до Закону «Про функціонування єдиної транспортної системи України в особливий період» в частині розвитку транспортної інфраструктури України»;
- розробити план інтеграції міжгалузевих транспортних рішень, зокрема для аграріїв та переробників, що включатиме переорієнтацію на інтермодальний транспорт, а також підтримку будівництва логістичних хабів на території України.

Для Верховної Ради:

- прийняти законодавчі ініціативи, які дозволять забезпечити пільгове кредитування для відновлення та модернізації логістичної інфраструктури в аграрних регіонах України.

Для органів місцевого самоврядування:

- спільно з аграрними асоціаціями організувати роботу з покращення локальних логістичних мереж (наприклад, створення складів для зберігання олійних культур та запровадження місцевих транспортних рішень для перевезення продукції).

Розвиток фінансування та державної підтримки

Для уряду:

- створити фонд державної підтримки для агровиробників, який забезпечить фінансування для модернізації виробничих потужностей, закупівлі сільськогосподарської техніки, а також наукових розробок у галузі олійних культур;

- розробити програму страхування сільськогосподарських підприємств від воєнних ризиків та природних катастроф, що знижуватиме ризики для інвесторів.

Для Верховної Ради:

- запровадити законодавчі зміни в Податковий кодекс, що надаватимуть податкові пільги на інвестиції в олійну галузь, а також на інноваційні підприємства в аграрному секторі.

Для органів місцевого самоврядування:

- розробити місцеві програми підтримки підприємств аграрного сектору, зокрема через пільгове кредитування, надання субсидій для закупівлі техніки та удосконалення виробничих потужностей.

Адаптація до європейських стандартів та регуляцій

Для уряду:

- ввести законодавчі ініціативи щодо сертифікації продукції на відповідність стандартам Європейського Союзу, зокрема для олійних культур, що дозволить аграріям виходити на європейські ринки;

- підготувати план адаптації аграрного законодавства до європейських вимог щодо безпеки харчових продуктів та екологічних стандартів, а також створити систему контролю за відповідністю української продукції цим вимогам.

Для Верховної Ради:

- прийняти зміни в Закон про екологічну відповідальність, що дозволяють більш жорсткий контроль за використанням хімічних речовин у сільському господарстві, та впровадження стандартів екологічно чистого виробництва.

Для органів місцевого самоврядування:

- організувати консультаційні пункти на місцях для допомоги аграріям у сертифікації їх продукції для європейського ринку.

Ці рекомендації є важливими для ефективної реалізації стратегічних напрямків розвитку ринку олійної продукції в Україні в умовах повоєнного відновлення та євроінтеграції. Їх впровадження сприятиме значному посиленню національної економіки, покращенню конкурентоспроможності України на світових ринках, а також підвищенню рівня сталого розвитку аграрного сектору відповідно до європейських стандартів. Водночас, успішна реалізація цих рекомендацій потребує скоординованих зусиль на рівні державних органів, місцевих адміністрацій та приватного сектору, а також стабільних інвестицій в інфраструктуру, науку та технології. Залучення міжнародних партнерів і адаптація до європейських вимог будуть важливими етапами на шляху до стійкого розвитку аграрної економіки України, що стане важливим елементом її інтеграції в глобальні економічні процеси.

Список використаних джерел:

1. Виробництво та експорт соняшникової олії в Україні встановили другий результат за роки Незалежності. *Бізнес*. 2024. URL: <https://biz.censor.net/n3510984> (дата звернення: 21.02.2025).
2. Луцій О., Бондаренко В. Механізм забезпечення інноваційної діяльності підприємств аграрного сектору на засадах маркетингу. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2022. № 4(32). С. 144–155.

3. Мазуренко О. В., Столярчук Н. М. Інноваційне забезпечення аграрного сектору економіки : аналіз стану. *Економіка АПК*. 2019. № 12. С. 37–45.
4. Сус Т., Ємець О., Мовчун С., Онишко С., Цюпа О. Формування стратегії інноваційного розвитку аграрного сектору та фінансування її реалізації. *Фінансово-кредитна діяльність : проблеми теорії та практики*. 2022. Т. 6(47). С. 150–159.
5. Малюта Л., Рудан В., Балусhevський К. Проблеми та перспективи розвитку транспортної логістики України в умовах воєнного стану. *Економічний аналіз*. 2023. Т. 33, № 3. С. 153–164.
6. Крамаренко І. С., Хаустова К. М., Архангельська А.-М. І. Роль інвестицій в розвитку транспортно-логістичної системи України. *Економіка і суспільство*. 2019. Вип. 20. С. 456–462.
7. Трифонова О. В., Трушкіна Н. В. Стан, проблеми та тенденції розвитку транспортної логістики в Україні. *Вісник економічної науки України*. 2019. № 1. С. 143–149.
8. Жихарева В. В., Івченко В. П. Реверсивна логістика як новий етап життєвого циклу транспортної галузі України. *Транспорт та логістика: сучасні виклики та перспективи розвитку*: мат. Всеукр. наук.-практ. конференція (м. Одеса, 18 лист. 2021 р.). Одеса : ДУ ІРЕЕД НАН України, 2021. С. 111–114
9. Зміни до державної програми «Доступні кредити 5-7-9%». Українське право: веб-сайт. 2024. URL: <https://ukrainepravo.com/news/ukraine/zminy-do-derzhavnoyi-programy-dostupni-kredyty-5-7-9/> (дата звернення: 21.02.2025).
10. Для підприємств. Фонд розвитку підприємництва: веб-сайт. 2023. URL: <https://bdf.gov.ua/uk/dlya-pidpriemstv> (дата звернення: 21.02.2025).
11. Як ЄС уже зараз може допомогти українському бізнесу. Інструменти підтримки. 2022. *Економічна правда*: веб-сайт. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/05/17/687133/> (дата звернення: 21.02.2025).
12. Кроки України в адаптації українського законодавства до європейських стандартів: історична ретроспектива і порядок денний. Асоціація жінок юристів України. URL: <https://jurfem.com.ua/kroky-ukrayiny-v-adaptatsiyi-ukrayinskoho-zakonodavstva-do-europeyskykh-standartiv/> (дата звернення: 21.02.2025).
13. Україна встановила рекорд із переробки олійних культур у 2023/24 маркетинговому році. 2024. *Agroportal.ua*. URL: <https://agroveview.com/content/ukrayina-vstanovyla-rekord-iz-pererobky-olijnyh-kultur-u-2023-24-marketyngovomu-roczii/> (дата звернення: 21.02.2025).
14. Україна встановила другий результат за роки Незалежності з виробництва та експорту соняшникової олії. *Forbes.ua* 2024. URL: <https://forbes.ua/news/ukraina-vstanovila-drugiy-rezultat-za-roki-nezalezhnosti-z-virobnitstva-ta-eksportu-sonyashnikovoi-olii-20092024-23756> (дата звернення: 21.02.2025).
15. Україна почала переробку соняшнику у рекордних об'ємах. *Agropolit.com*. 2024. URL: <https://agropolit.com/news/28914-ukrayina-pochala-pererobku-sonyashniku-u-rekordnih-obyemah> (дата звернення: 21.02.2025).
16. Аграрний кешбек. Спека забрала до 20% соняшнику в Україні, але експорт олії зростає на \$300 млн. Хто заробить найбільше. *Forbes.ua*. 2024. URL: <https://forbes.ua/company/agrarniy-keshbek-speka-zabrала-do-20-sonyashniku-v-ukraini-ale-zbilshit-eksport-olii-na-300-mln-khto-zarobit-naybilshe-19112024-24874> (дата звернення: 21.02.2025).

References:

1. Vyrobnnytstvo ta eksport soniashnykovoi olii v Ukraini vstanovyly druhyi rezultat za roky Nezalezhnosti. (2024). [Production and export of sunflower oil in Ukraine set the second highest result since Independence]. *Biznes. Tsenzor*. Available at: <https://biz.censor.net/n3510984>
2. Lutsii, O., Bondarenko, V. (2022). Mekhanizm zabezpechennia innovatsiinoi diialnosti pidpriemstv ahrarnoho sektoru na zasadakh marketynhu. [Mechanism for ensuring innovative activity of agricultural sector enterprises based on marketing principles]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia*, no. 4 (32), pp. 144–155.
3. Mazurenko, O. V., Stoliarchuk, N. M. (2019). Innovatsiine zabezpechennia ahrarnoho sektoru ekonomiky : analiz stanu. [Innovative support of the agricultural sector of the economy: analysis of the state]. *Ekonomika APK*, no. 12, pp. 37–45.
4. Sus, T., Yemets, O., Movchun, S., Onyshko, S., Tsiupa, O. (2022). Formuvannia stratehii innovatsiinoho rozvytku ahrarnoho sektora ta finansuvannia yii realizatsii. [Formation of a strategy for innovative development of the agricultural sector and financing its implementation. Financial and credit activities: problems of theory and practice]. *Finansovo-kredytna diialnist : problemy teorii ta praktyky*, no. 6 (47), pp. 150–159.
5. Maliuta, L., Rudan, V., Balushevskiy, K. (2023). Problemy ta perspektyvy rozvytku transportnoi lohistyky Ukrainy v umovakh voiennoho stanu. [Problems and prospects for the development of transport logistics in Ukraine under martial law]. *Ekonomichniy analiz*, no. 33(3), pp. 153–164.
6. Kramarenko, I. S., Khaustova, K. M., Arkhanhelska, A.-M. I. (2019). Rol investytsii v rozvytku transportno-lohystichnoi systemy Ukrainy. [The role of investments in the development of the transport and logistics system of Ukraine.]. *Ekonomika i suspilstvo*, no. 20, pp. 456–462.
7. Tryfonova, O. V., Trushkina, N. V. (2019). Stan, problemy ta tendentsii rozvytku transportnoi lohistyky v Ukraini. [Status, problems and trends in the development of transport logistics in Ukraine]. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, no. 1, pp. 143–149.

8. Zhykharieva, V. V., Ivchenko, V. P. (2021). Reversyynna lohistyka yak novyi etap zhyttievoho tsykladu transportnoi haluzi Ukrainy. [Reverse logistics as a new stage in the life cycle of the transport industry of Ukraine]. *Transport ta Lohistyka: Suchasni Vykyky ta Perspektyvy Rozvytku*: mat. Vseukr. nauk.-prakt. konf. Odesa : DU IREED NAN Ukrainy.
9. Zminy do derzhavnoi prohramy «Dostupni kredyty 5–7–9%». (2024). [Changes to the state program "Affordable loans 5–7–9%"]. *Ukrainske pravo*: veb-sait. Available at: <https://ukrainepravo.com/news/ukraine/zminy-do-derzhavnoyi-programy-dostupni-kredyty-5-7-9/>
10. Dlia pidpriemstv. (2023). [For enterprises. Entrepreneurship Development Fund]. *Fond rozvytku pidpriemnytstva*: veb-sait. Available at: <https://bdf.gov.ua/uk/dlya-pidpriemstv>
11. Iak YeS uzhe zaraz mozhe dopomohty ukrainskomu biznesu. Instrumenty pidtrymky. (2022). [How the EU can help Ukrainian business now. Support tools]. *Ekonomichna pravda*: veb-sait. Available at: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/05/17/687133/>
12. Kroky Ukrainy v adaptatsii ukrainskoho zakonodavstva do yevropeyskykh standartiv: istorychna retrospektyva i poriadok denniy. [Ukraine's steps in adapting Ukrainian legislation to European standards: historical retrospective and agenda]. *Asotsiatsiia zhynok yurystiv Ukrainy*. Available at: <https://jurfem.com.ua/kroky-ukrayiny-v-adaptatsiyi-ukrayinskoho-zakonodavstva-do-evropeyskykh-standartiv/>
13. Ukraina vstanovyla rekord iz pererobky oliinykh kultur u 2023/24 marketynhovomu rotsi. (2024). [Ukraine set a record for oilseed processing in the 2023/24 marketing year]. *Agroportal.ua*. Available at: <https://agoreview.com/content/ukrayina-vstanovyla-rekord-iz-pererobky-olijnyh-kultur-u-2023-24-marketyngovomu-roczii/>
14. Ukraina vstanovyla druhyi rezultat za roky Nezalezhnosti z vyrobnytstva ta eksportu soniashnykovoi olii. (2024). [Ukraine has set the second highest result in the years of Independence in the production and export of sunflower oil]. *Forbes.ua*. Available at: <https://forbes.ua/news/ukraina-vstanovila-drugiy-rezultat-za-roki-nezalezhnosti-z-virobnitstva-ta-eksportu-sonyashnikovoi-olii-20092024-23756>
15. Ukraina pochala pererobku soniashnyku u rekordnykh obiemakh. (2024). [Ukraine has begun processing sunflower seeds in record volumes.]. *Agropolit.com*. Available at: <https://agropolit.com/news/28914-ukrayina-pochala-pererobku-sonyashniku-u-rekordnih-obyemah>
16. Ahrarnyi keshbek. Speka zabrala do 20 % soniashnyku v Ukraini, ale eksport olii zroste na \$300 mln. Khto zarobyt naibilshe. (2024). [Agricultural cashback. The heat has taken away up to 20% of sunflower in Ukraine, but oil exports will increase by \$300 million. Who will earn the most?]. *Forbes.ua* Available at: <https://forbes.ua/company/agrarniy-keshbek-speka-zabrala-do-20-sonyashniku-v-ukraini-ale-zbilshit-eksport-olii-na-300-mln-khto-zarobit-naybilshe-19112024-24874>

Antonyuk P. O., PhD in Economics,
Senior Research Officer at the Department of Market Mechanisms and Structures
State Organization «Institute of Market and Economic-Ecological Researches
of the National Academy of Sciences of Ukraine»
paul_antonyuk@ukr.net
ORCID: 0000-0002-8100-2563

STRATEGIC DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF THE OIL PRODUCTS MARKET IN THE CONTEXT OF POST-WAR RECONSTRUCTION AND EUROPEAN INTEGRATION

Abstract. The study is devoted to the analysis of the prospects for the development of the oil products market of Ukraine in the context of post-war recovery and European integration processes. Strategic directions for the modernization of this market are substantiated. Particular attention is paid to the issues of rebuilding the production infrastructure after military destruction, increasing the investment attractiveness of the sector, developing processing technologies and ensuring compliance with European Union standards. The prospects for the integration of Ukrainian producers into global supply chains are outlined, the role of state support and international cooperation in stimulating exports is considered. The article proposes a set of measures aimed at restoring and developing the oil products market, increasing its competitiveness and ensuring sustainable economic growth of the industry in the context of European integration. The results of the study may be useful for representatives of agribusiness, government agencies and experts dealing with issues of economic development and international trade. Recommendations are formulated regarding the innovative renewal of the agricultural sector, the development of infrastructure and logistics chains, financing mechanisms and state support. The need to adapt production processes to European standards and regulations was identified, which will contribute to expanding access to EU markets. A set of measures aimed at restoring and developing the oilseed market, increasing its competitiveness and ensuring sustainable economic growth of the industry in the context of European integration was proposed. Particular attention is paid to increasing the share of oilseeds in the structure of agricultural production and ensuring sustainable development, in particular the implementation of environmental practices. The role of sustainable development and environmental standards in shaping the future market for oilseed

products is separately considered. The need to introduce modern production methods that minimize environmental impact, in particular energy efficiency and waste processing technologies, is emphasized. Such an approach will contribute not only to compliance with European requirements, but also to strengthening the position of Ukrainian products in the global food system. The issue of increasing the competitiveness of Ukrainian products in world markets through the production of products with high added value and the formation of a positive image in the international arena is considered.

Keywords: *strategy, development directions, market, oil market, products, war recovery, post-war recovery, European integration.*

DOI: <https://doi.org/10.32782/2519-884X-2025-54-2>

УДК 338.24:355.018

Беліменко О. І., аспірант

Державний торговельно-економічний університет

o.belimenko@knute.edu.ua

ORCID: 0009-0001-8143-5748

Блакита Г. В., д.е.н., професор,

завідувач кафедри економіки та фінансів підприємства

Державний торговельно-економічний університет

g.blakitya@knute.edu.ua

ORCID: 0000-0002-4848-9912

ЕКОНОМІЧНА СТІЙКІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Анотація. У статті проведено аналіз економічної стійкості підприємств в умовах війни. Зокрема, досліджено стан та динаміку змін основних макроекономічних показників, як одного з головних чинників впливу на розвиток підприємництва в країні. Досліджено ділову активність суб'єктів господарювання за період повномасштабного вторгнення російської федерації, у тому числі суб'єктів малого підприємництва – ФОП, як основної складової вітчизняного господарювання. Проаналізовано основні зовнішні та внутрішні фактори, які впливають на стабільність бізнесу в умовах війни. За отриманими результатами аналізу визначено напрями відновлення бізнесу від шоків станів та заходи, впровадження яких дозволить відновити стабільність з метою досягнення належного рівня економічної стійкості.

Ключові слова: економічна стійкість, підприємство, стійкість, стабільність, виклики.

JEL code classification: D81, L25, H56

Постановка проблеми. Сучасний стан вітчизняної економіки характеризується надзвичайними викликами, спричиненими повномасштабною війною. Військова агресія призвела до руйнування інфраструктури, порушення логістичних ланцюгів, падіння активності на внутрішньому і зовнішньому ринках, нестачі ресурсів та зростання невизначеності серед суб'єктів господарювання. Враховуючи це, питання економічної стійкості підприємств набуває критичного значення, оскільки саме здатність бізнесу до адаптації, виживання та розвитку є важливою передумовою відновлення національної економіки.

Потреба швидкого реагування на виклики і загрози призвела до впровадження інноваційних стратегій управління, пошуку альтернативних постачальників і ринків збуту, а також залучення міжнародної підтримки, що в свою чергу, спрямовує на нові вектори розвитку українського бізнесу. Разом з тим на рівень економічної стійкості підприємств значною мірою впливає державна політика, можливість доступу до фінансових ресурсів та здатність підприємців адаптуватися до кризових умов.

Відтак, дослідження сучасного стану умов функціонування підприємств України в період війни потребує ґрунтовного аналізу, що водночас сприятиме визначенню належного рівня економічної стійкості, що є необхідною умовою економічного відновлення країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження сучасного стану підприємств України та оцінка їх економічної стійкості в умовах війни дедалі частіше стає все актуальнішим серед сучасних науковців. Це спричинено необхідністю ефективного і своєчасного реагування бізнесом на виклики і загрози, що постають перед ними, а тому є потреба у науковому обґрунтуванні раціональних шляхів досягнення стійкого стану.

Зокрема, Т. О. Мурована досліджуючи тенденції вітчизняного підприємництва та основні методи його підтримки звернула увагу, що повномасштабне вторгнення призвело до припинення діяльності близько 20% суб'єктів підприємництва. Науковиця зазначає, що бізнес

потребував значної всебічної підтримки, де однією з найголовніших виступила саме фінансова. Відтак, зберегти бізнес та пережити шокові потрясіння підприємці змогли завдяки додатковим джерелам фінансування, що дозволило їм досягти хоча би мінімально належного рівня економічної стійкості [4].

О. О. Більовська і Р. Г. Майстро відзначили значний вплив умов воєнного стану на особливості підприємницької діяльності. На думку авторів держава повинна створити гібридну модель економіки, де є планова економіка, яка відповідає за частину військових потреб і товарів, та ліберальна економіка в частині потреб населення. Зокрема, лібералізація повинна проявлятися щодо умов отримання грошової допомоги торговельному бізнесу мікрорівня з метою підтримки їх роботи та відновлення у випадку значних руйнувань у зв'язку з війною [2].

Схожу позицію поділяє і В. С. Руденко, яка вважає, що підтримка підприємництва малого та середнього бізнесу України шляхом надання грантової допомоги є рятувальним чинником національної економіки. Науковиця стверджує, що наявність саме позабюджетного фінансування має важливу роль у забезпеченні належного функціонування господарств та підтримці їх економічної стійкості [7].

К. В. Багацька, Н. І. Климаш, Л. М. Духновська, Т. В. Ганущак та Т. В. Пашкуда досліджуючи економічну стійкість відзначають, що набуття належного рівня в значній мірі залежить від ступеня розвитку корпоративної соціальної відповідальності. На думку науковців повномасштабне вторгнення викликало умови, за яких стан працівників, їх кваліфікація та рівень компетентності є одним із найголовніших ресурсів забезпечення економічної стабільності підприємства, а інвестиції бізнесу в розвиток системи корпоративної соціальної відповідальності є вкрай необхідними [1].

А. А. Мазаракі та Т. Л. Зубко оцінюючи стійкість підприємства в реальних умовах господарювання розробили та апробували власну систему показників оцінки стійкості. Так, вони сформуvalи комплекс із 37 показників, серед яких було відзначено фінансову стійкість та платоспроможність як найважливіші, та як такі, що відповідають різним аспектам діяльності підприємства [11].

Таким чином, дослідження стану ведення господарської діяльності в Україні в умовах війни є вкрай важливими сьогодні та здійснюється багатьма науковцями. Однак, на нашу думку, наявність глибшого розуміння процесів, які відбуваються, впливу повномасштабного вторгнення, наслідків послаблення економіки від викликів періоду Covid-19 дозволять у повній мірі оцінити активність підприємництва, ризики з якими вони стикаються та забезпечать пошук ефективних шляхів формування економічної стійкості.

Формулювання цілей статі. Метою статті є аналіз стану функціонування підприємств України в умовах війни, визначення викликів та загроз із якими вони стикаються та формування адаптаційних механізмів забезпечення конкурентоспроможної діяльності бізнесу з метою досягнення належного рівня економічної стійкості.

Виклад основного матеріалу. Підприємницька діяльність є одним із найголовніших факторів забезпечення роботи національної економіки, особливо в умовах ведення військових дій. Це спричинено важливістю підтримки ринкових відносин, потребою у забезпеченні попиту та пропозиції, необхідністю формування бюджету різних рівнів за рахунок податкових відрахувань, тощо. А порушення цілісної роботи системи, інфраструктури, дефіцит ресурсів, високий рівень інфляції, фізичні руйнування створюють несприятливі умови ведення господарської діяльності.

Загалом досліджуючи стан економіки України за 2022 – 2024 роки можна відзначити високий ступінь руйнувань та погіршень. Так, основні макроекономічні дані представлені у табл. 1.

Із наведених даних спостерігаємо, що падіння національної економіки України у 2022 році є безпрецедентно найбільшим за всю історію незалежності. Так рівень реального ВВП у 2022 році впав на 29,1% та сягнув показників початку 2000-х років. У наступних 2023 та 2024 роках спостерігається незначний приріст відносно попередніх років. Так, наприклад, у 2023 році приріст становив 5,8%, а у 2024 році 3,6% відносно попередніх. Вкрай високим є

також зростання індексу споживчих цін, який характеризує зміну загального рівня цін товарів та послуг споживчого кошика. Окрім того цей показник є основним індикатором рівня інфляції та описує зміну вартості життя населення. У 2022 році його приріст становив 26,6% відносно попереднього року. Такий високий приріст спричинений значними шокowymi викликами внаслідок початку повномасштабного військового вторгнення. У 2023 та 2024 роках приріст індексу споживчих цін становив 5,8% та 12,0% відповідно, що також є доволі високим значенням [5].

Таблиця 1

Макроекономічні тенденції 2022-2024 рр.

Показник	2022 р.	2023 р.	2024 р.
Валовий внутрішній продукт, млрд грн	5,191	6,625	7,730
Зростання реального ВВП, %	-29,1	5,8	3,6
Зростання індексу споживчих цін, %	26,6	5,8	12,0
Експорт товарів і послуг, млрд дол.	57,5	50	52
Імпорт товарів і послуг, млрд дол.	-55,6	-59	-63

Джерело: сформовано авторами за [5]

Досліджуючи макроекономічні тенденції неможливо оминати і дані щодо експорту та імпорту товарів і послуг, оскільки ці показники визначають рівень залученості національного бізнесу до міжнародних ринків. Так з початку повномасштабного вторгнення експорт товарів та послуг впав на 5,5 млрд дол. або на 9,6% порівнюючи дані за 2022 – 2024 роки. Таке падіння негативно характеризує зайнятість, виробничий сектор та рівень економічного зростання. Імпорт товарів і послуг має тенденцію до збільшення і зріс на 7,4 млрд дол. за 2022 – 2024 роки, що характеризує збільшення відтоку коштів із країни [5].

Таким чином за основними даними макроекономічних тенденцій спостерігається несприятлива ситуація для розвитку підприємництва. Дослідження стану бізнесу в Україні проведене Центром розвитку інновацій, Офісом з розвитку підприємництва та експорту, національним проєктом Дія.Бізнес та Advanter Group визначили індекс активності бізнесу (UBI – Ukrainian Business Index), який характеризує активність бізнесу, здатність збільшувати рівень товарообігу, створювати робочі місця. Максимальне можливе значення індексу становить 100, з розподілом на зону позитивних очікувань (вище 50), та зону негативних очікувань (нижче 50). Так, у червні 2022 року даний показник склав 22,73 одиниць, у червні 2023 року 35,34 одиниць, та у червні 2024 року 43,7 одиниць. Отже, загальний приріст за досліджуваний період склав 20,97 одиниць, що є доволі високим значенням. Дані представлені на рис. 1. Попри це, варто відзначити, що значення все одно знаходиться у зоні негативних очікувань, а зростання індексу скоріше пояснюється втомою від невизначеності та бажанням інтенсифікуватися, ніж про покращення економічної ситуації. Варто відзначити, що в зоні позитивних очікувань бізнесу (вище 50) показник був у період червень 2021 – лютий 2022 рр. [3; 8; 9].

Внаслідок військових дій 46,8% підприємств у 2022 році вимушені були зупинити свою роботу, або майже зупинити. На противагу у 2023 році цей показник склав 21,1%, а у 2024 році 4,2% [3; 8; 9]. Така тенденція свідчить про здатність підприємств адаптації до ведення діяльності в умовах постійних загроз та викликів, що можна трактувати як один із факторів збільшення їх стійкості. У свою чергу середньозважений відсоток обсягу діяльності або обороту у 2023 році склав 71,6% від планового показника, а у 2024 році 94,1%, що визначається як здатність бізнесу до нарощення власної діяльності. Така тенденція є позитивною та може свідчити про покращення фінансово-економічного стану підприємств.

Важливим елементом якісної роботи підприємств є працівники, які забезпечують їх роботу та мають значний вплив на рівень стійкості. Досліджуючи вплив викликів військової агресії на ситуацію з персоналом ми визначили, що за весь 2022 рік по відношенню до 23.02.2022 в Україні скорочено 1,070,000 працівників у мікро-, малому та середньому бізнесі, що становить 20% персоналу, а на умовах скорочення заробітної плати працює 27% працівників. За 2023 рік

частка працівників, які були скорочені склала 22,6%, а тих, хто працює на умовах скорочення заробітної плати 17,9%. У 2024 році підприємствами було звільнено 29,6% працівників, а для 12,9% персоналу було скорочено заробітну плату [3; 8; 9]. Отже, загалом тенденція показника звільнення персоналу за 2022 – 2024 рр. зросла на 9,6%, що є негативною ситуацією та показує приріст незайнятого населення, а частина працівників зі скороченою заробітною платою зменшилася на 14,1%, що свідчить про підвищення здатності бізнесу забезпечувати належну оплату праці для персоналу.

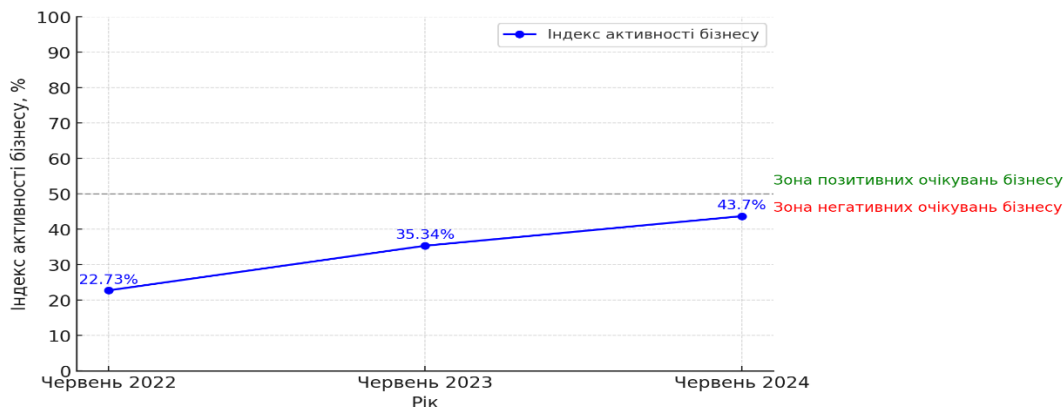

Рис. 1. Динаміка зміни індексу активності бізнесу за 2022–2024 роки

Джерело: складено авторами за [3; 8; 9]

Значну частину підприємств України становлять фізичні особи-підприємці, як одна з найпростіших форм організації господарської діяльності. Розвиток сучасних технологій та удосконалення нормативно-правової бази створили умови, за яких будь-яка особа може відкрити ФОП протягом надзвичайно короткого часу – від декількох годин до декількох днів, що дозволить мати можливість вести підприємницьку діяльність відповідно до вимог чинного законодавства. Згідно з аналітикою проведеної сервісом Опендатабот від початку повномасштабного вторгнення та по січень 2025 року в Україні було відкрито понад 754894 ФОП, а кількість закритих ФОП за аналогічний період склала 662928 одиниць. Такі дані вказують на те, що незважаючи на військову загрозу бізнес в Україні продовжує розвиватися. Найбільше ФОП було відкрито протягом жовтня 2023 року – 35587 одиниць, а найменше у квітні 2022 року – лише 1946. Найменше закривали ФОП також у квітні 2022 року, що можна пояснити невизначеністю підприємців щодо подальшої роботи та викликів, з якими вони можуть стикатися. Найбільша кількість закритих ФОП сягнула позначки 61455 у січні 2025 року, що є рекордним значенням за останні роки, та пояснюється значним зростанням податкового навантаження, що сильно впливає на здатність бізнесу належно функціонувати [10].

Досліджуючи активність фізичних осіб-підприємців можна відзначити, що найбільш часто за 2022 – 2024 роки відкривали бізнес у сфері роздрібної торгівлі – 28,1%, а господарську діяльність у сфері ІТ відкрили 9,1% підприємців. Оптова торгівля склала 7,2% від усіх відкритих ФОПів за аналізований період. Порівнюючи з періодом до початку повномасштабного вторгнення, кількість нових справ у сфері поштової та кур'єрської діяльності зросла втричі. У сфері освіти кількість нових ФОПів збільшилася у 2,6 рази, а у фінансовій галузі – у 2,5 рази [10]. Графічно дані представлені на рис. 2. Варто відзначити, що розвиток підприємницької діяльності ФОП позитивно впливає на наповнення державного бюджету. Так у 2022 році ФОПи сплатили 32,9 млрд грн єдиного податку, що на 1,9 млрд грн. менше від 2021 року. Однак у 2023 було сплачено 38 млрд грн єдиного податку, а за 2024 рік ця сума склала 55,1 млрд грн, що є позитивною тенденцією [10]. Така динаміка свідчить про поступове відновлення та розширення малого бізнесу. Зростання надходжень від єдиного податку вказує на активізацію підприємницької діяльності, пристосування бізнесу до нових викликів і загроз, а також загальне пожвавлення ділової активності в Україні.

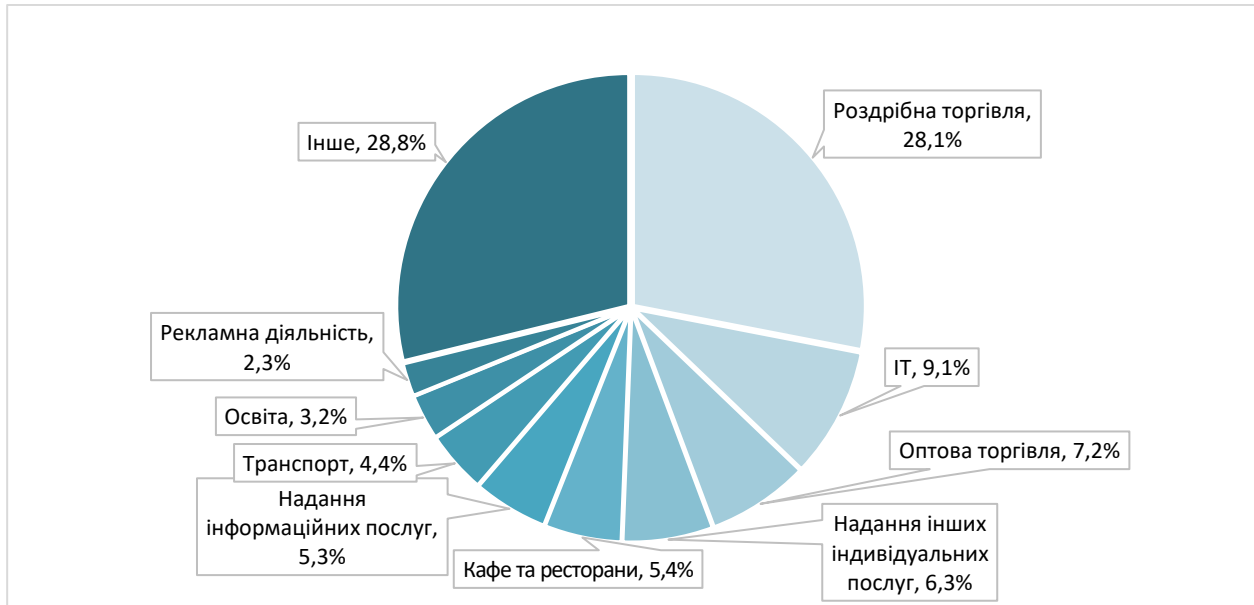

Рис. 2. Основні сфери діяльності новостворених ФОП за 2022–2024 роки

Джерело: складено авторами за [10]

Попри адаптацію до нових викликів та реалій ведення господарської діяльності бізнес в Україні все одно стикається з великою кількістю проблем, від вирішення яких залежить подальша спроможність працювати та загальний стан їх економічної стійкості. Так в рамках дослідження стану та потреб бізнесу проведеного в межах проєкту Програми розвитку ООН (UNDP) «Підтримка України» було визначено основні проблеми для відновлення:

- 1) непрогнозованість розвитку подій на внутрішньому ринку в Україні;
- 2) непередбачувані дії з боку держави, які можуть погіршити стан підприємництва;
- 3) нестача платоспроможних клієнтів на внутрішньому ринку;
- 4) брак достатнього рівня капіталу;
- 5) недостатність висококваліфікованого персоналу;
- 6) високий рівень податкового навантаження;
- 7) недоступність до зовнішнього фінансування, оголошеного Урядом [3; 8; 9].

Варто відзначити, що згідно проведеної аналітики майже усі основні проблеми, з якими стикаються українські підприємці за 2022 – 2024 роки мають тенденцію до зростання. Так, наприклад, ризик непрогнозованості розвитку подій на внутрішньому ринку України зріс до 58,2% у 2024 році, у порівнянні з 48% за 2022 рік. Вкрай високим є також приріст викликів щодо непередбачуваності дій з боку органів влади, де станом на 2024 рік цей показник становить вже 55,8%. Зростали також ризики пов'язані з браком достатнього рівня затребуваного капіталу та недостатністю висококваліфікованого персоналу. Серйозною проблемою для підприємців також стало зростання рівня податкового навантаження, так у 2022 році лише для 17% суб'єктів господарювання податкові зобов'язання становили проблеми, а у 2024 ця кількість вже становила 27,5%. У свою чергу кількість платоспроможних клієнтів на внутрішньому ринку зростає, зокрема у 2024 році лише 51,6% підприємців відзначили таку проблему, на противагу 62% за 2022 рік. Така тенденція пов'язана зі значним повернення тимчасово емігрованих громадян, а відтак це позитивно впливає на розвиток внутрішнього ринку України. Спостерігається також і незначне падіння ризику недоступності залучення зовнішнього фінансування, підтримуваного державою, зокрема за 2024 рік цей показник склав лише 23,3% [3; 8; 9]. Графічно зміна представлена на рис. 3.

Окрім зазначених раніше викликів, підприємці відзначили також власну втому від ведення господарської діяльності, демпінг конкурентів, падіння загального рівня прибутковості, перешкоди з боку регуляторних чи фіскальних органів влади, нестача сировини, порушення

ланцюгів постачання та збуту, складність у ведення зовнішньої торгівлі, а також відсутність підтримки з боку державної та місцевої влади [3; 8; 9].

Рис. 3. Проблеми суб'єктів підприємництва 2022–2024 років

Джерело: складено авторами за [10]

Таким чином, в рамках проведеного дослідження, ми можемо дійти висновку, що український бізнес стикається з великою кількістю загроз та викликів, що негативно впливають на їх роботу. Це все також негативно відзначається на їх здатності належно функціонувати та значно погіршує їх рівень економічної стійкості. Відтак, на нашу думку, підприємствам необхідно розробити власні шляхи виведення бізнесу зі стану шоку та запровадити заходи щодо відновлення належного рівня ділової активності. Окрім того, важливо узгодити також дії органів влади, що створить належні умови розвитку господарської діяльності в Україні. З проведеного аналізу, ми відзначаємо наступні необхідні заходи:

- доопрацювання нормативно-правової бази щодо напрямів соціально-економічного розвитку, спрямованих на підтримку бізнесу та населення;
- розробка програм підтримки експортної діяльності, що підвищить рівень залученості українського бізнесу до міжнародних ринків;
- запровадження зручної та доступної системи звітування та оподаткування, що сприятиме уникнення бюрократичних викликів, а відтак і підвищуватиме прозорість ведення підприємництва;
- надання державних грантів та підтримки бізнесу, що особливо постраждав від військових дій;
- підтримка держави щодо заходів швидкого відновлення пошкодженої інфраструктури бізнесу, для налагодження безперебійної їх роботи;
- сприяння держави у напрямку підготовки чи перекваліфікації кадрового капіталу з урахуванням потреб бізнес-середовища;
- підтримка релокації критично важливих підприємств та бізнесів;
- налагодження міжнародних зв'язків з метою пошуку додаткових джерел інвестування підприємницького сектору України.

Окрім того, досліджуючи бізнес-активність в Україні Є. В. Редзюк відзначив важливість експортних операцій, та відзначив потребу у створенні системи податково-митного стимулювання відповідної діяльності з боку держави [6]. А за результатами експрес-оцінки

впливу війни на мікро-, малі та середні підприємства в Україні проведеного за підтримки Програми розвитку ООН відзначено, що одним із найважливіших заходів підтримки вітчизняного підприємництва є розробка програм підтримки інноваційної діяльності. Так, нові програми мають бути спрямовані на відновлення господарювання та стимулювання суб'єктів бізнесу щодо запровадження інноваційних і стійких практик в організації діяльності. Такі заходи, на думку дослідників також підтримуватимуть відкриття нових підприємницьких одиниць у цьому напрямку [5].

Отже, підприємства України в умовах війни зазнають значних потрясінь, що значно впливає на їх стабільну і безперебійну роботу, та знижує рівень економічної стійкості. Попри те, бізнес адаптується та знаходить шляхи вирішення проблем, що підтверджується зростанням індексу активності бізнесу. За результатами дослідження спостерігаємо, що дедалі частіше підприємці стикаються зі зростанням рівня негативного впливу, що змушує їх відмовитися від ведення діяльності, або знижує рівень конкурентоздатності та можливості до розширеного відтворення. Виникаючі труднощі в умовах війни для бізнесу можуть стати поштовхом до пошуку нових можливостей та розробки стратегії виживання. Гнучкість, здатність до інноваційного розвитку та можливість коригувати напрями своєї діяльності дозволить підприємствам підвищити рівень власної економічної стійкості. А скоординовані зусилля суспільства, держави і міжнародних партнерів допоможуть українським підприємствам успішно подолати важкий період.

Висновки. За результатами дослідження визначено, що вітчизняні підприємства в умовах війни стикаються зі значною кількістю викликів і проблем, які мають негативний вплив на їх діяльність. До таких відносяться руйнації внаслідок військової агресії, невизначеність розвитку подій на внутрішньому та зовнішньому ринках, обмеження з боку державних органів влади, збільшення податкового навантаження, падіння попиту та рівня платоспроможності на ринку. Окрім чимало суб'єктів господарювання стикнулися з проблемами браку достатнього рівня капіталу, та нестачею кваліфікованого персоналу. Все це призводить до втоми від підприємницької діяльності та скорочення кількості активно діючих суб'єктів.

Визначено, що для забезпечення стабільності діяльності необхідно впроваджувати комплексні заходи, як з боку держави, так і з боку підприємців. До таких ми віднесли: покращення нормативно-правової бази, заходи щодо підтримки виходу на зовнішні ринки, створення та надання доступної грантової та кредитної допомоги, розширення міжнародної співпраці щодо залучення додаткового капіталу.

Отже, забезпечення економічної стійкості підприємств в умовах війни потребує комплексних та злагоджених дій, які включатимуть внутрішні ініціативи та зовнішню підтримку, як з боку держави, так і від міжнародних партнерів.

Список використаних джерел:

1. Багацька К. В., Климаш Н. І., Духновська Л. М., Ганущак Т. В., Пашкуда Т. В. Соціальна відповідальність як чинник забезпечення економічної стійкості підприємств. *Науковий вісник Національного гірничого університету*. 2024. № 6. С. 186–192. DOI: <https://doi.org/10.33271/nvngu/2024-6/186>
2. Більовська О., Майстро Р. Особливості підприємницької діяльності в умовах воєнного стану в Україні. *Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»*. Економічні науки. 2023. № 2. С. 50–54. DOI: <https://doi.org/10.20998/2519-4461.2023.2.50>
3. Дослідження стану та потреб українського бізнесу під час війни. URL: <https://business.diia.gov.ua/analytics/research/doslidzhennia-stanu-ta-potreb-ukrainskoho-biznesu-pid-chas-viiny> (дата звернення: 17.02.2025).
4. Мурована Т. О. Вітчизняне підприємництво в умовах воєнного стану: основні тенденції та методи підтримки. *Економіка та суспільство*. 2023. № 47. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-49>
5. Оцінка впливу війни на мікро-, малі та середні підприємства в Україні. URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-04/undp-ua-smb-2024.pdf> (дата звернення: 17.02.2025).
6. Редзюк Є. В. Стан, проблеми і чинники гальмування розвитку бізнес-активності в Україні. *Стратегія економічного розвитку України*. 2022. № 51. С. 35–49. DOI: <https://doi.org/10.33111/sedu.2022.51.035.049>
7. Руденко В. С. Гранти – як форма забезпечення соціальної безпеки та важіль розвитку малого та середнього бізнесу в Україні в умовах війни. 2023. С. 129–132. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0a908415-36b9-430e-a844-b2ef8e564e54/content> (дата звернення: 17.02.2025).

8. Стан та потреби бізнесу в умовах війни: результати дослідження в червні 2023 року. URL: <https://business.diia.gov.ua/analytics/research/stan-ta-potreby-biznesu-v-umovakh-viiny-rezultaty-doslidzhennia-v-chervni-2023-roku> (дата звернення: 17.02.2025).
9. Стан та потреби бізнесу в умовах війни: результати опитування у квітні-травні 2024 року. URL: <https://hromada.gov.ua/research/doslidzennya-stanu-ta-potreb-biznesu-v-ukrayini> (дата звернення: 17.02.2025).
10. Тренди української фопономіки під час великої війни. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/foponomics-2024> (дата звернення: 18.02.2025).
11. Mazaraki A., Zubko T. Stability of production and trading companies considering their economic security. *Problems and Perspectives in Management*, № 20 (1). С. 445–458. DOI: [http://dx.doi.org/10.21511/imfi.15\(4\).2018.18](http://dx.doi.org/10.21511/imfi.15(4).2018.18).

References:

1. Bahatska, K. V., Klymash, N. I., Dukhnovska, L. M., Hanushchak, T. V., & Pashkuda, T. V. (2024). Sotsialna vidpovidalnist yak chynnyk zabezpechennya ekonomichnoyi stiykosti pidpryyemstv [Social responsibility as a factor in ensuring the economic stability of enterprises]. *Scientific Bulletin of the National Mining University*, no. (6), pp. 186–192. DOI: <https://doi.org/10.33271/nvngu/2024-6/186>
2. Biliavska, O., & Maistro, R. (2023). Osoblyvosti pidpryyemnytskoyi diyalnosti v umovakh voyennoho stanu v Ukraini [Features of entrepreneurial activity under martial law in Ukraine]. *Bulletin of the National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”. Economic Sciences*, no. (2), pp. 50–54. DOI: <https://doi.org/10.20998/2519-4461.2023.2.50>
3. Doslidzhennya stanu ta potreb ukrayinskoho biznesu pid chas viyny [Research on the state and needs of Ukrainian business during the war]. (n.d.). Available at: <https://business.diia.gov.ua/analytics/research/doslidzhennia-stanu-ta-potreb-ukrayinskoho-biznesu-pid-chas-viiny> (accessed February 17, 2025).
4. Murovana, T. O. (2023). Vitchyznyane pidpryyemnytstvo v umovakh voyennoho stanu: osnovni tendentsiyi ta metody pidtrymky [Domestic entrepreneurship under martial law: Key trends and support methods]. *Economy and Society*, no. (47). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-49>
5. Otsinka vplyvu viyny na mikro-, mali ta seredni pidpryyemstva v Ukraini [Assessment of the impact of war on micro, small and medium enterprises in Ukraine]. (n.d.). Available at: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-04/undp-ua-smb-2024.pdf> (accessed February 17, 2025).
6. Redziuk, Ye. V. (2022). Stan, problemy i chynnyky halmuvannya rozvytku biznes-aktyvnosti v Ukraini [State, problems, and factors hindering the development of business activity in Ukraine]. *Strategy of Economic Development of Ukraine*, no. (51), pp. 35–49. DOI: <https://doi.org/10.33111/sedu.2022.51.035.049>
7. Rudenko, V. S. (2023). Hranty – yak forma zabezpechennya sotsialnoyi bezpeky ta vazhil rozvytku maloho ta serednoho biznesu v Ukraini v umovakh viyny [Grants as a form of social security and a lever for the development of small and medium-sized businesses in Ukraine under war conditions]. (pp. 129–132). Available at: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0a908415-36b9-430e-a844-b2ef8e564e54/content> (accessed February 17, 2025).
8. Stan ta potreby biznesu v umovakh viyny: rezultaty doslidzhennya v chervni 2023 roku [State and needs of business in wartime: Research results from June 2023]. (n.d.). Available at: <https://business.diia.gov.ua/analytics/research/stan-ta-potreby-biznesu-v-umovakh-viiny-rezultaty-doslidzhennia-v-chervni-2023-roku> (accessed February 17, 2025).
9. Stan ta potreby biznesu v umovakh viyny: rezultaty opytuvannya u kvitni-travni 2024 roku [State and needs of business in wartime: Survey results from April-May 2024]. (n.d.). Available at: <https://hromada.gov.ua/research/doslidzennya-stanu-ta-potreb-biznesu-v-ukrayini> (accessed February 17, 2025).
10. Trendy ukrayinskoyi foponomiky pid chas velykoyi viyny [Trends in Ukrainian “foponomics” during the war]. (n.d.). Available at: <https://opendatabot.ua/analytics/foponomics-2024> (accessed February 17, 2025).
11. Mazaraki, A., & Zubko, T. (2018). Stability of production and trading companies considering their economic security. *Problems and Perspectives in Management*, no. 20(1), pp. 445–458. DOI: [https://doi.org/10.21511/imfi.15\(4\).2018.18](https://doi.org/10.21511/imfi.15(4).2018.18).

Belimenko O. I., Postgraduate Student
State University of Trade and Economics
o.belimenko@knute.edu.ua
ORCID: 0009-0001-8143-5748

Blakyta H. V., Doctor of Economics, Professor,
Head of the Department of Economics and Business Finance
State University of Trade and Economics
g.blakyta@knute.edu.ua
ORCID: 0000-0002-4848-9912

ECONOMIC RESILIENCE OF ENTERPRISES IN WAR CONDITIONS

Abstract. The article provides a comprehensive analysis of the economic resilience of enterprises in wartime, taking into account the key challenges and features of business functioning in crisis conditions. In particular, the state and dynamics of changes in key macroeconomic indicators, such as GDP, inflation rate, investment activity, labor market conditions, level of solvency in the domestic market, and tax burden, which are determining factors influencing the development of entrepreneurship in the country, are studied. Particular attention is paid to the analysis of the business activity of business entities during the period of a full-scale invasion of the Russian Federation, including the functioning of medium, small, micro businesses and individual entrepreneurs (IEOs), which form the basis of the domestic economy. The main challenges enterprises face in wartime are outlined, in particular, logistical difficulties, limited access to financing, changes in consumer trends, challenges in interacting with public authorities and a decrease in the solvency of the population. The article provides a comprehensive analysis of external and internal factors affecting the stability of business activity, including the military-political situation, state support for business, access to international markets, digitalization, and adaptation of enterprises to new conditions for conducting economic activity. Based on the research findings, recommendations have been developed for the restoration of business aftershocks, in particular strategic measures to increase its stability, adaptability and resilience. These recommendations include policy-driven initiatives aimed at fostering financial liquidity, enhancing institutional support for entrepreneurs, promoting diversification of business operations, and facilitating international cooperation to attract foreign investments and aid. Additionally, the study outlines targeted measures to strengthen economic stability in the post-war period, ensuring sustainable development and reinforcing the adaptive capacity of enterprises to future crises.

Keywords: economic resilience, enterprise, resilience, stability, challenges.

DOI: <https://doi.org/10.32782/2519-884X-2025-54-3>

UDC 338.45:[339.137.2+330.322]

*Habrylevych O. V., Postgraduate Student
National University of Water and Environmental Engineering
o.v.habrylevych@nuwm.edu.ua
ORCID: 0009-0002-5991-9903*

ENHANCING COMPETITIVENESS IN THE OIL REFINERY SECTOR THROUGH STRATEGIC INVESTMENTS

Анотація. The oil refinery sector faces significant challenges, including market volatility, regulatory pressures, and the global energy transition. This study examines investment provision strategies essential for refinery modernization, financial stability, and sustainability. Key investment trends include infrastructure upgrades, diversification into petrochemicals and alternative fuels, digital transformation, and sustainability-driven initiatives. Government policies, tax incentives, and risk management strategies play a crucial role in shaping investment flows. Strategic investment approaches, including financial restructuring and ESG-focused projects, are vital for ensuring long-term competitiveness in an evolving energy market. Adopting innovative technologies and aligning investment strategies with global sustainability goals will be critical for the industry's resilience and future growth.

Keywords: oil refinery sector, investment provision, refinery modernization, financial stability, sustainability.

JEL code classification: E22, E29

Statement of the problem. The oil refinery industry is one of the key sectors of the global economy, involving the extraction, transportation, processing, and distribution of oil and petroleum products. The sector's development is closely linked to investment provision, which ensures technological advancements, infrastructure upgrades, and overall economic sustainability.

In the current economic environment, the oil refinery sector faces multiple challenges, including volatile oil prices, environmental regulations, geopolitical risks, and technological shifts towards renewable energy. These factors influence investment flows and require a strategic approach to ensure the long-term competitiveness of oil refineries. This paper aims to analyze the investment provision mechanisms in the oil refinery sector, assess their economic implications, and propose strategic approaches to enhance financial sustainability and efficiency.

Analysis of recent research and publications. Numerous studies have focused on investment provision in various industries, highlighting the role of capital allocation in ensuring economic growth and technological progress. Key scholars, such as N.V. Bakhur [1], S.S. Hasanov [2] and N.P. Reznik [5], have explored investment provision in different sectors, including agriculture and manufacturing, emphasizing the importance of financing mechanisms. In the oil industry, it has been examined: investment risks and returns in the global energy market, the role of government policies and fiscal incentives in attracting capital, technological advancements and digitalization as investment drivers, environmental sustainability measures impacting investment decisions. Despite extensive research, specific challenges in the oil refinery sector remain insufficiently explored, particularly in the context of macroeconomic instability, geopolitical tensions, and the transition to alternative energy sources.

Formation of the objectives of the article. The objective of this research is to identify the main investment challenges in the oil refinery sector, analyse investment trends and financial strategies in refinery modernization, evaluate government policies and economic instruments that influence investment provision, and develop strategic recommendations to enhance investment attractiveness and financial sustainability. This study aims to provide a comprehensive understanding of the economic dynamics shaping investment decisions in the oil industry and propose solutions to ensure long-term financial stability and competitiveness.

Summary of the main material. Investment provision in the oil refinery sector plays a critical role in maintaining operational efficiency, ensuring compliance with environmental regulations, and adapting to global energy market shifts. Given the capital-intensive nature of refinery operations, investment trends in this sector are shaped by technological advancements, regulatory policies, market dynamics, and the evolving energy landscape.

Infrastructure Modernization and Capacity Expansion. One of the primary investment directions in the oil refinery industry is the modernization of existing infrastructure. Many refineries worldwide operate with outdated technology, leading to inefficiencies, increased production costs, and higher environmental impact. Investment in advanced refining technologies, such as hydrocracking, catalytic reforming, and desulfurization, allows companies to optimize crude oil processing, improve fuel quality, and reduce waste generation. Additionally, capacity expansion projects are essential to meet growing energy demands in emerging markets, especially in Asia and the Middle East, where energy consumption continues to rise [6].

Environmental Compliance and Sustainability Investments. The tightening of environmental regulations has become a significant driver of investment in the oil refinery sector. Governments worldwide are implementing stricter emission standards and carbon reduction policies, compelling refineries to invest in cleaner technologies and sustainable practices. This includes upgrading sulfur recovery units (SRUs), improving energy efficiency through heat integration systems, and integrating carbon capture and storage (CCS) technologies. Additionally, many refiners are exploring biofuel production and co-processing renewable feedstocks, such as vegetable oils and waste-based raw materials, to align with global sustainability goals [5].

Digitalization and Automation in Refinery Operations. The rise of Industry 4.0 has led to increased investment in digital transformation within oil refineries. Companies are leveraging artificial intelligence (AI), machine learning (ML), and big data analytics to optimize refinery operations, predict maintenance needs, and enhance overall productivity. The implementation of Internet of Things (IoT) sensors enables real-time monitoring of refining processes, reducing downtime and improving asset reliability. Advanced process control systems (APCS) and digital twin technology further contribute to operational efficiency by allowing refineries to simulate various production scenarios and identify cost-effective strategies.

Diversification Strategies and Product Innovation. As the global energy transition accelerates, many oil refining companies are adopting diversification strategies to reduce reliance on traditional fuel production and explore new revenue streams. Investment in petrochemical production is becoming increasingly common, as demand for plastics, synthetic materials, and specialty chemicals continues to grow. Refineries are also expanding their product portfolios by investing in lubricants, asphalt, and specialty fuels, which offer higher profit margins compared to conventional gasoline and diesel.

Geopolitical and Market-Driven Investment Trends. Geopolitical factors play a crucial role in shaping investment decisions in the oil refinery sector. Trade policies, international sanctions, and regional conflicts significantly impact crude oil supply chains and investment security. In response, many countries are prioritizing domestic refining capacity expansion to reduce dependency on imported refined products. Additionally, the fluctuation of crude oil prices influences investment strategies, with periods of high oil prices encouraging capacity expansion, while low prices often lead to cost-cutting measures and project delays [1].

Energy Transition and Alternative Fuel Investments. With the growing emphasis on decarbonization, many oil refining companies are directing investments toward alternative fuels such as hydrogen, synthetic fuels, and biofuels. Hydrogen refineries, particularly those focused on blue hydrogen (produced from natural gas with carbon capture) and green hydrogen (generated from renewable energy sources), are gaining traction as part of the broader effort to achieve carbon neutrality. Additionally, investments in e-fuels and renewable diesel production are expected to increase as governments introduce incentives for low-carbon energy alternatives.

Financial and Investment Models in Refining. Due to the high capital requirements of refinery projects, investment strategies often involve public-private partnerships (PPPs), joint ventures, and project financing models. Many governments provide fiscal incentives, tax breaks, and subsidies to

encourage investment in refinery modernization and environmental upgrades. Additionally, global energy firms are exploring sustainable financing options, such as green bonds and ESG-linked investments, to attract environmentally conscious investors [2]. Several factors hinder investment flows into the oil refinery sector: 1) oil price volatility: fluctuating crude oil prices create uncertainty for long-term investments; 2) regulatory and environmental constraints: stricter emission norms increase compliance costs; 3) geopolitical risks: trade restrictions, conflicts, and sanctions affect supply chains and investment security; 4) access to financing: high capital requirements and declining investor interest in fossil fuels limit funding options.

In conclusion, investment trends in the oil refinery sector are being shaped by technological advancements, regulatory pressures, digital transformation, and the global energy transition. To remain competitive and financially viable, refineries must adopt innovative investment strategies, diversify their production portfolios, and embrace sustainability-driven initiatives that align with evolving market demands and environmental standards.

Government policies and fiscal instruments play a pivotal role in shaping investment flows in the oil refinery sector, influencing both the economic viability of refining operations and the attractiveness of the sector for domestic and foreign investors. Given the capital-intensive nature of the industry, governments worldwide implement targeted policy measures to support refinery modernization, environmental compliance, and overall competitiveness. These measures include tax incentives, subsidies, regulatory frameworks, trade policies, and public-private partnerships (PPPs), all of which impact investment decision-making. To encourage investment in refinery upgrades, many governments offer tax breaks and direct subsidies to reduce capital expenditure burdens. These incentives include: investment tax credits (itcs), accelerated depreciation schemes, excise tax exemptions, direct government grants and subsidies. These fiscal measures enhance refinery profitability, encourage compliance with environmental regulations, and support the transition to cleaner and more sustainable refining practices.

Environmental regulations significantly influence investment decisions in the refinery sector. Governments implement strict emission standards, carbon pricing mechanisms, and sustainability mandates to push the industry toward cleaner operations. Key policies include carbon taxation and emission trading schemes (ETS), low-carbon fuel standards (LCFS), mandates for sulfur reduction and stricter waste management regulations. While these regulations increase compliance costs, they also create opportunities for refiners to access green financing mechanisms and government incentives that promote sustainability-focused investments.

Governments frequently collaborate with private investors through public-private partnerships (PPPs) to finance and develop refinery infrastructure projects. These partnerships mitigate investment risks, enhance financial feasibility, and drive technological advancements. Key examples of state-supported investment initiatives include national refinery expansion programs, joint ventures with state-owned enterprises (SOEs), infrastructure development incentives.

These initiatives reduce capital constraints on private investors, foster industry growth, and facilitate the modernization of aging refinery assets.

Governments also influence investment in refining through import tariffs, export restrictions, and energy trade policies. These measures impact the competitiveness of domestic refineries by regulating market access and fuel pricing. Common trade-related policies include:

1. Import tariffs on refined petroleum products: protecting domestic refineries by imposing duties on imported fuels to encourage local refining investment.
2. Subsidized export programs: supporting refiners in competing in international markets by offering export credits or tax incentives.
3. Bilateral energy trade agreements: facilitating cross-border investments in refinery infrastructure through regional trade pacts and supply agreements.

While these policies aim to strengthen domestic refining industries, excessive trade protectionism can lead to market inefficiencies, reduced competition, and higher consumer fuel costs.

As part of the global transition to low-carbon energy, governments are implementing policies to promote alternative fuel production and reduce dependency on traditional fossil fuels. These policies encourage refinery investments in: hydrogen production facilities – particularly blue and green

hydrogen initiatives that align with national decarbonization strategies; renewable diesel and biofuel plants – incentivizing refineries to shift toward sustainable fuel production through tax credits and regulatory mandates; carbon capture and storage (ccs) projects – providing financial support for emission reduction technologies in refining operations. Many governments also facilitate green bond markets and sustainability-linked loans, allowing refiners to access capital for low-carbon projects at preferential interest rates.

One of the key concerns for refinery investors is regulatory uncertainty, particularly in regions with shifting energy policies and frequent legislative changes. Governments can enhance investor confidence by: a) providing long-term policy roadmaps for refinery investments; b) ensuring regulatory consistency to avoid sudden taxation or compliance burdens; c) offering investment guarantees and risk-sharing mechanisms to encourage private-sector participation. A stable and predictable policy environment is essential for attracting long-term capital and fostering sustained investment in refining capacity [4].

To remain competitive and financially sustainable, oil refineries must adopt strategic investment approaches that align with market trends, regulatory requirements, and technological advancements. In an industry characterized by high capital intensity, geopolitical uncertainties, and an accelerating energy transition, investment strategies should focus on diversification, financial restructuring, sustainability-driven initiatives, and digital transformation. These strategies will enable refineries to optimize operations, enhance profitability, and adapt to a changing global energy landscape.

Given the increasing global shift toward clean energy and the declining long-term demand for traditional fossil fuels, many oil refining companies are diversifying their investment portfolios to reduce reliance on crude oil refining and explore alternative revenue streams. Key diversification strategies include: a) expansion into petrochemicals: the demand for plastics, synthetic materials, and specialty chemicals continues to grow, making petrochemical production a viable long-term investment; b) production of alternative fuels: investments in renewable diesel, biofuels, and synthetic fuels are becoming increasingly attractive due to government mandates and consumer demand for cleaner energy sources; c) hydrogen and ammonia production: with global decarbonization targets, refineries are investing in blue and green hydrogen production facilities, as well as ammonia-based fuel technologies to cater to future energy markets; d) expansion into energy storage and distribution: some refining companies are venturing into battery storage systems, LNG terminals, and carbon capture projects to enhance their market position in the evolving energy sector. These diversification efforts allow refineries to future-proof their business models, tap into emerging markets, and reduce exposure to crude oil price volatility.

Due to the capital-intensive nature of oil refining, financial sustainability depends on strategic capital allocation, cost optimization, and debt management. Companies are employing the following financial strategies:

- Optimization of capital expenditure (CAPEX): refiners are focusing on high-return, cost-effective projects, prioritizing brownfield expansions and efficiency improvements over new greenfield developments.
- Debt restructuring and risk management: given the risks associated with fluctuating oil prices and regulatory pressures, refineries are restructuring debt portfolios to reduce financial liabilities, secure lower interest rates, and improve cash flow stability.
- Public-Private Partnerships (PPPs) and joint ventures: many governments and private investors collaborate through PPPs to fund refinery modernization and infrastructure development, reducing financial burdens on individual companies.
- Sustainable financing mechanisms: refining companies are increasingly turning to green bonds, ESG-linked loans, and sustainability-focused investment funds to finance low-carbon projects.

Strategic financial management ensures long-term profitability, operational resilience, and the ability to finance critical investment projects.

As global climate policies push for lower emissions, oil refineries are making sustainability-driven investments to comply with regulations and improve environmental performance. Key areas of investment include:

1. Energy efficiency improvements: implementation of heat recovery systems, process integration, and AI-driven energy management tools to reduce energy consumption and emissions.
2. Carbon capture, utilization, and storage (CCUS): investing in CO₂ capture technologies to offset emissions and participate in emerging carbon credit markets.
3. Water and waste management solutions: adoption of advanced wastewater treatment plants, closed-loop cooling systems, and waste-to-energy technologies to enhance sustainability.
4. Integration of renewable energy sources: many refineries are investing in solar, wind, and bioenergy to power their operations and reduce reliance on fossil fuels [4].

These sustainability initiatives enhance long-term compliance, attract green financing, and improve corporate reputation in a market increasingly focused on ESG (Environmental, Social, and Governance) criteria.

The adoption of digital technologies is revolutionizing the oil refining sector, enabling higher efficiency, predictive maintenance, and real-time operational optimization. Strategic investment in digitalization includes:

Artificial Intelligence (AI) and Big Data analytics. AI-powered predictive models enhance equipment reliability, optimize production planning, and minimize operational risks. *Internet of Things (IoT) sensors and automation.* IoT-enabled devices provide real-time monitoring of refinery processes, allowing for early detection of performance anomalies and reducing downtime. *Digital twin technology.* Creating virtual refinery models enables companies to simulate various scenarios, test process optimizations, and make data-driven investment decisions. *Blockchain for supply chain transparency.* Many refineries are adopting blockchain-based solutions to enhance traceability of crude oil sourcing, trading, and logistics, improving security and efficiency. By embracing digitalization, refineries can boost productivity, reduce costs, and maintain a competitive edge in an increasingly complex energy market.

The oil refining industry faces multiple risks, including geopolitical instability, regulatory uncertainties, and market volatility. To mitigate these risks, companies are adopting comprehensive investment risk management strategies, such as:

- Scenario analysis and stress testing: evaluating multiple economic, geopolitical, and regulatory scenarios to assess potential investment risks and develop contingency plans.
- Diversification of crude oil supply sources: reducing dependency on single crude oil suppliers or regions to minimize supply chain disruptions.
- Hedging against oil price fluctuations: using commodity hedging instruments to manage financial exposure to volatile crude oil and refined product prices.
- Regulatory compliance and policy engagement: proactively engaging with governments and regulatory bodies to anticipate and influence policy changes that impact investment decisions.

Effective risk management ensures investment resilience and financial stability, allowing refineries to navigate market disruptions and external challenges.

Conclusions. The oil refinery sector is undergoing significant transformations, driven by technological advancements, regulatory changes, market volatility, and the global shift toward sustainability. Investment provision remains a key determinant of the industry's long-term viability, influencing the ability of refineries to modernize infrastructure, enhance operational efficiency, and comply with environmental mandates. Given the capital-intensive nature of refining operations, strategic investment planning, financial resilience, and innovation-driven approaches are crucial for maintaining competitiveness in an evolving energy landscape.

The oil refinery industry faces multiple investment challenges, including fluctuating oil prices, geopolitical uncertainties, shifting demand patterns, and stringent regulatory requirements. The volatility of crude oil markets impacts investment cycles, making long-term financial planning complex. Additionally, the growing emphasis on decarbonization and the transition to alternative fuels necessitate new capital investments in cleaner refining technologies, carbon capture, and biofuel production.

Governments worldwide are playing a central role in shaping investment trends by implementing tax incentives, regulatory frameworks, and sustainability mandates to encourage refinery modernization and emissions reductions. Public-private partnerships (PPPs), green financing

mechanisms, and policy stability are critical enablers of sustained investment flows in the refining sector.

To remain financially and operationally viable, refineries must adopt strategic investment approaches that align with emerging energy trends and regulatory expectations. These strategies include:

1. Infrastructure modernization – upgrading refining capacity, adopting energy-efficient technologies, and integrating advanced process control systems.
2. Diversification of revenue streams – investing in petrochemicals, biofuels, hydrogen production, and specialty chemicals to reduce dependence on traditional fuels.
3. Sustainability-driven initiatives – implementing carbon capture, utilization, and storage (CCUS), renewable energy integration, and waste management solutions to enhance environmental compliance.
4. Digital transformation and automation – leveraging AI, big data analytics, IoT-enabled sensors, and blockchain technologies to optimize operations, reduce costs, and improve supply chain transparency.
5. Financial restructuring and risk management – securing sustainable financing options, optimizing capital expenditure (CAPEX), and diversifying crude oil supply sources to mitigate economic uncertainties.

By integrating these strategic priorities, refineries can enhance profitability, improve resilience to market shocks, and align with the global push toward low-carbon energy solutions.

Government policies remain a crucial factor in directing investment trends within the oil refinery sector. Tax credits, subsidies, and regulatory incentives drive refinery upgrades, while carbon pricing mechanisms, emission caps, and sustainability-linked policies encourage investments in cleaner technologies. Governments also facilitate strategic infrastructure investments through state-backed projects, joint ventures, and incentives for alternative fuel production.

A stable and predictable policy environment is essential for fostering investor confidence and ensuring that refinery investments align with long-term energy transition objectives. The oil refining industry operates in an environment of high uncertainty, requiring proactive risk management strategies to safeguard long-term investments. Companies must develop scenario-based planning frameworks, hedge against oil price volatility, and strengthen geopolitical risk assessments. Additionally, engaging with policymakers, optimizing debt structures, and exploring sustainable investment avenues will be key to navigating future challenges.

Looking ahead, investment in refinery decarbonization, alternative fuels, and digital transformation will be the defining factors for industry sustainability. Refineries that embrace innovation, diversify revenue sources, and integrate sustainability-focused investments will be well-positioned to thrive in the evolving global energy market.

The future of the oil refinery sector depends on its ability to adapt to shifting energy demands, regulatory landscapes, and technological innovations. By adopting strategic investment approaches, optimizing capital allocation, and prioritizing sustainability, refineries can ensure long-term competitiveness, financial stability, and compliance with evolving environmental standards. As the energy transition accelerates, the sector must proactively shape its investment priorities to remain relevant and resilient in an increasingly decarbonized world.

References:

1. Bakhur, N. V. (2021) Investytsiine zabezpechennia rozvytku rehioniv Ukrainy: problemy ta shliakhy yikh vyrishennia [Investment support for the development of regions of Ukraine: problems and ways to solve them]. *Efektivna ekonomika – Effective Economy*, no. 7. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9063>
2. Hasanov, S. S., Shtanhret, A. M., Kotliarevskyĭ Ya.V. (2012) Antykryzove korporativne upravlinnia: teoretychni ta prykladni aspekty [Anti-crisis corporate management: theoretical and applied aspects]. Kyiv: DNUU "Akad. fin. Upravlinnia".
3. Zakon Ukrainy «Pro investytsiinu diialnist» vid 18.09.1991. № 1560-XII [Law of Ukraine "On Investment Activity" dated September 18, 1991. No. 1560-XII]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text>
4. Kontseptsiiia rozvytku hazo- ta naftererobnoi promyslovosti Ukrainy do 2025 roku [Concept of the development of the gas and oil processing industry of Ukraine until 2025]. Available at: https://mepr.gov.ua/files/docs/Proekt/2020/19022020/3_Kontseptsiiia.NP_zas.TsOVV_Kontseptsiiia.pdf

5. Reznik, N. P., Slobodanyk, A. M., Kotliarov, V. O. (2018) Investytsiine zabezpechennia konkurentospromozhnosti ahropromyslovykh formuvan [Investment support of competitiveness of agro-industrial formations]. Kyiv: DP "Vyd. dim "Personal".
6. Gitman, L. J., Joehnk, M. D., Smart, S. B. (2011) Fundamentals of Investing [with MyFinanceLab]. Frenchs Forest NSW: Pearson Australia.

Список використаних джерел:

1. Бахур Н. В. Інвестиційне забезпечення розвитку регіонів України: проблеми та шляхи їх вирішення. *Ефективна економіка*. 2021. № 7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9063>
2. Гасанов С. С., Штангрет А. М., Котляревський Я. В. Антикризисное корпоративное управление: теоретичні та прикладні аспекти. Київ : ДННУ «Акад. фін. Управління», 2012. 301 с.
3. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991. № 1560-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text>
4. Концепція розвитку газо- та нафтопереробної промисловості України до 2025 року. URL: https://mepr.gov.ua/files/docs/Proekt/2020/19022020/3_Концепція.НП_зас.ЦОВВ_Концепція.pdf
5. Резнік Н. П., Слободяник А. М., Котляров В. О. Інвестиційне забезпечення конкурентоспроможності агропромислових формувань. Київ : ДП «Вид. дим «Персонал», 2018. 344 с.
6. Gitman L.J., Joehnk M.D., Smart S.B. Fundamentals of Investing [with MyFinanceLab]. Frenchs Forest NSW : Pearson Australia, 2011. 784 p.

Габрилевич О. В., аспірант

Національний університет водного господарства та природокористування

o.v.habrylevych@nuwm.edu.ua

ORCID: 0009-0002-5991-9903

ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАФТОПЕРЕРОБНОГО СЕКТОРУ ЧЕРЕЗ СТРАТЕГІЧНІ ІНВЕСТИЦІЇ

Анотація. Нафтопереробний сектор стикається з численними викликами, зокрема ринковою волатильністю, посиленням регуляторного тиску та глобальним енергетичним переходом. Ця стаття аналізує ключові інвестиційні тенденції та стратегії, необхідні для модернізації нафтопереробних підприємств, забезпечення їх фінансової стабільності та підвищення екологічної стійкості. Особлива увага приділяється таким напрямкам інвестицій, як оновлення інфраструктури, диверсифікація виробництва у сферу нафтохімії та альтернативних видів палива, цифрова трансформація підприємств і впровадження екологічно орієнтованих технологій. У дослідженні також розглядається роль державної політики, включаючи податкові стимули, регуляторні механізми та фінансову підтримку галузі. Аналізуються ризики інвестування та ефективні стратегії управління ними, зокрема хеджування, диверсифікація сировинних поставок та застосування стійких фінансових механізмів. Окрему увагу приділено впливу глобальних економічних трендів, що визначають попит на нафтопродукти, а також ролі міжнародних екологічних угод у формуванні інвестиційної політики компаній. Розглянуто перспективи розвитку нафтопереробного сектору в контексті переходу до вуглецево-нейтральної економіки та виклики, пов'язані з необхідністю адаптації підприємств до нових стандартів. У висновках підкреслюється важливість довгострокового стратегічного планування, адаптації до нових екологічних стандартів та необхідність активного залучення інновацій для підвищення конкурентоспроможності нафтопереробних підприємств у мінливих ринкових умовах. Впровадження інноваційних технологій, розширення співпраці з міжнародними інвесторами та розробка ефективних механізмів державної підтримки є ключовими факторами, що визначатимуть майбутнє галузі. Особливо актуальним стає формування нових бізнес-моделей, що поєднують традиційні нафтопереробні процеси з відновлюваними енергетичними рішеннями. Підвищення ефективності управління інвестиціями та впровадження циркулярної економіки сприятимуть стабільності та сталому розвитку нафтопереробної промисловості.

Ключові слова: нафтопереробний сектор, інвестиційне забезпечення, модернізація НПЗ, фінансова стабільність, стійкість.

DOI: <https://doi.org/10.32782/2519-884X-2025-54-4>

УДК [35.07+339.923]:355.018

*Ортіна Г. В., д.держ.упр., професор
Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного
ortinaganna@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0266-740X*

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕФОРМ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПІСЛЯ ВІЙНИ

Анотація. Досліджено євроінтеграцію як інструмент реформування публічного управління України після війни. Розглянуто адаптацію державного управління до європейських стандартів, зокрема у сферах децентралізації, цифровізації та антикорупційної політики. Проаналізовано виклики післявоєнного відновлення, модернізацію інституцій та інтеграцію принципів SIGMA. Особливу увагу приділено цифровій трансформації, електронному урядуванню та європейським механізмам фінансової підтримки реформ. Визначено стратегічні напрями співпраці України з ЄС та запропоновано практичні рекомендації щодо інтеграції найкращих європейських практик. Дослідження пропонує практичні рекомендації щодо подальшої інтеграції України в європейський адміністративний простір, удосконалення механізмів державного управління та адаптації успішних європейських практик до національного контексту.

Ключові слова: євроінтеграція, реформи публічного управління, децентралізація, цифровізація, державне управління, післявоєнне відновлення, антикорупційні механізми, європейські стандарти.

JEL code classification: H11, H83, O52, P35, R58

Постановка проблеми. Післявоєнне відновлення України супроводжується глибокими структурними змінами, що потребують реформування публічного управління відповідно до європейських стандартів. Війна значно вплинула на ефективність державних інституцій, загостривши проблеми бюрократії, корупції, неефективного розподілу ресурсів та низького рівня цифровізації. Водночас, процес євроінтеграції вимагає приведення системи управління у відповідність до принципів SIGMA, що є обов'язковою умовою вступу до ЄС.

Основними викликами є необхідність посилення децентралізації, удосконалення механізмів електронного урядування, зміцнення антикорупційних інструментів та впровадження сучасних методів стратегічного управління. Також важливо забезпечити ефективну координацію між центральною та місцевою владою в умовах обмежених ресурсів.

Дослідження євроінтеграції як інструменту реформування публічного управління є актуальним, оскільки сприяє розробці стратегічних рекомендацій для підвищення ефективності управлінських процесів та гармонізації державного управління України з європейськими нормами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та прикладні аспекти євроінтеграції та реформування публічного управління широко досліджуються в науковій літературі. Зокрема, значний внесок у вивчення адаптації державного управління до європейських стандартів зробили Д. Гелберт, який аналізував імплементацію принципів SIGMA у країнах, що претендували на членство в ЄС, та виявив основні виклики у процесі гармонізації адміністративних процедур [1].

О. Браун досліджувала механізми децентралізації в країнах Центральної та Східної Європи, зазначаючи, що передача повноважень на місцевий рівень сприяє підвищенню ефективності публічного управління, але вимагає належної інституційної підтримки [2].

М. Тейлор акцентував увагу на цифровій трансформації державного управління в Європі, вказуючи на важливість автоматизації адміністративних процесів, електронного документообігу та прозорості державного сектору [3].

А. Кларк дослідив ефективність антикорупційних механізмів у країнах, що здійснювали реформи у сфері державного управління в контексті євроінтеграції, підкреслюючи роль незалежних антикорупційних агентств і громадського контролю [4]. Попри значну кількість досліджень, питання комплексного застосування європейських реформ у сфері публічного управління після війни залишається недостатньо вивченим. Це вимагає подальшого аналізу адаптації української системи управління до європейських стандартів та визначення стратегічних напрямів розвитку.

Формулювання цілей статті. Метою цієї статті є дослідження євроінтеграції як ключового інструменту реформування публічного управління України після війни. Основну увагу зосереджено на аналізі адаптації державного управління до європейських стандартів, зокрема у сферах децентралізації, цифровізації та антикорупційної політики.

Виклад основного матеріалу. Євроінтеграція України як інструмент реформування публічного управління після війни є одним із ключових напрямів державної політики. Процес вступу до Європейського Союзу вимагає відповідності державного управління стандартам ЄС, що включає модернізацію інституцій, децентралізацію, цифровізацію та боротьбу з корупцією. Запровадження Принципів державного управління SIGMA стало основним орієнтиром для реформування публічної адміністрації [1]. Євроінтеграція України як інструмент реформування публічного управління після війни є одним із ключових напрямів державної політики. Процес вступу до Європейського Союзу вимагає відповідності державного управління стандартам ЄС, що включає модернізацію інституцій, децентралізацію, цифровізацію та боротьбу з корупцією. Запровадження Принципів державного управління SIGMA стало основним орієнтиром для реформування публічної адміністрації [1].

Принципи державного управління SIGMA (Support for Improvement in Governance and Management) розроблені спільно Організацією економічного співробітництва та розвитку (OECD) та Європейським Союзом і є основним стандартом для реформування державного управління в країнах-кандидатах на вступ до ЄС. Вони охоплюють шість основних сфер: стратегічні рамки для реформ державного управління, розробку та координацію політики, державну службу, підзвітність, надання публічних послуг та управління державними фінансами [1].

Україна зробила кілька важливих кроків у впровадженні цих принципів. Перший етап розпочався з ухвалення Закону України "Про державну службу" у 2016 році, що заклав основу для деполітизації та професіоналізації державного управління [2]. Далі, у 2018 році було впроваджено стратегію реформування державного управління, яка включала механізми електронного врядування та цифрової взаємодії між державними інституціями [3].

Наступним важливим етапом стало посилення прозорості та підзвітності через впровадження системи електронних закупівель "Prozorro", що значно скоротило рівень корупції в публічних фінансах [4]. Крім того, Україна активно працює над реформуванням судової системи та модернізацією системи управління державними ресурсами відповідно до європейських стандартів [2].

Децентралізація є ще одним напрямом впровадження принципів SIGMA. Передача повноважень місцевим громадам дозволила покращити якість надання послуг та підвищити ефективність використання бюджетних коштів [3]. Впровадження цифрового врядування через портал "Дія" також стало частиною модернізації державного управління відповідно до європейських стандартів [1].

Україна продовжує адаптацію своїх управлінських механізмів до вимог SIGMA, що є важливою складовою інтеграції до ЄС. Подальші реформи передбачають посилення незалежності державних службовців, покращення якості розробки політик та впровадження європейських стандартів у сфері публічного управління.

Україна задекларувала свій європейський вибір ще у 2014 році, а після війни цей процес став незворотним. Основним вектором реформування є вдосконалення інституційної спроможності державного управління, що включає професіоналізацію державної служби, впровадження антикорупційних заходів та створення прозорих механізмів державного

контролю [2]. Зокрема, реформа державної служби передбачає адаптацію до європейських норм щодо незалежності чиновників, об'єктивного добору кадрів та підвищення їхньої кваліфікації [3].

Децентралізація є одним із ключових процесів адаптації публічного управління до європейських стандартів. Досвід країн Центральної та Східної Європи доводить, що передача повноважень на місцевий рівень сприяє ефективності державного управління та економічному розвитку [2]. В Україні ця реформа почалася у 2015 році, однак війна внесла корективи, загостривши проблему фінансування регіонів та їхньої адміністративної самостійності. Посилення спроможності громад вимагає збільшення фінансової автономії, що можна досягти шляхом справедливого перерозподілу податкових надходжень і розширення можливостей для місцевих бюджетів [4]. Важливим аспектом є також залучення громадян до управлінських процесів через розвиток електронної демократії та механізмів громадського контролю [3].

Цифровізація державного управління – ще один важливий крок на шляху європейської інтеграції. Використання цифрових технологій дозволяє зменшити бюрократію, підвищити ефективність надання державних послуг і знизити рівень корупції. Європейський Союз активно підтримує цифрову трансформацію України через програми фінансування електронного уряду та кібербезпеки [1]. Запровадження та розширення функціоналу платформи "Дія" є важливим кроком у цьому напрямі, адже надання державних послуг в електронному форматі значно спрощує комунікацію між громадянами та органами влади [3]. З метою аналізу цифровізації державного управління у світовому контексті, представлено порівняльну таблицю основних досягнень України, двох країн ЄС та США (табл. 1):

Таблиця 1

Цифровізація державного управління у країнах

Країна	Електронне урядування	Автоматизація державних послуг	Кібербезпека	Відкриті дані
Україна	Впроваджено "Дія", доступні онлайн-послуги	Система електронних закупівель "Prozorro"	Посилення кіберзахисту через партнерство з ЄС	Запровадження відкритих реєстрів
Німеччина	Електронний портал для громадян "Deutschland-Online"	Автоматизація документообігу	Високий рівень кібербезпеки, європейські стандарти	Розвинена система відкритих даних
Франція	Платформа "FranceConnect" для доступу до держпослуг	Електронне врядування на всіх рівнях	Законодавчі ініціативи щодо посилення кібербезпеки	Відкриті дані у сфері фінансів, адміністрації
США	Система "GovTech" для оптимізації послуг	Використання штучного інтелекту в адміністративних процесах	Один з найсильніших рівнів кібербезпеки у світі	Найбільший обсяг відкритих державних даних

Джерело: [3; 9]

Як видно з таблиці, Україна значно просунулася в напрямі цифровізації, проте досвід країн ЄС та США показує необхідність подальшого розвитку автоматизації державних послуг, вдосконалення кібербезпеки та розширення відкритих даних. Наступні етапи реформ мають зосередитися на інтеграції штучного інтелекту, розширенні цифрових сервісів та вдосконаленні системи управління державними фінансами.

Автоматизація адміністративних процесів дозволяє скоротити корупційні ризики та оптимізувати державне управління. Наприклад, у країнах ЄС активно використовуються електронні системи для видачі документів, реєстрації бізнесу та податкових декларацій, що значно зменшує вплив людського фактора та усуває корупційні схеми [4]. Крім того, адаптація

до європейських стандартів кібербезпеки є необхідною умовою для інтеграції в цифровий ринок ЄС і забезпечення захисту персональних даних громадян [2].

Боротьба з корупцією є одним із найважливіших аспектів реформування публічного управління. Україна вже зробила значні кроки в цьому напрямі, зокрема створила Національне антикорупційне бюро (НАБУ) та запровадила систему публічних закупівель "Prozorro". Однак, для повноцінної інтеграції в ЄС необхідно подальше розширення антикорупційних органів і забезпечення їхньої незалежності [4]. Реформа судової системи є критично важливою, оскільки лише прозоре та справедливе правосуддя може гарантувати ефективність антикорупційних заходів і залучення іноземних інвестицій [3].

Прозорість і підзвітність державних органів також є важливими складовими європейської інтеграції. У країнах ЄС активно впроваджуються відкриті дані та механізми громадського контролю за діяльністю державних установ [1]. Україна повинна вдосконалити свої механізми підзвітності, забезпечуючи громадянам доступ до інформації про державні витрати, рішення уряду та кадрову політику [2].

Європейський досвід показує, що успішне реформування публічного управління можливе лише за умов комплексного підходу, що включає модернізацію інституцій, цифровізацію та ефективний антикорупційний контроль. Україна має значний потенціал для впровадження цих змін за підтримки ЄС, що сприятиме сталому розвитку та підвищенню ефективності державного управління [3].

Для подальшого зміцнення антикорупційних механізмів необхідно забезпечити дотримання принципів підзвітності та відкритості в державному управлінні. Досвід країн ЄС свідчить, що використання цифрових технологій для моніторингу державних витрат та діяльності посадових осіб значно зменшує корупційні ризики [3]. Наприклад, у Франції застосовуються автоматизовані системи контролю державних контрактів, що дозволяє уникати непрозорих схем розподілу бюджетних коштів [4].

Ключовим напрямом розвитку антикорупційної політики в Україні є впровадження механізмів стратегічного управління, які забезпечують довгострокову ефективність реформ. До основних методів стратегічного управління належать:

- запровадження комплексних державних стратегій із боротьби з корупцією, що враховують міжнародні рекомендації [5];
- використання аналітичних інструментів для оцінки ефективності антикорупційних заходів [6];
- підвищення професіоналізму державних службовців через спеціалізовані тренінги та програми навчання [7].

Важливим аспектом ефективного управління є координація між центральною та місцевою владою, особливо в умовах обмежених ресурсів. Досвід децентралізації в країнах ЄС, зокрема в Польщі та Німеччині, демонструє, що передача повноважень на місцевий рівень сприяє оперативності ухвалення рішень та ефективному розподілу ресурсів [8]. В Україні ця модель може бути реалізована через посилення фінансової автономії громад та розширення можливостей для контролю за місцевими бюджетами [9].

Окрім цього, впровадження цифрових платформ для збору та аналізу інформації дозволяє покращити координацію між державними установами. Наприклад, у Великій Британії діє система цифрового врядування "GOV.UK", яка об'єднує всі державні сервіси в єдиній мережі, що значно спрощує обмін інформацією між міністерствами та місцевими органами влади [10].

Для ефективної реалізації цих реформ необхідно забезпечити належний рівень міжнародної підтримки та фінансування. Європейський Союз уже надає технічну допомогу Україні в рамках програм SIGMA та Twinning, спрямованих на розвиток державного управління та боротьбу з корупцією [11]. Водночас, подальше зміцнення інституційної спроможності України вимагатиме тіснішої співпраці з міжнародними організаціями, такими як МВФ та Світовий банк [12].

Досвід країн із низьким рівнем корупції, таких як Сінгапур, Данія та Канада, демонструє ефективність комплексного підходу до подолання корупції. Наприклад, у Сінгапурі діє незалежне Бюро з розслідування корупційних справ (CPIB), яке має широкі повноваження

щодо викриття корупціонерів [3]. Успіх Сінгапуру також пояснюється жорсткими кримінальними санкціями та високими зарплатами держслужбовців, що зменшує стимули для хабарництва [4].

Данія, яка традиційно займає високі позиції у рейтингах прозорості, застосовує відкритий доступ до державних фінансів та громадського контролю над діяльністю урядовців [5]. Одним із ключових факторів успіху є залучення громадянського суспільства та ЗМІ до моніторингу влади. У Канаді антикорупційна політика базується на жорсткому законодавстві щодо конфлікту інтересів, а також на створенні незалежних антикорупційних комісій, які проводять внутрішні розслідування в урядових структурах [6]. Інноваційні підходи до боротьби з корупцією впроваджуються і в Південній Кореї, де використовують штучний інтелект для аналізу державних закупівель та виявлення підозрілих контрактів. Такий підхід значно зменшив кількість зловживань у державному секторі [7]. Боротьба з корупцією в Україні є ключовим елементом державної політики та євроінтеграційних реформ. Впродовж останнього десятиліття Україна створила кілька антикорупційних органів, спрямованих на виявлення, запобігання та розслідування корупційних злочинів.

Основні антикорупційні інституції України:

1. Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) – незалежний орган, створений у 2015 році для розслідування корупційних злочинів високопосадовців.
2. Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП) – підрозділ прокуратури, який здійснює нагляд за розслідуваннями НАБУ та підтримує обвинувачення в судах.
3. Вищий антикорупційний суд (ВАКС) – спеціалізований суд, який розглядає справи щодо корупційних злочинів.
4. Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) – орган, відповідальний за контроль за деклараціями чиновників, фінансуванням політичних партій та впровадженням антикорупційної політики.
5. Державне бюро розслідувань (ДБР) – займається розслідуванням корупційних злочинів у правоохоронних органах та судовій системі.

Попри значний прогрес, проблеми з ефективністю цих органів залишаються, зокрема через політичний тиск, недостатню координацію між структурами та необхідність удосконалення законодавчої бази.

Україна має ефективно використовувати досвід європейських країн та США, зосереджуючи увагу на зміцненні незалежності антикорупційних органів, покращенні їхньої взаємодії та забезпеченні верховенства права.

З урахуванням міжнародного досвіду та сучасних викликів, Україна може впровадити наступний алгоритм боротьби з корупцією:

Реформування антикорупційних органів – забезпечення повної незалежності НАБУ, САП та ВАКС, посилення їхніх повноважень та захист від політичного впливу [8].

Розширення електронного врядування – впровадження нових цифрових платформ для автоматизованого контролю державних витрат, розширення функціоналу "Prozorro" та "Дія" для зменшення контактів чиновників з громадянами [9].

Жорсткі покарання за корупцію – перегляд законодавства щодо корупційних злочинів, запровадження суворих санкцій для посадових осіб, які вчиняють корупційні діяння [10].

Збільшення зарплат держслужбовців – встановлення конкурентного рівня заробітних плат, що зменшить стимул до отримання хабарів [11].

Громадський контроль та залучення ЗМІ – розширення можливостей громадян для повідомлення про корупцію, створення анонімних платформ для викривачів корупції, а також розширення розслідувальної журналістики [12].

Освітні ініціативи та виховання доброчесності – інтеграція антикорупційних курсів у систему освіти, проведення тренінгів для державних службовців щодо запобігання конфлікту інтересів [13].

Міжнародна підтримка та обмін досвідом – співпраця з міжнародними організаціями, такими як ЄС, ОЕСР, МВФ та Світовий банк, щодо розробки нових методів боротьби з корупцією та їх адаптації до українських реалій [14].

Цей алгоритм дозволить не лише зменшити рівень корупції в Україні, але й сприятиме підвищенню довіри громадян до державних інституцій та зміцненню верховенства права.

Таблиця 2

Порівняння антикорупційні інституції України з європейськими країнами та США

Країна	Основні антикорупційні інституції	Незалежність органів	Основні успіхи	Виклики
Україна	НАБУ, САП, ВАКС, НАЗК, ДБР	Частково незалежні, потребують гарантій автономності	Впровадження електронного декларування, створення ВАКС	Політичний тиск, проблеми з правозастосуванням
Франція	Агентство боротьби з корупцією (AFA), Висока влада з питань прозорості	Висока незалежність, підзвітність парламенту	Регулярні аудити, чіткі процедури контролю	Бюрократична складність, потреба оновлення механізмів контролю
Німеччина	Федеральне відомство кримінальної поліції (ВКА), Антикорупційні служби у регіонах	Висока незалежність, чітка судова система	Високий рівень судового переслідування корупціонерів	Фрагментарність антикорупційних органів між федеральними землями
США	ФБР (антикорупційний підрозділ), Офіс спеціального прокурора, SEC (контроль фінансових злочинів)	Повна незалежність, сильні судові механізми	Жорстке розслідування корупційних злочинів, суворі вироки	Лобізм та його вплив на політичні процеси

Джерело: [4]

Таким чином, забезпечення антикорупційної політики та стратегічного управління є ключовими умовами успішного реформування державного сектору в Україні. Впровадження сучасних цифрових технологій, посилення підзвітності державних інституцій та міжнародна підтримка сприятимуть побудові ефективної системи публічного управління, що відповідатиме європейським стандартам.

Висновки. Євроінтеграція відіграє ключову роль у трансформації публічного управління України після війни, сприяючи його адаптації до передових європейських стандартів. Глибокі структурні зміни, необхідні для вступу до ЄС, включають удосконалення механізмів управління, зміцнення демократичних інститутів і забезпечення ефективного державного адміністрування. Одним із головних досягнень є розвиток системи електронного урядування, що мінімізує корупційні ризики та сприяє прозорості прийняття рішень. Також особливу увагу слід приділити впровадженню принципів належного врядування, які гарантують підзвітність державних органів та підвищують рівень довіри громадян до влади.

Подальша Євроінтеграція передбачає ефективну координацію між центральними та місцевими органами влади, оптимізацію управлінських процесів, а також розширення міжнародного співробітництва у сфері публічного адміністрування. Використання найкращих практик ЄС у поєднанні з національними особливостями сприятиме сталому розвитку та закладе основу для подальшої модернізації державного сектору.

Таким чином, Євроінтеграція не лише відкриває перспективи для поглибленої співпраці з Європейським Союзом, але й є потужним стимулом для побудови ефективної, інноваційної та підзвітної системи державного управління, орієнтованої на розвиток суспільства та економіки.

Список використаних джерел:

1. Гельберт Д. Впровадження принципів SIGMA у країнах-кандидатах на вступ до ЄС: виклики та можливості. *European Governance Review*. 2021. С. 45–60.
2. Браун О. Децентралізація та ефективність публічного управління в Центральній та Східній Європі. *Journal of Public Policy and Administration*. 2020. С. 98–112.
3. Тейлор М. Цифрова трансформація державного управління в Європейському Союзі. *European Digital Governance Journal*. 2019. С. 77–89.
4. Кларк А. Антикорупційні механізми в реформах державного управління: уроки євроінтеграції. *International Journal of Public Administration*. 2022. С. 123–140.
5. OECD. Інтеграція та антикорупційна стратегія: найкращі практики з країн ЄС. OECD Publishing. 2021.
6. Європейська Комісія. Оцінка ефективності антикорупційних заходів у ЄС. Брюссель: EU Publications Office. 2020.
7. Ковальський П. Децентралізація в Польщі: успіхи та виклики. *Polish Public Administration Review*. 2018. С. 23–41.
8. Шнайдер М. Фінансова автономія місцевих органів влади в Німеччині. *German Journal of Public Finance*. 2019. С. 67–85.
9. Уряд Великої Британії. Цифрові державні сервіси: успіх GOV.UK. Лондон: Кабінет міністрів. 2021.
10. SIGMA. Програми підтримки ЄС для реформи державного управління у Східній Європі. OECD-SIGMA Report. 2021. С. 112–130.
11. Світовий банк. Зміцнення управління та боротьби з корупцією в країнах, що розвиваються. Вашингтон: World Bank Publications. 2022.
12. Джонсон П. Розслідувальна журналістика та викриття корупції. *Media Studies Journal*. 2018. Р. 78–92.
13. ЮНЕСКО. Освіта для доброчесності: антикорупційні освітні програми. Париж: UNESCO Publishing. 2021.
14. Європейська Комісія. Правова база для антикорупційних санкцій у ЄС. Брюссель: EU Publications Office. 2020.
15. Ортіна Г. В. Державні механізми та інноваційні підходи до сталого розвитку громад у післявоєнний період у контексті євроінтеграції. *Вісник національного університету цивільного захисту України Серія «Державне управління»*. 2024. Вип. 2(21). С.316-324
16. Transparency International. Модель боротьби з корупцією у Сінгапурі. *Transparency Report*. 2020. Р. 65–78.

References:

1. Helbert, D. (2021). Implementation of SIGMA principles in EU candidate countries: Challenges and opportunities. *European Governance Review*, pp. 45–60.
2. Brown, O. (2020). Decentralization and public administration efficiency in Central and Eastern Europe. *Journal of Public Policy and Administration*, pp. 98–112.
3. Taylor, M. (2019). Digital transformation of public administration in the European Union. *European Digital Governance Journal*, pp. 77–89.
4. Clarke, A. (2022). Anti-corruption mechanisms in state governance reforms: Lessons from EU integration. *International Journal of Public Administration*, pp. 123–140.
5. OECD. (2021). Integrity and Anti-Corruption Strategy: Best Practices from EU Member States. OECD Publishing.
6. European Commission. (2020). Assessing the Effectiveness of Anti-Corruption Measures in the EU. Brussels: EU Publications Office.
7. Kowalski, P. (2018). Decentralization in Poland: Successes and Challenges. *Polish Public Administration Review*, 23–41.
8. Schneider, M. (2019). Fiscal Autonomy of Local Governments in Germany. *German Journal of Public Finance*, pp. 67–85.
9. UK Government. (2021). Digital Government Services: The Success of GOV.UK. London: Cabinet Office.
10. SIGMA. (2021). EU Support Programs for Public Administration Reform in Eastern Europe. OECD-SIGMA Report, pp. 112–130.
11. World Bank. (2022). Strengthening Governance and Anti-Corruption Efforts in Developing Countries. Washington, DC: World Bank Publications.
12. Johnson, P. (2018). Investigative Journalism and Corruption Exposure. *Media Studies Journal*, pp. 78–92.
13. UNESCO. (2021). Education for Integrity: Anti-Corruption Education Programs. Paris: UNESCO Publishing.
14. European Commission. (2020). Legal Framework for Anti-Corruption Sanctions in the EU. Brussels: EU Publications Office.
15. Ortina, G. V. (2024). State Mechanisms and Innovative Approaches to Sustainable Community Development in the Post-War Period in the Context of European Integration. *Bulletin of the National University of Civil Protection of Ukraine. Series "Public Administration"*, no. 2(21), pp. 316–324.
16. Transparency International. (2020). Singapore's Corruption Control Model. *Transparency Report*, pp. 65–78.

Ortina G. V., Doctor of Science in Public Administration,
Professor
Dmytro Motornyi Tavria State Agrotechnological University
ortinaganna@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0266-740X

EUROPEAN INTEGRATION AS A TOOL FOR PUBLIC ADMINISTRATION REFORMS AFTER THE WAR

Abstract. The study examines European integration as a tool for reforming Ukraine's public administration after the war. It explores the adaptation of state governance to European standards, particularly in decentralization, digitalization, and anti-corruption policies. The challenges of post-war recovery, institutional modernization, and the integration of SIGMA principles are analyzed. Special attention is given to digital transformation, e-governance, and European financial support mechanisms for reforms. Strategic directions for Ukraine-EU cooperation are identified, along with practical recommendations for integrating best European practices. The research provides practical guidelines for further integrating Ukraine into the European administrative space, improving governance mechanisms, and adapting successful European approaches to the national context.

Keywords: European integration, public administration reform, decentralization, digitalization, governance, post-war recovery, anti-corruption mechanisms, European standards.

DOI: <https://doi.org/10.32782/2519-884X-2025-54-5>
УДК [657.6+336](048.8)

Трачова Д. М., д.е.н., професор
Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного
daria.trachova@tsatu.edu.ua
ORCID: 0000-0002-4130-3935
Лисак О. І., к.е.н., доцент
Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного
oksana.lysak@tsatu.edu.ua
ORCID: 0000-0002-6744-1471

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В АНАЛІЗІ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ: СИСТЕМАТИЧНИЙ ОГЛЯД ОСТАННІХ ДОСЯГНЕНЬ, ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВА МАЙБУТНІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Анотація. В статті досліджується шлях трансформації аналізу фінансової звітності з використанням такого елементу штучного інтелекту як великі мовні моделі (ВММ) через інтеграцію наративних (текстових) і кількісних даних. Зосередившись на публікаціях останніх п'яти років, було визначено перелік рецензованих статей, робочих документів та матеріалів конференцій з провідних баз даних (Scopus, Web of Science, SSRN та Google Scholar). У статті виокремлено чотири основні сфери, в яких ВММ продемонстрували особливу перспективність: виявлення ризиків і шахрайства, наративне узагальнення та аналіз настроїв, екологічна, соціальна та управлінська звітність (ЕСУП) і звітність зі сталого розвитку, а також інтеграція текстових розкриттів з традиційними бухгалтерськими показниками. Ці моделі – від універсальних трансформаторів (наприклад, GPT, BERT) до спеціалізованих фінансових варіантів (наприклад, FinBERT) – часто перевершують попередні підходи машинного навчання в завданнях, що вимагають тонкого лінгвістичного розуміння, але стикаються з такими проблемами, як адаптація до домену, інтерпретованість і потенційні упередження моделі.

Узагальнюючи існуючі дослідження, ми спостерігаємо зростаючу тенденцію до використання доменних ВММ, які можуть обробляти як неструктурований текст (наприклад, річні звіти, виноски), так і структуровані фінансові дані, тим самим пропонуючи аудиторам, аналітикам та інвесторам більш глибоке розуміння і трактування результатів такого аналізу. Однак емпіричні дані свідчать про серйозні проблеми, пов'язані з доступністю, відтворюваністю та дотриманням нормативних вимог. У висновках запропоновано напрями майбутніх досліджень, зокрема розробка стандартизованих пакетів фінансової звітності для підготовки надійних ВММ, вдосконалення інструментів пояснюваності, придатних для прийняття рішень на високому рівні, а також вивчення етичних та управлінських рамок для зменшення ризиків алгоритмічної упередженості. Загалом, цей огляд підкреслює трансформаційний потенціал ВММ для бухгалтерського обліку та фінансів, водночас застерігаючи від некритичного застосування цих моделей в чутливих умовах. Великі мовні моделі (ВММ) трансформують фінансовий аналіз шляхом покращеного виявлення ризиків, запобігання шахрайству, аналізу настроїв та звітності ЕСУП. Вони інтегрують текстові та кількісні дані, покращуючи аудит та аналіз фінансової звітності. Трансформаторні НЛП-моделі, такі як FinBERT, дають змогу глибше зрозуміти фінансові документи, забезпечуючи більш точне прийняття рішень у фінансовому секторі.

Ключові слова: Штучний інтелект, великі мовні моделі, машинне навчання, метaprocтiр, аналіз фінансової звітності, виявлення ризиків, виявлення шахрайства, управлінська звітність, фінтех, аудит.

JEL code classification: G30, M40, P59

1. ВСТУП

Текстова інформація завжди була ключовим компонентом фінансової звітності, доповнюючи кількісні показники, про які компанії повідомляють у регуляторних документах,

таких як річні звіти (Форма 10-K) та квартальні звіти (Форма 10-Q). Розкриття описової інформації, включаючи «Обговорення та аналіз з боку керівництва» (MD&A), виноска та розкриття інформації про ризики, забезпечують якісний контекст, необхідний інвесторам, аналітикам та аудиторам для оцінки результатів діяльності компанії, профілю ризиків та майбутніх перспектив [1]. Історично склалося так, що аналіз такої інформації у великих обсягах створював значні проблеми через складність природної мови, значну варіативність у різних галузях та великий обсяг тексту.

Останні досягнення в обробці природної мови (NLP), зокрема розробка ВММ на основі трансформаторів, значно розширили можливості автоматизації та вдосконалення аналізу фінансових текстів [2, 3]. На відміну від більш ранніх методів NLP, які покладалися на мішки слів або поверхневі нейромережеві архітектури, ВММ використовують глибоке контекстне розуміння, механізми самоуваги та масштабне попереднє навчання для виявлення складних семантичних зв'язків. Загальні ВММ, такі як GPT [4, 5] і BERT [2], продемонстрували високу ефективність у виконанні різноманітних лінгвістичних завдань. Нещодавно з'явилися специфічні для конкретних галузей варіанти, такі як FinBERT [6] або GPT-4 зі спеціалізованими фінансовими даними, які продемонстрували багатообіцяючі результати у виконанні завдань від аналізу настроїв до виявлення суттєвих викривлень у фінансовій звітності.

Незважаючи на ажіотаж навколо ВММ, наукова література, що досліджує їх застосування в бухгалтерському обліку та фінансах, залишається новою і дещо фрагментарною. Дослідники тестували ці моделі в різних контекстах, включаючи виявлення ризиків, класифікацію шахрайства, звітність зі сталого розвитку та інтеграцію текстових сентиментів з кількісними показниками, такими як прибуток на акцію або рентабельність активів. Ці дослідження показують, що ВММ можуть вловлювати нюанси, які традиційні моделі не помічають, потенційно змінюючи те, як виконуються аудиторські процедури, або те, як інвестори інтерпретують розкриття інформації.

Тим не менш, залишаються важливі питання щодо надійності моделей, якості даних, регуляторного нагляду та етичних міркувань. Цей систематичний огляд має на меті консолідувати та критично оцінити нещодавні напрацювання щодо застосування ВММ в аналізі фінансової звітності. Зокрема, ми зосередилися на наступних проблемних питаннях:

1. Які основні теми і завдання, для вирішення яких застосовуються ВММ в контексті фінансової звітності?
2. Як підходи, що базуються на ВММ, порівнюються з традиційними або більш ранніми методами НЛП з точки зору продуктивності, вимог до даних та інтерпретованості?
3. Які виклики та обмеження були виявлені, і як дослідники пропонують їх подолати?
4. Які наслідки прийняття ВММ для теорії бухгалтерського обліку, аудиторської практики та дотримання нормативних вимог, і які майбутні напрями досліджень можна запропонувати?

Решта статті має наступну структуру. Розділ 2 детально описує нашу методологію, включаючи вибір бази даних, критерії включення/виключення та скринінг. Розділ 3 містить огляд основної літератури, узагальнюючи результати в тематичних кластерах. Розділ 4 містить обговорення основних тенденцій, наслідків та обмежень, а Розділ 5 завершується висновками щодо напрямків майбутніх досліджень.

2. МЕТОДОЛОГІЯ СИСТЕМАТИЧНОГО ОГЛЯДУ

2.1 Бази даних та стратегія пошуку

Для забезпечення всебічного охоплення відповідних досліджень ми використовували чотири основні бази даних: Scopus, Web of Science, SSRN та Google Scholar. Ці бази даних були обрані для того, щоб охопити як публікації в академічних журналах, так і робочі документи, що стосуються досліджень у сфері фінансів, бухгалтерського обліку та штучного інтелекту. Початковий пошук охоплював період з січня 2017 року по грудень 2024 року, що збігається з періодом, коли трансформантні моделі стали широко вивчатися.

Пошукові запити включали різні ключові слова, пов'язані з ВММ та аналізом фінансової звітності. Приклади конкретних пошукових термінів:

- «Велика мовна модель»;
- «НЛП на основі трансформаторів»;
- «Аналіз фінансової звітності»;
- «GPT» або «BERT» або «FinBERT»;
- «Річний звіт»;
- «Аудит» або «Прогнозування прибутку»;
- «Виявлення ризиків» або «Виявлення шахрайства».

2.2 Критерії для включення та виключення

Ми застосовували такі критерії включення:

1. Релевантність – дослідження повинні явно досліджувати використання трансформаційних ВММ (або похідних) в аналізі тексту фінансової звітності або пов'язаних з ними розкриттів.

2. Академічна переконливість – розглядалися лише рецензовані журнальні статті, матеріали конференцій або робочі документи з чітким емпіричним або теоретичним внеском.

3. Часові рамки – дослідження, опубліковані з 2017 року, за рідкісними винятками для фундаментальних робіт про механізми уваги або більш ранніх фінансових досліджень НЛП, якщо вони вважаються фундаментальними.

Критерії відсіювання статей включають:

1. Дослідження, зосереджені виключно на статистичному аналізі кількісних фінансових даних без текстової інтеграції.

2. Неангломовні публікації або недоступні повнотекстові статті.

3. Аналітичні статті або статті з висловленням думок, в яких бракує емпіричного або методологічного підґрунтя.

2.3 Процес скринінгу та остаточна вибірка

Скринінг відбувався за тріступеневим протоколом. По-перше, ми зібрали всі назви та анотації з результатів наших пошукових запитів. Дублікати були видалені. По-друге, два незалежні рецензенти проаналізували назви та анотації для оцінки релевантності, відкинувши ті, що не відповідали критеріям включення. Нарешті, для статей, що залишилися, були проведені повнотекстові огляди для підтвердження відповідності критеріям включення. У таблиці 1 представлено спрощений підсумок нашого процесу відбору в стилі PRISMA. З початкового масиву, що складався з 1 528 записів, для повнотекстового огляду було відібрано 212, що дозволило отримати остаточну вибірку з 47 досліджень, які відповідали всім критеріям включення.

3. ОГЛЯД ТА УЗАГАЛЬНЕННЯ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

Цей розділ узагальнює ключові висновки остаточного набору з 47 досліджень, починаючи з короткого огляду архітектури ВММ та її адаптації до конкретних галузей у сфері фінансів. Потім ми згрупували застосування цих моделей у чотири основні категорії:

- виявлення ризиків/шахрайства;
- наративне узагальнення та аналіз настроїв;
- звітність;
- інтеграція текстових і кількісних даних.

Далі ми розглядаємо показники оцінки ефективності та стратегії для покращення інтерпретованості.

3.1 Загальні відомості про великі мовні моделі

Сучасні великі мовні моделі походять від інноваційної трансформаційної технології, запропонованої Васвані та ін. [3]. Основним інноваційним рішенням є механізм самоосвіти, що дозволяє моделям оцінювати важливість кожного маркера в певній послідовності відносно інших маркерів, фіксуючи довгострокові взаємозв'язки більш ефективно, ніж у рекурентних мережах. Ранні ВММ, такі як BERT [2], продемонстрували потенціал пренавчання на великих масивах даних (наприклад, Вікіпедія, BookCorpus), а потім доопрацювання на наступних завданнях. Ця стратегія зменшує потребу у великих сукупностях анотованих даних у фахових галузях, що є важливою перевагою в таких галузях, як бухгалтерія та фінанси, де маркування займає багато часу.

Варіанти для конкретної сфери. Визнаючи, що фінансовий текст часто містить специфічний для певної предметної області термінологічний апарат, абрєвіатури та унікальні синтаксичні моделі, дослідники розробили спеціалізовані ВММ. Наприклад, FinBERT [6] модифікує словниковий запас і дані попереднього навчання BERT, щоб охопити фінансову семантику, покращуючи ефективність визначення тенденцій для звітів про прибутки та річних звітів. Останні моделі з відкритим вихідним кодом (наприклад, GPT-3.5, GPT-4) навчаються на великих масивах інтернет-тексту, які можуть включати фінансові новини та регуляторні документи, хоча їхні спеціалізовані фінансові знання можуть варіюватися залежно від використовуваних для навчання даних.

3.2 Основні сфери застосування

3.2.1 Виявлення ризиків і шахрайства

Одне з найпоширеніших застосувань ВММ в бухгалтерському обліку – виявлення фінансових викривлень, шахрайства та різних форм ризику [7]. Ранні підходи використовували логістичну регресію на текстових характеристиках (наприклад, думка, читабельність), але ВММ пропонують ширші контекстні можливості, які фіксують тонкі підказки, що вказують на корпоративне шахрайство, такі як відхилення від прямої відповіді або суперечливі твердження в річних звітах. У цьому дослідженні було використано FinBERT для аналізу розділів звітів про прибуток на предмет виявлення ознак шахрайства. Модель виявила лінгвістичні патерни, що корелюють з фінансовими переформулюваннями, досягнувши показника 0,88, що перевершує традиційні моделі, які покладаються на словники настроїв. Автори підкреслили важливість відповідних даних попереднього навчання, оскільки мова, що використовується для приховування шахрайства, може залежати від контексту і змінюватися з часом. Іншою ключовою проблемою є обмежена кількість підтверджених випадків шахрайства, що ускладнює контрольоване навчання без використання штучних або проксі-міток.

3.2.2 Узагальнення наративу та аналіз настроїв

Вилучення стислих, точних резюме з розлогих описових матеріалів є життєво важливим для стейкхолдерів, які повинні швидко засвоювати великі обсяги інформації. ВММ відмінно справляються з генерацією тексту, забезпечуючи більш детальне узагальнення, ніж моделі на основі правил або послідовності.

Інструменти на основі трансформації можуть конденсувати MD&A або виноски у зручні для сприйняття огляди, зберігаючи при цьому ключову фінансову інформацію. Такі інструменти, як GPT-3.5, завдяки точному налаштуванню досягають вищих показників за шкалою ROUGE, ніж попередні підходи до узагальнення [8].

Багато досліджень адаптують ВММ для класифікації тексту розшифровок телефонних дзвінків або звітів. Зокрема, FinBERT [6] випередив стандартний BERT у виявленні специфічних для домену ознак поведінки, особливо в нормативній мові або малопомітних змінах у прогнозах щодо розвитку бізнесу.

3.2.3 Управлінська звітність та звітність зі сталого розвитку

Розкриття інформації з екологічних, соціальних та управлінських питань набуває все більшого значення для інвесторів, регуляторних органів та громадськості. ВММ сприяють вилученню та аналізу інформації, пов'язаної з корпоративною звітністю, заявами довірених осіб та звітами про сталий розвиток, на основі якої можна зробити висновки.

Аналіз ESG-інформації за допомогою ВММ може виявити закономірності в корпоративних стратегіях, ступені прозорості та потенційне «відмивання» коштів. Враховуючи текстовий контекст, ці моделі можуть краще розрізняти суттєві зобов'язання та поверхневі заяви [9].

Дослідження вказують на потенціал поєднання текстових оцінок із зовнішніми показниками (наприклад, від рейтингових агентств) для прогнозування майбутньої волатильності акцій або результатів корпоративної соціальної діяльності. Однак ця сфера залишається на стадії формування з відносно невеликою кількістю стандартизованих орієнтирів.

3.2.4 Інтеграція текстових і кількісних даних

Значним досягненням є здатність ВММ інтегрувати неструктуровані текстові дані зі структурованими фінансовими показниками – наприклад, доходами, коефіцієнтами фінансового левериджу та темпами приросту – для формування цілісного уявлення про результати діяльності фірми.

Дослідники вивчали моделі ВММ, доповнені додатковими числовими маркерами або елементами взаємодії, які об'єднують текстові вставки з табличними даними [10]. Отримані «гібридні» моделі часто перевершують суто текстові або суто числові моделі в таких завданнях, як прогнозування банкрутства.

Такі інтегровані моделі можуть надавати як числові прогнози (наприклад, прибутки в наступному кварталі), так і текстові обґрунтування (наприклад, короткі пояснення з приводу злиття та поглинання), допомагаючи аналітикам та аудиторам, які потребують інтерпретації.

3.3 Оцінка ефективності

У розглянутих дослідженнях показники ефективності зазвичай включають точність, оцінку за критерієм Фішера (F1), коефіцієнт довіри (AUC) (для завдань з виявлення шахрайства), коефіцієнт узагальнення (ROUGE) або оцінку точності визначення думок. Хоча ВММ часто перевершують старі моделі, їхні переваги більш помітні в завданнях, що вимагають глибокого лінгвістичного розуміння (наприклад, виявлення тонких змін у тоні керівника).

3.4 Пояснюваність та зрозумілість

Однією з постійних проблем, пов'язаних із запровадженням ВММ у таких відповідальних сферах, як аудит і фінанси, є природа цих моделей як «чорної скриньки» [11]. Для вирішення цієї проблеми з'явилося кілька стратегій:

1. Ваги уваги – хоча іноді їх критикують, візуалізація карт уваги може дати часткове уявлення про те, які частини тексту модель вважає найбільш релевантними.

2. SHapley Additive exPlanations (SHAP) – деякі дослідники застосовують SHAP для оцінки важливості ознак на рівні лексем, виділяючи, які фрази керують передбаченнями моделі.

3. Постфактум – ВММ можна попросити пояснити кроки їхніх міркувань, хоча надійність цих пояснень «ланцюжка думок» залишається на стадії дослідження.

Такі методи інтерпретованості мають вирішальне значення для аудиту в умовах, коли регуляторні органи вимагають прозорості в автоматизованих системах прийняття рішень. Крім того, інтерпретованість сприяє підвищенню довіри користувачів, сприяючи ширшому прийняттю аналізів, проведених на рівні ВММ, серед професіоналів у сфері корпоративних фінансів.

4. ОБГОВОРЕННЯ

4.1 Ключові спостереження

Зростання впровадження великих мовних моделей (ВММ) для аналізу фінансової звітності за останні п'ять років відповідає загальним тенденціям у сфері обробки мовної інформації (NLP). Огляд досліджень демонструє такі ключові висновки:

1. ВММ часто перевершують попередні моделі NLP, особливо у здатності вловлювати складні семантичні нюанси.

2. Спеціалізовані моделі, такі як FinBERT, стабільно перевершують загальні ВММ у фінансових завданнях, хоча навчання таких моделей вимагає значного рівня експертизи у фінансовій сфері та використання спеціально підготовлених шаблонів.

3. Обмежена доступність якісно анотованих даних (наприклад, підтверджених випадків шахрайства або детально позначених ESG-розкриттів) є постійною проблемою. Багато досліджень спираються на проксі-мітки або обмежені публічно доступні набори даних.

4.2 Наслідки для теорії та практики бухгалтерського обліку

4.2.1 Аудит і фінанси

ВММ дозволяють більш ефективно перевіряти текстові розкриття інформації, що потенційно покращує виявлення викривлень або сигналів тривоги у фінансових звітах. Вони можуть змінити процедури аудиту, даючи аудиторам можливість пріоритизувати аналіз високо-ризикових розкриттів та ефективніше розподіляти ресурси. Однак регуляторні органи, такі як РСАОВ (Рада з нагляду за бухгалтерською звітністю публічних компаній) та SEC

(Комісія з цінних паперів і бірж), можуть потребувати розробки керівних принципів щодо прийнятного використання інструментів на основі ІІІ, забезпечуючи прозорість і підзвітність аудиторських процесів.

4.2.2 Фінансові розкриття та ухвалення інвестиційних рішень.

З точки зору інвесторів, ВММ пропонують можливість аналізу текстової інформації в режимі реального часу – перетворюючи великі масиви корпоративних звітностей у стислі, насичені оцінками настроїв аналітичні висновки. Ця здатність може зрівняти інформаційні можливості різних груп інвесторів, зокрема роздрібних інвесторів, які зазвичай мають обмежений доступ до аналітичних ресурсів. Водночас, поширене використання ВММ-інструментів у торгових стратегіях може створити нові системні ризики – наприклад, посилювати волатильність ринку, якщо моделі ІІІ почнуть масово впливати на динаміку торгівлі..

4.2.3 Інтеграція з традиційними бухгалтерськими показниками.

Одним із ключових питань у бухгалтерських дослідженнях є те, чи дійсно текстовий аналіз підвищує прогностичну силу фінансових моделей. Огляд літератури свідчить про те, що комбіновані підходи, що поєднують текстові та числові дані, покращують прогнозування та виявлення аномалій (наприклад, прогнози прибутку, виявлення шахрайства). Водночас деякі дослідники стверджують, що певні текстові сигнали лише переформатовують відомі кількісні показники без надання справді нової інформації. Для вирішення цього питання потрібні подальші дослідження, щоб розмежувати інноваційні аналітичні висновки та корельовані або змішані змінні.

4.3 Поширені проблеми та виклики.

Упередженість у навчальних даних може спотворювати прогнози моделей, що є особливо проблемним у регульованих сферах, таких як фінанси.

Висока складність ВММ може призводити до перенавчання, особливо при використанні невеликих доменних наборів даних. Хоча методи трансферного навчання та регуляризації частково вирішують цю проблему, вони не є абсолютно надійними.

Застосування ВММ у прийнятті рішень високого рівня ризику (наприклад, інвестування, кредитування) викликає питання щодо відповідальності, захисту конфіденційних фінансових даних та відповідності новим регуляторним вимогам у сфері ІІІ.

5. ВИСНОВКИ ТА НАПРЯМИ МАЙБУТНІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Цей систематичний огляд літератури висвітлив трансформаційний потенціал великих мовних моделей у аналізі та інтерпретації фінансової звітності. На основі аналізу 47 останніх досліджень ми дійшли висновку, що ВММ особливо ефективні у:

1. Виявленні ризиків і фінансових порушень.
2. Автоматичному узагальненні текстових звітів.
3. Оцінюванні ESG-факторів і звітності про сталий розвиток.
4. Інтеграції текстових та числових фінансових даних.

5. Ці моделі часто перевершують традиційні методи завдяки своїй здатності до глибшого розуміння контексту та адаптації до специфіки галузі.

5.1 Напрями майбутніх досліджень.

Необхідно розробити відкриті фінансові ВММ, які включатимуть спеціалізовану бухгалтерську термінологію, нормативні тексти та галузеву лексику. Наразі бракує великомасштабних публічних шаблонів фінансової звітності та анотованих текстів. Створення спільних бенчмарків з узгодженими мітками та методами оцінки є критично важливим для відтворюваності досліджень. Для забезпечення прозорості в аудиті та інвестуванні потрібні більш складні методи пояснюваності рішень, які виходять за межі аналізу ваг уваги (attention weights). Дослідникам і практикам необхідно вирішити проблеми алгоритмічної упередженості, конфіденційності даних та відповідності нормативним вимогам з управління ІІІ, щоб відповідально впроваджувати ВММ у фінансову сферу.

5.2 Обмеження цього дослідження:

Відносно невелика кількість емпіричних досліджень, які надають стандартизовані показники продуктивності, ускладнює проведення формального метааналізу. Використана

методологія пошуку могла упустити неангломовну літературу або новітні дослідження, які ще не були широко опубліковані. Попри ці обмеження, цей огляд забезпечує фундамент для дослідників і практиків, які прагнуть орієнтуватися у швидко змінюваному середовищі застосування ВММ у бухгалтерському обліку та фінансах.

Список використаних джерел:

1. Li, F. (2010). The information content of forward-looking statements in corporate filings – A Naïve Bayesian machine learning approach. *Journal of Accounting Research*, 48(5), 1049–1102.
2. Devlin, J., Chang, M.-W., Lee, K., & Toutanova, K. (2019). BERT: Pre-training of deep bidirectional transformers for language understanding. In *Proceedings of the 2019 Conference of the North American Chapter of the Association for Computational Linguistics (NAACL)*.
3. Vaswani, A., Shazeer, N., Parmar, N., et al. (2017). Attention is all you need. In *Advances in Neural Information Processing Systems* (pp. 5998–6008).
4. Radford, A., Narasimhan, K., Salimans, T., & Sutskever, I. (2018). Improving language understanding with unsupervised learning. *OpenAI Technical Report*.
5. Radford, A., Wu, J., Child, R., et al. (2019). Language models are unsupervised multitask learners. *OpenAI Technical Report*.
6. Araci, D. (2019). FinBERT: Financial sentiment analysis with pre-trained language models. *arXiv preprint arXiv:1908.10063*.
7. Nguyen, T., Miller, S., & Humphrey, C. (2022). Detecting material misstatements in 10-K filings using FinBERT. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 41(4), 103–125.
8. Liang, J., Chen, L., & Li, R. (2022). Transformer-based summarization of corporate annual reports. *Expert Systems with Applications*, 201, 117211.
9. Khan, A., Zhao, Y., & Xu, B. (2023). ESG disclosure analysis with transformer-based NLP. *Journal of Sustainable Finance & Investment*, 12(3), 233–247.
10. Behnamghader, P., Adlakha, V., Mosbach, M., Bahdanau, D., Chapados, N., & Reddy, S. (2024). BMM2Vec: Large Language Models Are Secretly Powerful Text Encoders. *arXiv:2404.05961*.
11. Molnar, C. (2019). *Interpretable Machine Learning*. Lulu.com.

Trachova D. M., Doctor of Economic Sciences, Professor
Dmytro Motornyi Tavria State Agrotechnological University
daria.trachova@tsatu.edu.ua
ORCID: 0000-0002-4130-3935

Lysak O. I., PhD, Associate Professor
Dmytro Motornyi Tavria State Agrotechnological University
oksana.lysak@tsatu.edu.ua
ORCID: 0000-0002-6744-1471

THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN FINANCIAL STATEMENT ANALYSIS: A SYSTEMATIC REVIEW OF RECENT ADVANCES, PRACTICAL APPLICATIONS, AND FUTURE RESEARCH PROSPECTS

Abstract. This article examines the transformation of financial statement analysis through the integration of Large Language Models (LLMs)—a key component of artificial intelligence—by combining narrative (textual) and quantitative data. Focusing on publications from the past five years, we compiled a selection of peer-reviewed articles, working papers, and conference proceedings from leading databases (Scopus, Web of Science, SSRN, and Google Scholar).

The article highlights four key areas where LLMs have demonstrated significant potential: risk and fraud detection, narrative summarization and sentiment analysis, environmental, social, and governance (ESG) and sustainability reporting, and the integration of textual disclosures with traditional accounting metrics. These models, ranging from general-purpose transformers (e.g., GPT, BERT) to domain-specific financial adaptations (e.g., FinBERT), frequently outperform traditional machine learning approaches in tasks requiring fine linguistic understanding. However, they face significant challenges, including domain adaptation, interpretability, and potential model biases.

By synthesizing existing research, we observe an increasing trend toward domain-specific LLMs, capable of processing both unstructured text (e.g., annual reports, footnotes) and structured financial data. This provides auditors, analysts, and investors with deeper insights and a more nuanced interpretation of financial information. However, empirical evidence suggests critical issues related to data accessibility, reproducibility, and regulatory compliance.

The conclusion outlines key future research directions, including: Developing standardized financial reporting datasets to train reliable financial LLMs, Improving explainability tools to enhance decision-making at high levels,

Exploring ethical and governance frameworks to mitigate algorithmic bias risks. Overall, this review underscores the transformative potential of LLMs for accounting and finance, while also cautioning against their uncritical application in sensitive financial environments.

Large Language Models (LLMs) are reshaping financial analysis by enhancing risk detection, fraud prevention, sentiment analysis, and ESG reporting. By integrating textual and quantitative data, LLMs improve audit processes and financial statement analysis. Transformer-based NLP models, such as FinBERT, enable deeper comprehension of financial documents, fostering more accurate decision-making in the financial sector.

Keywords: *Artificial Intelligence, Large Language Models, Machine Learning, Financial Statement Analysis, Risk Detection, Fraud Detection, Management Reporting, Fintech, Audit.*

ОБЛІК І ОПОДАТКУВАННЯ

DOI: <https://doi.org/10.32782/2519-884X-2025-54-6>

UDC 657.47:658.15

Dong Hai, Postgraduate Student
National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"
dong.hai@emmb.khpi.edu.ua
ORCID: 0009-0007-9587-8981

CLASSIFICATION OF COSTS AND CALCULATION METHODS AS DIRECTIONS OF COST MANAGEMENT OF COMPANIES

Abstract. The article examines the issue of cost classification as an important tool of the cost management system in companies. It is established that the classification of costs involves their division into separate types and allows establishing appropriate mechanisms for generating information on costs and making optimal management decisions regarding the financial and economic activities of a company. It is substantiated that grouping costs by different classification features reflects the content of the company's costs in various aspects of its activities and expands the management functions, taking into account the specific conditions of the production process. It has been found that cost management is also carried out through the use of various methods of costing products (works, services). It is determined that the purpose of forming different costs is to collect and process cost data for making management decisions at the time when their use will be most effective. It is found that the use of different methods of cost accounting depends on the objects of accounting, the completeness of the inclusion of costs in the cost of production and its managerial interpretation.

Keywords: direct and indirect costs, variable and fixed costs, relevant and irrelevant costs, direct costing, absorption costing, ABC calculation method.

JEL code classification: G32, M41

Statement of the problem. One of the main problems when implementing a cost management system is that when describing and systematizing it, it is necessary to build an appropriate management system in the company. When determining the requirements for the amount of information on costs and prime cost, it turns out that the methods of making management decisions are not formalized and the management does not have a clear understanding of these methods. In this case, the project to set up a cost management system risks turning into a project to develop and describe the company's management methods. Quite often, when implementing a cost management system, company owners and managers require that management accounting contain as much information as possible about the company activities. However, this requirement is not supported by any justification, it is simply meant to be "just in case it is needed". A large amount of information, both necessary and unnecessary, makes the management accounting system complex and difficult to use effectively, as important data, including costs, are often lost. Therefore, it is necessary to take into account that information on costs should be provided promptly and in the amount necessary for management. Its relevance is reduced to zero if it does not contain information on the appropriate cost classification and costing methods for products (works, services).

Analysis of recent research and publications. The fact that cost classification is a tool for cost management is stated in the article by Chorniy B. [1]. Akimova T., Raspopova Y., Volyashchenko I. analyzed and summarized various types of costs by the following criteria: method of transferring the cost to products; types of products; place of occurrence of costs; costing items; economic content; types of activities; principle of recognition; purpose; calendar periods; management functions; depending on the feasibility of their implementation; by the nature of participation in the production

process [2]. The team of scientists in their study proved that the management of an enterprise and its performance depend on the peculiarities of managing both costs in general and its individual components [3]. Foreign researchers emphasize the use of the direct cost method, which contributes to cost control through a clear distribution of direct and indirect costs, determining the cost of production only by variable costs [4-5]. The studies of Farion V., Pytel S. and Kornyat I. on the classification of costs for transport enterprises are also of great interest [6].

Formation of the objectives of the article. The purpose of the article is to study the content of the cost classification options and cost accounting methods existing in the practice of cost management and to determine the rules for their selection, taking into account the information needs of managers and the requirements of the established methodology of company management accounting.

Summary of the main material. The classification of costs in management accounting depends on the management task to be solved, for example, to calculate the cost of production or profit from its sale, to evaluate the performance of the responsibility center, etc.

According to the method of inclusion in the cost of finished goods, all costs are divided into direct and indirect costs. Direct costs can be accurately and uniquely allocated to the cost of a product or other costing object. As a rule, direct costs include the cost of raw materials and supplies used for the production of goods, as well as the cost of remuneration of key production personnel, which is recorded in the "Production" account.

Indirect costs, often referred to as overhead costs, cannot be economically allocated to a specific accounting item. Such costs include general production expenses. They are allocated to the cost object (cost carrier) by distribution in accordance with the methodology and distribution base adopted by the company.

Whether certain costs will be classified as direct or indirect depends on the technological process of manufacturing a particular type of product. In order to manage direct costs, it is necessary to have standards provided by technologists, employees of HR and financial departments, as well as reporting calculations generated by the accounting department.

It is very important to approve which expenses will be classified as direct and which as indirect. This issue falls within the competence of the CFO, and his decision will determine the clarity and transparency of planning and reporting data. If, for example, electricity for technological purposes is an insignificant part of direct costs, and it is extremely time-consuming to standardize and account for them in relation to each specific product, it is easier to consider such costs as indirect. At the same time, the use of geographic information technologies may shift the emphasis in the distribution of costs in favor of direct costs [7].

Considering the bases for allocating production overhead costs, it can be the salaries of the main production workers or, for example, the man-hours of the main technological equipment, which in most cases does not play a big role: for management purposes, it is more important to regularly, preferably monthly, monitor the share of indirect costs in the structure of production costs and identify the factors that increase them.

In relation to the volume of production, all costs can be divided into fixed and variable. Variable costs depend on the volume of production or sales and remain unchanged per unit of output (raw materials and supplies, piecework wages of production workers, electricity). Fixed costs do not change with an increase in production (rent of premises, equipment for the production of one type of product, administrative salaries), but per unit costs are adjusted with changes in the level of business activity. It should be noted that fixed and variable costs should not be confused with direct and indirect costs (Table 1).

According to W. Russell, "managers can simply summarize the variable costs of products and use them as a basis for decision-making. Directors also need to understand fixed costs in order to make judgments about products and prices" [9].

All costs can be divided into relevant and irrelevant according to their importance for a particular decision. Irrelevant costs are costs that are independent of the decision being made. For example, a company has a building at its disposal. There are two options for its use: to create a workshop or to use it as a warehouse. In this case, the costs of maintaining the building and utilities would be

irrelevant because they do not depend on the decision. The costs associated with setting up a workshop or retrofitting the premises for use as a warehouse are relevant.

Table 1

Example of fixed, variable, direct and indirect costs

Costs	Fixed	Variable
Direct	Salaries of engineering and technical staff, depreciation of equipment in production units	Salaries of key production workers, raw materials, sales commission, electricity consumption in production
Indirect	Salaries of executives and managers, salaries of sales representatives, heating, depreciation of equipment in auxiliary units	Electricity for auxiliary units, fuel costs for sales vehicles

Source: generated by the author

However, such a cost classification is rarely used in companies. Most companies recognize all the main types of production costs as relevant and take them into account when analyzing the cost of finished goods. We agree with the opinion of B.I. Chorniy that “grouping of costs by different classification functions shows the content of the enterprise's costs from different points of view and complements the functions depending on the specific conditions of occurrence and production results” [1].

Companies use different approaches to cost formation, depending on the specifics of their production process, the nature of their products or services, and other factors.

Costing with full allocation of costs and variable costing are distinguished by the completeness of cost inclusion. Absorption costing is calculated taking into account all costs incurred by the company. Direct costing involves allocating only variable costs to the cost of a unit of production. The fixed part of general production costs is charged to the financial result at the end of the reporting period without allocation to the goods produced.

Full cost allocation means that both variable and fixed costs are included in the unit cost of production. The use of this costing method is justified in cases where it is necessary to analyze the profitability of products, form an optimal product mix, or develop a cost-plus pricing policy. In other words, the cost is defined as the total cost price increased by the required profitability.

Calculating the cost price using the direct costing method is justified in cases where it is necessary to make a decision on the production or discontinuation of a product.

In most enterprises, there is no need to use full cost, including pricing purposes. Non-production overhead costs do not need to be allocated to products at all. This will not give the enterprise anything but a lot of uncontrolled distortions of data on profitability and costs both at the planning and accounting stages. Information about the costs of agricultural enterprises in relation to their agricultural activities on agricultural technology is instantly transferred to the accounting department of enterprises [8].

The cost of production can be calculated based on the actual costs incurred by the company or on the basis of established norms of consumption of raw materials and supplies, as well as standard labor costs. The use of standardized cost allows to control the efficiency of resource consumption and respond to any deviations in a timely manner.

The actual cost of a unit of production can be determined only after all expenses have been recorded in the accounting records. The main disadvantage of this costing method is the rather low efficiency (data can be obtained only after the order is completed, the product is manufactured, etc.). Usually, both approaches are used.

Depending on the object of costing, there are non-order, per-order, and process methods, and even the calculation of the cost of individual functions (Activity based costing, ABC). The choice of a particular costing object is influenced by the specifics of the business (flow production, small-scale production, accounting for individual orders). The order-based method is used in the production of, for example, unique equipment, when fulfilling individual orders. The previous method is more typical for companies with batch and stream production, when products go through several stages of

processing. In this case, the object of calculation is the output of each processing stage (production stage). The process method is typical of extractive industry facilities, but is used in industries with a simple technological cycle (for example, asphalt production).

Under the ABC method, cost accounting is organized by individual functions, operations performed by business units. For example, the management of a car dealer intends to control the cost by function, such as car sales in the commercial department or car maintenance in the service center. This may be necessary when deciding on the outsourcing of certain business functions. In addition, ABC allows to more accurately allocate indirect costs when calculating the full cost.

Quite often, costing methods are used in combination. For example, it is possible to use a non-order method of costing with incomplete consideration of costs or a preliminary costing using consumption rates for raw materials or taking into account their actual consumption.

The company manufactures equipment for autonomous and central heating systems. Since this is a rather complex equipment with different technical characteristics, it can use the out-of-order method of cost accounting, when the object of accounting is a separate production order. Direct costs are materials used directly for the manufacture of products, as well as wages of employees of the main production, which are calculated on the basis of primary documents. In this case, the main indicator of the company activity may be the marginal profit for the main types of products, i.e., the difference between the selling price excluding VAT and direct costs. At the same time, indirect costs may not be allocated between the types of products, but written off in full. We consider this approach to be the most accurate, as any allocation of indirect costs, regardless of the chosen allocation base, distorts the cost price, preventing proper pricing and cost analysis.

Conclusions. Regardless of the purposes for which the cost of production is determined, the CFO needs to answer the following questions: the cost of which accounting object should be determined (manufactured products, technological process, individual order); what costs will be included in the cost of production (full cost allocation or variable cost allocation); on the basis of what data will the cost of production be calculated (standard costs or actual costs); how to allocate indirect costs and take them into account in the cost of finished products. Thus, costing will always require that the company has a cost classification in place.

References:

1. Chornii, B. I. (2024) Klasifikaciya vytrat pidpryemstva yak instrument upravlinnya. *Internauka. Seria "Ekonomichni nauky"*, no. 2. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2024-2-9518>
2. Akimova, T., Raspopova, Yu., Volyachenko, I. (2023). Teoretychni zasady organizacii obliku vytrat vyrobnychoho pidpryemstva. *Ekonomika i suspilstvo*, no. 52. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-46>
3. Pedchenko, N., Titenko, L., Milka, A., Artyuch-Pasyuta, O., Titenko, Yu (2023). Sutnist ta ekonomichnyy zmist vytrat pidpryemstva: suchasny poglad. *Naukovyi visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i torghivli. Seria „Ekonomichni nauky“*, no. 1(107), pp. 29–36. DOI: <https://doi.org/10.37734/2409-6873-2023-1-4>
4. Alnoor Bhimani (2006). *Contemporary Issues in Management Accounting*. Oxford University Press.
5. Hilton, R. Wouters, M. Selto, F. and Maher M. (2012). *Cost Management: Strategies for Business Decisions*. McGraw Hill.
6. Farion, V., Pytel, S., Korniat I. (2022). Integrated accounting classification of expenses and incomes of the main activities of passenger carriers. *Herald of Economics*, no. 4, pp. 61–73.
7. Muravskiy, V., Kundeus, O., Hrytsyshyn, A., Lutsiv, R. (2023). Accounting in a smart city with the combined use of the Internet of Things and geographic information systems. *Herald of Economics*, no. 2, pp. 41–57.
8. Zadorozhnyi, Z.-M., Sudyn, Y., Muravskiy, V. (2018). Goodwill Assessment in Enterprise Management: Innovative Approaches Using Computer and Communication Technologies. *Marketing and Management of Innovations*, no. 4, pp. 43–53.
9. Russell, V. (2021). Cost Accounting and its Origins. *Journal of Accounting & Marketing*, no. 10.

Список використаних джерел:

1. Чорний Б. І. Класифікація витрат підприємства як інструмент управління. *Інтернаука. Серія: «Економічні науки»*. 2024. № 2. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2024-2-9518>
2. Акімова Т., Распопова Ю., Волященко І. Теоретичні засади організації обліку витрат виробничого підприємства. *Економіка та суспільство*. 2023. № 52. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-46>
3. Педченко Н., Тітенко Л., Мілька А., Артюх-Пасюта О., Тітенко Ю. Сутність та економічний зміст витрат підприємства: сучасний погляд. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки»*. 2023. № 1(107). С. 29-36. DOI: <https://doi.org/10.37734/2409-6873-2023-1-4>

4. Alnoor Bhimani. Contemporary Issues in Management Accounting. Oxford University Press. 2006. 447 p.
5. Hilton, R. Wouters, M. Selto, F. and Maher M. Cost Management: Strategies for Business Decisions. McGraw Hill. 2012. 899 p.
6. Farion V., Pytel S., Kornyat I. Integrated accounting classification of expenses and incomes of the main activities of passenger carriers. *Herald of Economics*. 2022. Vol. 4. P. 61–73.
7. Muravskiy V., Kundeus O., Hrytsyshyn A., Lutsiv R. Accounting in a smart city with the combined use of the Internet of Things and geographic information systems. *Herald of Economics*. 2023. Vol. 2. P. 41–57.
8. Zadorozhnyi Z.-M., Sudyn Y., Muravskiy V. Goodwill Assessment in Enterprise Management: Innovative Approaches Using Computer and Communication Technologies. *Marketing and Management of Innovations*. 2018. № 4. P. 43–53.
9. Russell Vincent. Cost Accounting and its Origins. *Journal of Accounting & Marketing*. 2021. Vol. 10.

*Дун Хай, аспірант
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
dong.hai@emmb.khpi.edu.ua*

КЛАСИФІКАЦІЯ ВИТРАТ ТА МЕТОДІВ КАЛЬКУЛЮВАННЯ ЯК НАПРЯМИ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ КОМПАНІЙ

***Анотація.** У статті проаналізовано напрямки класифікації витрат за способом включення до собівартості, по відношенню до обсягу виробництва та за значимістю для компанії. Серед варіантів різних методів калькулювання (повнота включення витрат до собівартості, фактичної та нормативної собівартості, об'єктом обліку витрат) обґрунтовано обрання кожного з них виходячи зі змісту методу та специфіки діяльності компанії.*

***Ключові слова:** прями та непрямі витрати, змінні та постійні витрати, релевантні та нерелевантні витрати, директ-костинг, абзорпшен-костинг, ABC-метод калькулювання.*

ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА, СТРАХУВАННЯ ТА ФОНДОВИЙ РИНОК

DOI: <https://doi.org/10.32782/2519-884X-2025-54-7>

УДК 338.439.02:330.522

Шинькович А. В., к.е.н.,

доцент кафедри публічного управління та адміністрування
Державний торговельно-економічний університет

a.shynkovych@knute.edu.ua

ORCID: 0000-0003-2922-3796

ІЄРАРХІЧНИЙ ПІДХІД ДО ІДЕНТИФІКАЦІЇ РІВНЯ ТА ПОТЕНЦІАЛУ АСЕКУРАЦІЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Анотація. У статті розроблено пропозиції щодо ідентифікації рівня та потенціалу асекурації продовольчої безпеки в системі державного регулювання на принципово новому ієрархічному підході. Ієрархічний підхід передбачає структуру для ідентифікації рівнів асекурації продовольчої безпеки, що інтегрована в систему державного регулювання, оскільки він ґрунтується на розкладанні складної проблеми на менші, керовані компоненти, що дозволяє виявити вузькі місця, визначити пріоритети й розробити ефективні стратегії. Обґрунтовано, що для ідентифікації асекурації продовольчої безпеки доцільно використати три ієрархічні рівні: національний, регіональний і локальний, а сам потенціал асекурації продовольчої безпеки в системі державного регулювання розкрито за 5 рівнями. Наголошено, що запропонований ієрархічний підхід має свої переваги та недоліки, які необхідно враховувати при його використанні.

Ключові слова: продовольча безпека, система державного регулювання, асекурація, ієрархічний підхід, ідентифікація, потенціал, рівні, галузева політика.

JEL code classification E27, J43, L51, O13, Q18, R23

Постановка проблеми. Для системи державного регулювання критично важливою складовою у контурі продовольчої безпеки є ідентифікація рівня та потенціалу її асекурації, що пояснюється наступним. Залежність від імпорту продовольства робить країну вразливою до зовнішніх шоків (цінових коливань, політичного тиску, торговельних війн), а чітка ідентифікація вразливих місць у внутрішньому виробництві й логістичних ланцюгах дозволяє розробити стратегії для зменшення цієї залежності. Окрім того, нестабільність цін на продукти харчування чи їх дефіцит провокують соціальні заворушення, міграцію та інші негативні наслідки, а адекватна ідентифікація ризиків асекурації продовольчої безпеки дає змогу вчасно реагувати на потенційні загрози. І нарешті, ідентифікація сильних і слабких сторін асекурації продовольчої безпеки в системі державного регулювання, її потенціалу сприяє розробці цілеспрямованої стратегії та програм розвитку аграрного сектору, враховуючи специфіку регіонів та потреб населення. Таким чином, в умовах нестабільного глобального середовища, зміни клімату, зростання населення та викликів, пов'язаних з геополітичною ситуацією, ідентифікація рівня та потенціалу асекурації продовольчої безпеки в системі державного регулювання на принципово новому ієрархічному підході стає не просто бажаною, а необхідною умовою для ефективного державного регулювання, що дозволяє країні забезпечити свою незалежність, соціальну стабільність, здорове та продуктивне населення, а також адаптуватися до майбутніх викликів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Багато цікавих ґрунтовних наукових досліджень щодо різноманітних підходів стосовно оцінки, аналізу, ідентифікації продовольчої

безпеки та державного регулювання знаходимо у публікаціях відомих учених таких, як: А. Благополучна [1], В. Галкін [2], О. Коваленко, Л. Ященко [3], Н. Кордзая [4], В. Лагодієнко, В. Франчук, Ю. Дзюрах, С. Мельник, Н. Шупрудько, В. Гобела [5], А. Мостова [6], О. Нікішина, Н. Чеботарьова [7], А. Скрипник, Є. Стариченко [9], А. Шолойко [10], О. Gudz, N. Prokopenko, D. Korsakov, N. Solovei [11] та інші. Водночас, зауважимо, що не сформовано єдиного підходу до оцінки, аналізу, ідентифікації продовольчої безпеки та державного регулювання, тому вважаємо актуальним і доречним розробити пропозиції щодо ідентифікації рівня та потенціалу асекурації продовольчої безпеки в системі державного регулювання на принципово новому ієрархічному підході.

Формулювання цілей статті. Метою статті є розробка пропозицій щодо ідентифікації рівня та потенціалу асекурації продовольчої безпеки в системі державного регулювання на принципово новому ієрархічному підході.

Виклад основного матеріалу. У нашому світі, що швидко змінюється, контроль над продовольчими ресурсами вважається важливим інструментом впливу, а здатність забезпечити себе продовольством зміцнює позиції країни на міжнародній арені. «У сучасній економіці України склалася розгалужена, впорядкована й досить складна система взаємодії та впливу держави на аграрну сферу економіки, із суворого теоретичною та науковою складовою. Однак і на сьогодні дискусійним залишається питання, чи здатний ринковий механізм без втручання держави забезпечити стабільність функціонування та можливість розвитку в економіці, цілей, завдань, форм та методів спрямованих на регулювання виробничих процесів, що дозволило нам систематизувати за своїми наявними структурно-логічними схемами модельного функціонування механізму державного етапного регулювання процесів економічного управління» [10]. Варто наголосити, що «експертна оцінка здійснювалася тільки за загальними індикаторами сталого розвитку, що розраховуються для всіх секторів економіки, з метою проведення на наступному етапі міжсекторального аналізу та здійснення позиціонування секторів» [7], хоча держава постійно опікується продовольчою безпекою, навіть у період воєнного стану [8].

Адекватне розуміння поточного стану продовольчої безпеки та потенціалу її асекурації дозволяє ефективніше розподіляти бюджетні кошти, інвестиції та інші ресурси на підтримку пріоритетних напрямів сільського господарства в системі державного регулювання. «Як думку науковців, так і в законодавчому забезпеченні приділяється увага державному регулюванню виробництва продукції сільського господарства, методологія якого будується на основі програмно-цільового планування, а точніше, як визначено законодавчими актами – програмно-цільового методу. В основу такого загального підходу покладено державну підтримку виробництва сільськогосподарської продукції, яку в першу чергу пов'язують із продовольчою безпекою країни, а також з результативністю – нарощування такого виробництва» [2]. І, як слушно стверджують О. Нікішина та Н. Чеботарьова сьогодні «відбувається перегляд і оновлення традиційних підходів до методик оцінки продовольчої безпеки з урахуванням вимог інституційних трансформацій» [7]. Тому, ідентифікацію рівня асекурації продовольчої безпеки в системі державного регулювання доцільно здійснювати з використанням інноваційних методологічних інструментів на принципово новому ієрархічному підході, оскільки, «виникають нові аналітичні завдання, такі як моніторинг тенденцій сталого розвитку у секторальному вимірі, оцінка впливу інституційного сектору домогосподарств на сталий розвиток агропродовольчої сфери, оцінка впливу інвестиційних чинників на ресурсну й екологічну ємність окремих секторів економіки тощо» [7], а, наявність чітких ідентифікаторів рівня та потенціалу асекурації продовольчої безпеки забезпечує можливість моніторингу прогресу та оцінки ефективності вжитих заходів державного регулювання. Так, точне визначення груп населення, які найбільше вразливі від нестачі продовольства, дозволяє розробляти адресні програми соціальної підтримки. Ідентифікація проблем у харчуванні (незбалансоване харчування, дефіцит мікроелементів) дозволяє розробляти профілактичні заходи, програми з популяризації здорового способу життя та покращення якості харчових продуктів. Ідентифікація вразливості сільського господарства до зміни клімату (посухи, повені, екстремальні температури) дає змогу формувати дієві стратегії

адаптації та пом'якшення наслідків. «Доступ населення до продовольства часто обмежується кризовими ситуаціями, військовими протистояннями, втратою земельних угідь, зниженням життєвого рівня тощо. Відсутність продовольчої безпеки може бути одночасно і причиною, і наслідком виникнення конфліктів» [3].

Наголосимо, що глобальні кризи (пандемії, війни, фінансові потрясіння) можуть серйозно вплинути на асекурацію продовольчої безпеки, а своєчасна діагностика ризиків сприяє розробці планів та заходів реагування на надзвичайні ситуації та забезпечення безперебійного постачання продовольства.

«У країні відсутній системний підхід до запровадження аграрних інновацій, унаслідок чого суттєво зростають ризики їх запровадження для дрібного та середнього бізнесу» [9]. Цікаво, що ідентифікація проблем та потреб в аграрному секторі стимулює розвиток інновацій та впровадження новітніх технологій (точне землеробство, біотехнології, альтернативні джерела енергії), що сприяє підвищенню ефективності виробництва, а відповідно й потенціалу та стійкості асекурації продовольчої безпеки в системі державного регулювання.

А, саме ієрархічний підхід, передбачає структуру для ідентифікації рівнів асекурації продовольчої безпеки, що інтегрована в систему державного регулювання, оскільки він ґрунтується на розкладанні складної проблеми на менші, керовані компоненти, що дозволяє виявити вузькі місця, визначити пріоритети та розробити ефективні стратегії. Опираючись на обґрунтовані пропозиції науковців [1; 5; 6; 11] та власні дослідження і міркування, доходимо переконання, що для ідентифікації рівнів асекурації продовольчої безпеки в системі державного регулювання доцільно використати три ієрархічні рівні: національний, регіональний і локальний. Більш детально розкриємо наповнення цих рівнів.

Національний рівень передбачає оцінку загальної ситуації з продовольчою безпекою в країні та визначення стратегічних пріоритетів. Відповідно ключовими ідентифікаторами мають бути: внутрішнє виробництво основних продуктів харчування (зерно, м'ясо, молоко, овочі, фрукти) в розрізі регіонів, залежність від імпорту основних продуктів харчування, обсяги державних запасів продовольства, середній рівень цін на основні продукти харчування, співвідношення витрат на харчування до загальних доходів населення (для різних соціальних груп), наявність інфраструктури для зберігання, транспортування та розподілу продовольства (елеватори, холодильники, логістичні центри), показники харчової цінності раціонів харчування населення (калорійність, вміст білків, жирів, вуглеводів, вітамінів, мінералів), розповсюдженість випадків недоїдання, анемії, йодо дефіциту тощо; стійкість внутрішнього виробництва до кліматичних змін та природних катаклізмів; диверсифікація джерел імпорту продовольства; рівень розвитку ринку продовольства та конкуренції; ефективність інструментів державного регулювання; стратегія національної продовольчої безпеки; державні програми підтримки сільського господарства; регулювання імпорту та експорту продовольства; контроль якості та безпечності харчових продуктів; інформаційні кампанії щодо здорового харчування. Таким чином, результатом ідентифікації асекурації продовольчої безпеки в системі державного регулювання на національному рівні має бути визначення стратегічних пріоритетів та цілей для забезпечення продовольчої безпеки на національному рівні.

Регіональний рівень передбачає оцінку ситуації з продовольчою безпекою в окремих регіонах, враховуючи їх специфіку та потенціал, і «зазвичай, переважна більшість вчених використовує більшу кількість критерії у порівнянні з національним рівнем» [4], а «моніторинг стану продовольчої безпеки в розрізі регіонів і галузей, що необхідний для формування продовольчої політики, потребує удосконалення методичних підходів і розширення системи оціночних показників» [3]. Тому, ключовими ідентифікаторами мають бути аналогічні показники національного рівня, але в розрізі регіонів і додаткові ідентифікатори: спеціалізація регіону в сільськогосподарському виробництві; рівень розвитку сільської інфраструктури (дороги, комунікації, електропостачання); доступність кредитів та інших фінансових ресурсів для сільгоспвиробників; екологічний стан земель сільськогосподарського призначення; регіональні програми підтримки сільського

господарства; регулювання використання земельних ресурсів; заходи з покращення інфраструктури сільських територій; підтримка розвитку місцевих ринків продовольства.

Таким чином, результатом ідентифікації асекурації продовольчої безпеки в системі державного регулювання на регіональному рівні має бути розробка регіональних планів дій для забезпечення продовольчої безпеки, враховуючи специфіку та потенціал кожного регіону.

Локальний рівень (громади, сільські райони) передбачає забезпечення продовольчої безпеки на рівні окремих громад та домогосподарств. Відповідно ключовими ідентифікаторами мають бути: доступність основних продуктів харчування в місцевих магазинах та на ринках; рівень безробіття та бідності в громаді; наявність можливостей для самозабезпечення продовольством (присадибні ділянки, городництво, тваринництво); участь населення в програмах соціальної підтримки; активність місцевих органів влади у вирішенні питань продовольчої безпеки; місцеві програми соціальної підтримки; підтримка розвитку малого та середнього бізнесу в сільському господарстві; заходи з розвитку місцевих ринків продовольства; сприяння самозабезпеченню населення продовольством. Таким чином, результатом ідентифікації асекурації продовольчої безпеки в системі державного регулювання на локальному рівні має бути забезпечення доступу до достатньої кількості якісного та безпечного продовольства для всіх членів громади, особливо вразливих груп населення.

Як переконуємось, перевагами ієрархічного підходу для ідентифікації рівнів асекурації продовольчої безпеки в системі державного регулювання, слід вважати:

- системність, що забезпечує комплексний погляд на проблему продовольчої безпеки, враховуючи всі аспекти та ієрархічні рівні управління;
- чіткість, що дозволяє чітко визначити цілі, завдання та показники для кожного рівня;
- гнучкість, оскільки дозволяє адаптуватися до специфіки кожного регіону та громади;
- ефективність сприяє більш результативному використанню ресурсів та досягненню поставлених цілей.

Тобто, використання ієрархічного підходу для ідентифікації рівнів асекурації продовольчої безпеки в системі державного регулювання дозволить Україні ефективно управляти своєю продовольчою безпекою, забезпечуючи доступність достатньої кількості якісного та безпечного продовольства для всіх своїх громадян.

Тепер розглянемо ідентифікацію потенціалу асекурації продовольчої безпеки в системі державного регулювання. Фактично, потенціал асекурації продовольчої безпеки в системі державного регулювання – це здатність країни, регіону чи окремої громади, домогосподарства забезпечити достатнє, безпечне та поживне харчування для всього населення в будь-який час, враховуючи наявні ресурси, технології, інфраструктуру та соціально-економічні умови. Він відображає потенційну можливість досягнення продовольчої безпеки в майбутньому, за умови ефективного використання наявних можливостей та усунення існуючих перешкод. Тобто, поглибимо розуміння потенціалу асекурації продовольчої безпеки в системі державного регулювання, й окреслимо його, як сукупність наявних і потенційних можливостей держави (інституційних, фінансових, технологічних, кадрових тощо), спрямованих на використання інструментів забезпечення, гарантування, страхування для захисту продовольчої системи від ризиків і забезпечення стабільного виробництва, розподілу та доступу до безпечної та поживної їжі для населення. Він відображає здатність держави ефективно використовувати механізми забезпечення, гарантування, страхування для пом'якшення наслідків негативних подій, які можуть загрожувати продовольчій безпеці, таких як стихійні лиха, епідемії, економічні кризи, військові конфлікти тощо, що включає розробку та впровадження різних державних програм, регулювання аграрного ринку, стимулювання участі виробників і споживачів у страхуванні, а також забезпечення ефективного управління продовольчими ресурсами.

Акцентуємо, що на кожному ієрархічному рівні необхідно оцінювати й потенціал асекурації продовольчої безпеки в системі державного регулювання, що передбачає:

- виявлення слабких місць та ризиків, аналіз чинників, що загрожують продовольчій безпеці (кліматичні зміни, політична нестабільність, економічні кризи, епідемії тощо);

оцінку наявних ресурсів та можливостей, аналіз потенціалу внутрішнього виробництва, експорту, імпорту, логістичної інфраструктури, наукових розробок, інтелектуального капіталу тощо;

визначення пріоритетних напрямів для інвестицій в сільське господарство, інфраструктуру, науку, освіту, соціальну підтримку тощо;

розробка інноваційних рішень, впровадження сучасних технологій в сільському господарстві, розвиток органічного виробництва, розробка нових продуктів харчування, підвищення ефективності використання ресурсів тощо.

При цьому, важливо забезпечити ефективну взаємодію між рівнями продовольчої безпеки [4; 6; 11], що передбачає: координацію стратегій та планів дій, обмін інформацією та кращими практиками, забезпечення зворотного зв'язку від локального рівня до національного, участь усіх зацікавлених сторін (державних органів, підприємців, науковців, громадських організацій) у прийнятті рішень.

Так, на національному рівні, потенціал асекурації продовольчої безпеки в системі державного регулювання відображає здатність держави забезпечити продовольчу безпеку в межах своїх кордонів, що характеризується сукупністю таких ідентифікаторів як: природні ресурси (земельні, водні, кліматичні), аграрний потенціал (площа сільськогосподарських угідь, врожайність, продуктивність тваринництва), потужність промисловості з виробництва харчових продуктів та сільськогосподарської техніки, якість інфраструктури (транспортна, логістична, складська), науково-дослідний потенціал в аграрній сфері, економічна стабільність, торговельна політика та міжнародні відносини.

Фактично, Україні на національному рівні притаманний значний потенціал асекурації продовольчої безпеки в системі державного регулювання [1; 5; 7], завдяки великій площі родючих земель, розвиненому сільськогосподарському сектору та вигідному географічному положенню.

На регіональному рівні, потенціал асекурації продовольчої безпеки в системі державного регулювання віддзеркалює здатність групи регіонів чи регіону співпрацювати та координувати зусилля для забезпечення продовольчої безпеки в межах цієї території, що характеризується сукупністю таких ідентифікаторів як: інтеграція сільськогосподарських ринків, регіональна аграрна політика, координація логістичних ланцюжків постачання, співпраця у науково-дослідній сфері, наявність програм з подолання бідності.

На локальному рівні (громади, сільські райони), потенціал асекурації продовольчої безпеки в системі державного регулювання відображає здатність окремої громади забезпечити себе достатнім та якісним харчуванням, що характеризується сукупністю таких ідентифікаторів як: доступом до ресурсів (земля, вода, фінанси, знання), можливостями для виробництва або придбання продуктів харчування, рівнем доходів та соціальною підтримкою, знаннями про здорове харчування та раціональне використання ресурсів, стабільністю соціально-економічного становища.

Означені три рівні потенціалу асекурації продовольчої безпеки в системі державного регулювання тісно взаємопов'язані, так ефективна політика на національному та регіональному рівнях може значно підвищити потенціал асекурації продовольчої безпеки окремих громад і сільських районів, тому важливо враховувати всі рівні при розробці стратегій та програм, спрямованих на досягнення підвищення потенціалу асекурації продовольчої безпеки в системі державного регулювання.

Окрім того, «ми повинні визначити основні функціональні рівні продовольчого потенціалу. Загальна політика та напрями стимулювання продовольчої діяльності залежать від цих рівнів, а кожен рівень має специфічні характеристики та особливості, що впливають на продовольчу безпеку» [4], тобто вважаємо, що сам потенціал асекурації продовольчої безпеки в системі державного регулювання розкривається за 5 рівнями, розглянемо їх:

законодавчий та регуляторний рівень, визначає правові контури асекурації продовольчої безпеки в системі державного регулювання, він включає: наявність спеціального законодавства, що забезпечує, гарантує та захищає продовольчу безпеку, нормативно-правові акти, що визначають правила страхування, умови виплат, механізми контролю та нагляду,

інтеграцію питань підтримки продовольчої безпеки в національні стратегії та програми, забезпечення прозорості та передбачуваності регулювання аграрного ринку;

інституційний рівень передбачає наявність державних інституцій, відповідальних за розробку, впровадження та моніторинг політики забезпечення, гарантування, страхування, підтримки й захисту продовольчої безпеки, він включає: наявність спеціалізованих державних органів, відповідальних за регулювання та підтримку аграрного виробництва, створення консультативних рад чи комісій за участю представників держави, аграріїв, науковців, громадських організацій, страхових компаній для розробки та вдосконалення програм підтримки продовольчої безпеки, забезпечення координації між різними державними органами, що відповідають за продовольчу безпеку, наявність системи збору та аналізу даних про ризики й загрози в аграрному секторі та їх вплив на продовольчу безпеку;

фінансовий рівень визначає обсяги фінансових ресурсів, які держава виділяє на підтримку аграрного виробництва та забезпечення, гарантування, страхування продовольчої безпеки, він включає: наявність державного фонду підтримки аграрного виробництва, надання субсидій та пільг для аграріїв, реалізацію програм спільного фінансування страхових премій між державою, аграріями та страховими компаніями, залучення міжнародних фінансових ресурсів для підтримки аграрного виробництва та страхування продовольчої безпеки;

технологічний рівень передбачає використання сучасних технологій для оцінки ризиків, впровадження інноваційних рішень, моніторингу продовольчої безпеки, здійснення бюджетних та страхових виплат, він включає: використання супутникових даних, геоінформаційних систем (ГІС) та інших технологій для моніторингу погодних умов, стану посівів та інших чинників, що впливають на врожайність, розробку математичних моделей та алгоритмів для оцінки ризиків і загроз, визначення обсягів субсидій та страхових тарифів, впровадження електронних систем управління бізнес-процесами в аграрній сфері, забезпечення доступу аграріїв до інформації про ризики та можливості субсидування. страхування через онлайн-платформи та мобільні додатки;

рівень інтелектуального капіталу визначає наявність кваліфікованих кадрів, здатних розробляти та впроваджувати ефективні програми забезпечення, гарантування, страхування продовольчої безпеки, оцінювати ризики й загрози, надавати бюджетні, інформаційно-аналітичну, консультаційну підтримку аграріям, він включає: наявність навчальних програм для підготовки фахівців у галузі аграрного виробництва, страхування продовольчої безпеки, підвищення кваліфікації працівників державних органів, страхових компаній та аграрних підприємств у сфері продовольчої безпеки, проведення інформаційно-просвітницької роботи серед аграріїв щодо переваг та можливостей асекурації продовольчої безпеки, забезпечення доступу аграріїв до консультацій з питань страхування.

Ці п'ять рівнів потенціалу асекурації продовольчої безпеки в системі державного регулювання взаємопов'язані та взаємодоповнюють один одного, і для ефективної реалізації та нарощення потенціалу асекурації продовольчої безпеки необхідний комплексний підхід, який враховує всі ці рівні та забезпечує їхню злагоджену роботу.

Проте наголосимо, що запропонований ієрархічний підхід до ідентифікації рівня та потенціалу продовольчої безпеки в системі державного регулювання має свої переваги та недоліки, які необхідно враховувати при його використанні. Так, перевагами вважаємо:

структурованість та систематизація, оскільки ієрархія допомагає розкласти складну проблему продовольчої безпеки на більш дрібні, керовані компоненти, що полегшує аналіз та визначення пріоритетів;

чіткий рівень деталізації, тобто є можливість розпочинати із загальних показників на макрорівні (наприклад, на рівні країни чи регіону), а потім поступово переходити до більш специфічних показників на мікрорівні (наприклад, на локальний рівень громад, сільських районів і навіть окремого домогосподарства;

покращені комунікаційні взаємодії, оскільки ієрархічна структура дозволяє чітко визначити зв'язки між різними рівнями та чинниками, що впливають на продовольчу безпеку, а це покращує комунікацію й взаємодії між зацікавленими сторонами, такими як урядові органи, неурядові організації, науковці та місцеві громади тощо;

виявлення критичних точок втручання, оскільки розкриваючи й аналізуючи різні рівні та чинники, можна ідентифікувати найбільш вразливі місця та визначити, де необхідно зосередити зусилля для покращення продовольчої безпеки;

можливість порівняльного аналізу, оскільки ієрархічний підхід дозволяє порівнювати рівень та потенціал продовольчої безпеки між різними регіонами, країнами або соціальними групами, враховуючи різні рівні чинників;

адаптивність, оскільки ієрархічний підхід може бути адаптований до різних контекстів та ситуацій, так можна додавати або видаляти рівні та чинники залежно від конкретних потреб та наявних даних.

Водночас, звернемо увагу на недоліки, які варто враховувати при використанні запропонованого ієрархічного підходу до ідентифікації рівня та потенціалу продовольчої безпеки в системі державного регулювання:

ризик надмірного спрощення, оскільки спрощення складної реальності через ієрархічну структуру може призвести до ігнорування важливих нюансів та взаємозв'язків;

суб'єктивність у визначенні рівнів та чинників, оскільки вибір рівнів та чинників, що включаються в ієрархію, може бути суб'єктивним та залежати від поглядів експертів або політичних інтересів;

складність збору даних, адже для повної оцінки продовольчої безпеки на всіх рівнях ієрархії може знадобитися велика кількість даних, збір яких може бути складним та дорогим, а «на ступінь ризику продовольчої безпеки також впливає недостатній рівень інформаційного забезпечення аграрної галузі. Внаслідок цього регулярно виникають шоківі явища (стрибки цін на окремі товарні позиції), які можна було б попередити за умови наявності якісного аналізу» [9];

статичний характер, оскільки ієрархічний підхід не завжди відображає якісні динамічні зміни продовольчої безпеки в системі державного регулювання, тобто необхідно регулярно оновлювати та коригувати чинники, щоб він залишався актуальним;

можливість ігнорування горизонтальних зв'язків, оскільки ієрархія більше зосереджується на вертикальних зв'язках між рівнями, іноді ігноруючи важливі горизонтальні зв'язки між різними секторами або контактними аудиторіями, які також впливають на продовольчу безпеку;

проблеми з агрегацією даних, оскільки агрегування даних з нижчих рівнів до вищих може бути складним та призвести до втрати інформації.

Підсумовуючи зазначимо, що ідентифікації рівня та потенціалу асекурації продовольчої безпеки в системі державного регулювання на принципово новому ієрархічному підході є корисним інструментом для аналізу та управління продовольчою безпекою, але важливо враховувати його обмеження, необхідно ретельно продумувати структуру ієрархії, забезпечувати збір якісних даних та регулярно оновлювати склад ризиків, загроз, чинників впливу, також доцільно доповнювати запропонований ієрархічний підхід іншими методами аналізу, такими як системне мислення, щоб враховувати всі аспекти складної проблеми асекурації продовольчої безпеки в системі державного регулювання.

Висновки. У статті розроблено пропозиції щодо ідентифікації рівня та потенціалу асекурації продовольчої безпеки в системі державного регулювання на принципово новому ієрархічному підході, оскільки наявність чітких ідентифікаторів рівня та потенціалу асекурації продовольчої безпеки забезпечує можливість моніторингу прогресу та оцінки ефективності вжитих заходів державного регулювання. Ієрархічний підхід пропонує структуру для ідентифікації рівнів асекурації продовольчої безпеки, що інтегрована в систему державного регулювання, оскільки він ґрунтується на розкладанні складної проблеми на менші, керовані компоненти, що дозволяє виявити вузькі місця, визначити пріоритети й розробити ефективні стратегії.

Обґрунтовано, що для ідентифікації рівнів асекурації продовольчої безпеки в системі державного регулювання доцільно використати три ієрархічні рівні: національний, регіональний і локальний, при чому на кожному ієрархічному рівні необхідно оцінювати й потенціал асекурації продовольчої безпеки в системі державного регулювання, що передбачає:

виявлення слабких місць та ризиків; оцінку наявних ресурсів та можливостей; визначення пріоритетних напрямів для інвестицій в сільське господарство, інфраструктуру, науку, освіту, соціальну підтримку; розробку інноваційних рішень, а сам потенціал асекурації продовольчої безпеки в системі державного регулювання розкрито за 5 рівнями.

Наголошено, що запропонований ієрархічний підхід до ідентифікації рівня та потенціалу продовольчої безпеки в системі державного регулювання має свої переваги та недоліки, які необхідно враховувати при його використанні. Так, перевагами є: структурованість та систематизація; чіткий рівень деталізації; покращені комунікаційні взаємодії; виявлення критичних точок втручання; можливість порівняльного аналізу; адаптивність. Недоліками є: ризик надмірного спрощення; суб'єктивність у визначенні рівнів та чинників; складність збору даних; статичний характер; можливість ігнорування горизонтальних зв'язків; проблеми з агрегацією даних. Зазначено, що використання запропонованого ієрархічного підходу є корисним інструментом для аналізу та управління продовольчою безпекою, але важливо враховувати його обмеження, ретельно продумувати структуру ієрархії, забезпечувати збір якісних даних та регулярно оновлювати склад ризиків, загроз, чинників впливу.

Список використаних джерел:

1. Благополучна А. Економічна доступність продовольства в умовах війни. *Економічні горизонти*. 2022. Вип. 3 (21). С. 13–20. DOI: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.3\(21\).2022.263549](https://doi.org/10.31499/2616-5236.3(21).2022.263549)
2. Галкін В. В. Методика визначення результативності державного регулювання виробництва продукції сільського господарства. *Modern Economics*. 2022. № 34. С. 28–35. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V34\(2022\)-04](https://doi.org/10.31521/modecon.V34(2022)-04)
3. Коваленко О. В., Ященко Л. О. Оцінка регіональної продовольчої безпеки України на засадах сталого розвитку. *Продовольчі ресурси*. 2022. Т. 10. № 18. С. 228–236. DOI: <https://doi.org/10.31073/foodresources2022-18-22>
4. Кордзя Н. Р. Теоретико-методологічні засади формування критеріїв дослідження рівнів продовольчої безпеки регіону. *Український журнал прикладної економіки*. 2020. Т. 5. № 4. С. 328–339. URL: http://ujae.org.ua/wp-content/uploads/2021/05/ujae_2020_r04_a39.pdf (дата звернення: 21.01.2025).
5. Лагодієнко В., Франчук В., Дзюрах Ю., Мельник С., Шупрудько Н., Гобела В. Продовольча безпека України: оцінка факторів впливу, поствоєнні тенденції та шляхи забезпечення. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2022. Вип. 5(46). С. 427–437. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.5.46.2022.3891>
6. Мостова А. Д. Сучасний стан продовольчої безпеки України та методичні підходи до його оцінки. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 43. С. 59–68.
7. Нікішина О. В., Чеботарьова Н. Й. Методичні положення щодо оцінки національної продовольчої безпеки на засадах сталого розвитку. *Економіка харчової промисловості*. 2021. Т. 13, Вип. 4. С. 48–62. DOI: <https://doi.org/10.15673/fie.v13i4.2192>
8. Про схвалення Стратегії продовольчої безпеки України на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 липня 2024 р. № 684-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/684-2024-%D1%80#Text> (дата звернення: 21.01.2025).
9. Скрипник А. В., Стариченко Є. М. Методичні підходи до визначення інтегрального показника продовольчої безпеки. *Економіка АПК*. 2017. № 9. С. 25. URL: http://www.eapk.org.ua/sites/default/files/eapk/2017/9/e_apk_2017_9_5.pdf (дата звернення: 21.01.2025).
10. Шолойко А. С. Державна фінансова підтримка розвитку сільського господарства. Київ : КОМПРИНТ, 2013. 125 с.
11. Gudzo O., Prokopenko N., Korsakov D., Solovei N. Insurance And Innovative Technologies Of Risks Management Of Ukrainian Companies In The Digital Economy. *Estudios de Economia Aplicada* 2020. Vol. 38. No 4 (1). DOI: <https://doi.org/10.25115/eea.v38i4.3996>.

References:

1. Blahopoluchna, A. (2022). Ekonomichna dostupnist prodovolstva v umovakh viiny [Economic availability of food in times of war]. *Ekonomichni horyzonty*, no. 3(21), pp. 13–20. DOI: [https://doi.org/10.31499/2616-5236.3\(21\).2022.263549](https://doi.org/10.31499/2616-5236.3(21).2022.263549) (in Ukrainian)
2. Halkin, V. V. (2022). Metodyka vyznachennia rezultatyvnosti derzhavnoho rehuliuвання vyrobnytstva produktsii silskoho hospodarstva [Methodology for determining the effectiveness of state regulation of agricultural production]. *Modern Economics*, no. 34, pp. 28–35. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V34\(2022\)-04](https://doi.org/10.31521/modecon.V34(2022)-04) (in Ukrainian)
3. Kovalenko, O. V. & Yashchenko, L. O. (2022). Otsinka rehionalnoi prodovolchoi bezpeky Ukrainy na zasadakh staloho rozvytku [Assessment of regional food security of Ukraine on the basis of sustainable development]. *Prodovolchi resursy*, no. 10(18), pp. 228–236. DOI: <https://doi.org/10.31073/foodresources2022-18-22> (in Ukrainian)
4. Kordzaia, N. R. (2020). Teoretyko-metodolohichni zasady formuvannia kryteriiv doslidzhennia rivniv prodovolchoi bezpeky rehionu [Theoretical and methodological principles for the formation of criteria for studying the

levels of food security in the region]. *Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky*, no. 5 (4), pp. 328–339. Available at: http://ujae.org.ua/wp-content/uploads/2021/05/ujae_2020_r04_a39.pdf (in Ukrainian)

5. Lahodiienko, V., Franchuk, V., Dziurakh, Yu., Melnyk, S., Shuprudko, N. & Hobela, V. (2022). Prodovolcha bezpeka Ukrainy: otsinka faktoriv uplyvu, postvoienni tendentsii ta shliakhy zabezpechennia [Food security of Ukraine: assessment of influencing factors, post-war trends and ways to ensure]. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, no. 5 (46), pp. 427–437. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.5.46.2022.3891> (in Ukrainian)

6. Mostova, A. D. (2019). Suchasnyi stan prodovolchoi bezpeky Ukrainy ta metodychni pidkhody do yoho otsinky [The current state of food security in Ukraine and methodological approaches to its assessment]. *Prychornomorski ekonomichni studii*, no. 43, pp. 59–68 (in Ukrainian)

7. Nikishyna, O. V. & Chebotarova, N. Y. (2021). Metodychni polozhennia shchodo otsinky natsionalnoi prodovolchoi bezpeky na zasadakh staloho rozvytku [Methodological provisions for assessing national food security on the basis of sustainable development]. *Ekonomika kharchovoi promyslovosti*, no. 13 (4), pp. 48–62. DOI: <https://doi.org/10.15673/fie.v13i4.2192> (in Ukrainian)

8. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 23 lytnia 2024 r. No 684-r „Pro skhvalennia Stratehii prodovolchoi bezpeky Ukrainy na period do 2027 roku ta zatverdzhennia operatsiinoho planu zakhodiv z yii realizatsii” [On approval of the Food Security Strategy of Ukraine for the period until 2027 and approval of the operational plan of measures for its implementation]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/684-2024#Text> (in Ukrainian)

9. Skrypnyk, A. V. & Sarychenko, Ye. M. (2017). Metodychni pidkhody do vyznachennia intehrlnoho pokaznyka prodovolchoi bezpeky [Methodological approaches to determining an integral indicator of food security]. *Ekonomika APK*, no. 9, p. 25. Available at: http://www.eapk.org.ua/sites/default/files/eapk/2017/9/e_apk_2017_9_5.pdf (in Ukrainian)

10. Sholoiko, A. S. (2013). Derzhavna finansova pidtrymka rozvytku sil'skoho hospodarstva [State financial support for agricultural development]. Kyiv: KOMPRYNT. (in Ukrainian)

11. Gudz, O., Prokopenko, N., Korsakov, D. & Solovei, N. (2020). Insurance And Innovative Technologies Of Risks Management Of Ukrainian Companies In The Digital Economy. *Estudios de Economia Aplicada*, vol. 38, no. 4 (1). DOI: <https://doi.org/10.25115/eea.v38i4.3996>

Shynkovych A. V., *Candidate of Economic Sciences,*
Associate Professor at the Department of Public Management and Administration
State University of Trade and Economics,
a.shynkovych@knute.edu.ua
ORCID: 0000-0003-2922-3796

HIERARCHICAL APPROACH TO IDENTIFYING THE LEVEL AND POTENTIAL OF FOOD SECURITY ASSURANCE IN THE STATE REGULATION SYSTEM

Abstract. The article develops proposals for identifying the level and potential of food security assurance in the state regulation system using a fundamentally new hierarchical approach, since the presence of clear identifiers of the level and potential of food security assurance provides the ability to monitor progress and assess the effectiveness of state regulation measures taken. The hierarchical approach offers a structure for identifying levels of food security assurance that is integrated into the state regulation system, since it is based on the decomposition of a complex problem into smaller, manageable components, which allows identifying bottlenecks, setting priorities and developing effective strategies. It is justified that for identifying levels of food security assurance in the state regulation system, it is advisable to use three hierarchical levels: national, regional and local, and at each hierarchical level it is necessary to assess the potential of food security assurance in the state regulation system, which involves: identifying weaknesses and risks; assessing available resources and opportunities; determining priority areas for investments in agriculture, infrastructure, science, education, social support; developing innovative solutions, and the potential of food security assurance in the state regulation system is revealed at 5 levels. It is emphasized that the proposed hierarchical approach to identifying the level and potential of food security in the state regulation system has its advantages and disadvantages, which must be taken into account when using it. Thus, the advantages are: structuring and systematization; a clear level of detail; improved communication interactions; identification of critical points of intervention; the possibility of comparative analysis; adaptability. The disadvantages are: the risk of oversimplification; subjectivity in determining levels and factors; the complexity of data collection; static nature; the possibility of ignoring horizontal connections; problems with data aggregation. It is noted that the use of the proposed hierarchical approach is a useful tool for analyzing and managing food security, but it is important to take into account its limitations, carefully consider the structure of the hierarchy, ensure the collection of quality data, and regularly update the composition of risks, threats, and influencing factors.

Keywords: risk, identification, assessment, management system, uncertainty, consequences.

МЕНЕДЖМЕНТ

DOI: <https://doi.org/10.32782/2519-884X-2025-54-8>

УДК 65.012:330.322:615.1

Котвицька Н. М., д.е.н., доцент,
доцент кафедри економіки, фінансів та обліку
Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»
nataliia.kotvytska@e-u.edu.ua
ORCID: 0000-0003-0864-1470

Шарова С. В., к.е.н., доцент,
доцент кафедри економіки, фінансів та обліку
Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»
s.sharova@e-u.edu.ua
ORCID: 0000-0001-7687-2081

Овсієнко Н. В., к.е.н., доцент,
доцент кафедри менеджменту та маркетингу
Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»
nataliia.ovsienko@e-u.edu.ua
ORCID: 0000-0001-7694-7522

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ГАЛУЗІ

Анотація. У статті розглядаються особливості управління інноваційним розвитком підприємств фармацевтичної галузі. Визначено ключові чинники, що впливають на ефективність інноваційних процесів, зокрема науково-технічний прогрес, регуляторне середовище та інвестиційну політику. Проаналізовано сучасні підходи до управління інноваціями, зокрема використання цифрових технологій, стратегічного партнерства та досліджень і розробок. Окреслено основні виклики, з якими стикаються фармацевтичні підприємства, та запропоновано шляхи їх подолання.

Ключові слова: інноваційний розвиток, фармацевтична галузь, управління, стратегія, підприємства, конкурентоспроможність.

JEL code classification: I15, L65, M11, M21, O31, O32

Постановка проблеми. Сучасна фармацевтична галузь характеризується високим рівнем конкуренції, стрімким розвитком наукових досліджень та жорсткими регуляторними вимогами. В умовах глобалізації та технологічного прогресу управління інноваційним розвитком підприємств набуває стратегічного значення. Однак, попри значний потенціал, фармацевтичні компанії стикаються з рядом проблем, зокрема недостатнім фінансуванням науково-дослідних робіт, високими ризиками впровадження інновацій, довготривалими процедурами ліцензування та необхідністю адаптації до міжнародних стандартів.

Актуальність проблеми також зумовлена впливом макроекономічних факторів, таких як нестабільність ринку, коливання вартості сировини та змінність державної політики у сфері охорони здоров'я. Відтак, існує необхідність розробки ефективних механізмів управління інноваційним розвитком, які б забезпечували конкурентоспроможність фармацевтичних підприємств, сприяли впровадженню передових технологій та підвищували якість продукції.

З огляду на зазначене, дослідження особливостей управління інноваційним розвитком фармацевтичних підприємств є надзвичайно актуальним та потребує детального аналізу сучасних тенденцій, проблем та можливих шляхів їх вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика управління інноваційним розвитком фармацевтичних підприємств є предметом численних наукових досліджень, оскільки галузь характеризується високою динамікою розвитку, потребою у значних інвестиціях та складним регуляторним середовищем. Значний внесок у вивчення інноваційної діяльності фармацевтичних підприємств зробили такі дослідники, як С. Войтко і С. Корольова [1], Б. Карчевський [2], Н. Кузьмінський, О. Місяйло [3], В. Куцик, Ю. Майборода [4], І. Лузан [5], О. П. Баула, О. О. Салій, О. О. Шевченко, Т. А. Пальчевська, Т. О. Шевченко [6], Д. Гончаренко, О. Саліхова [7], О. М. Сумець [8], S. Ubohova, V. Trokhymchuka, V. Todorova, V. Zahoriy [9], О. Шаманська [10], Б. Дергалюк, П. Шевчук [11] та багато інших. Разом з тим, аналіз літератури свідчить, що недостатньо вивченими залишаються питання управління ризиками в процесі інноваційного розвитку, адаптації підприємств до змін у регуляторній політиці, а також оптимізації фінансування наукових розробок у фармацевтичному секторі. Це зумовлює необхідність подальших досліджень, спрямованих на розробку дієвих механізмів управління інноваційною діяльністю у цій галузі.

Формулювання цілей статті. Проаналізувати особливості управління інноваційним розвитком підприємств фармацевтичної галузі, визначити основні проблеми та розробити рекомендації щодо підвищення ефективності інноваційного менеджменту у даній сфері.

Виклад основного матеріалу. Інноваційний розвиток у фармацевтичній галузі є стратегічним напрямом, що забезпечує конкурентоспроможність підприємств та їхню здатність адаптуватися до сучасних викликів. В основі інноваційного менеджменту лежать такі ключові елементи, як наукові дослідження, технологічні вдосконалення, управління знаннями та стратегічні партнерства.

Згідно з класичними теоріями інноваційного розвитку Й. Шумпетер [12], Е. Роджерс [13], впровадження нових технологій відбувається через комплексний процес, що включає стадії генерації ідеї, розробки, впровадження, масштабування та комерціалізації. У фармацевтичній галузі цей процес є особливо складним через необхідність проведення доклінічних і клінічних випробувань, ліцензування та відповідності міжнародним стандартам.

Для успішної конкуренції з фармацевтичними підприємствами розвинених країн українські компанії мають розвиватися на основі інновацій. Вітчизняні виробники активно працюють над виходом на європейський ринок, проте цей процес ускладнюється кількома факторами. По-перше, високий рівень конкуренції та жорсткі вимоги до сертифікації продукції створюють значні бар'єри. По-друге, імідж України як країни-інноватора серед європейських держав залишається недостатньо сформованим. Важливим елементом інноваційного розвитку є інтеграція технологічних нововведень у виробничі процеси фармацевтичних підприємств. Використання передових технологій є ключовим фактором підвищення конкурентоспроможності як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках фармацевтичної продукції.

Технологічні інновації – це інновації, спрямовані на одержання і застосування нових знань для вирішення технологічних і інженерних задач в області забезпечення функціонування техніки і виробництва в організації як в єдиній системі. До них відносять всі зміни, що визначають науково-технічний прогрес і зачіпають засоби і методи організації виробництва, технології виробництва [14].

Фармацевтична галузь є однією з найбільш наукоємних та інноваційно орієнтованих сфер економіки. Управління інноваційним розвитком у цій галузі базується на різних моделях, які визначають способи створення, впровадження та комерціалізації нових технологій і продуктів (табл. 1).

Фармацевтичні компанії використовують різні моделі інноваційного розвитку залежно від своїх стратегічних цілей, ресурсів та конкурентного середовища. Закрита модель забезпечує високий рівень контролю, але потребує значних витрат. Відкрита модель дозволяє швидше впроваджувати інновації, проте має ризики втрати технологічних переваг. Гібридна модель є найбільш збалансованою, а адаптивна модель дозволяє гнучко реагувати на зміни ринку та

застосовувати новітні технології. Для українських фармацевтичних підприємств перспективним напрямом є перехід до відкритої та гібридної моделі, що дозволить залучати міжнародні інвестиції, інтегрувати передові технології та підвищити конкурентоспроможність на глобальному рівні.

Таблиця 1

Основні моделі управління інноваційним розвитком фармацевтичної галузі

Модель	Характеристика	Переваги	Недоліки	Приклади компаній
Закрита модель	Всі дослідження, розробки та виробництво здійснюються виключно власними силами компанії, без залучення зовнішніх партнерів.	Висока конфіденційність та захист ноу-хау. Повний контроль над якістю продукції.	Високі витрати на R&D. Повільне впровадження інновацій через обмеженість ресурсів.	Pfizer, Merck, Novartis
Відкрита модель	Передбачає співпрацю з науковими установами, стартапами, зовнішніми дослідницькими центрами для прискореного розвитку інновацій.	Скорочення витрат на дослідження. Швидке впровадження інновацій. Доступ до передових технологій.	Ризик витоку критично важливих технологій. Залежність від партнерів.	AstraZeneca, GlaxoSmithKline, Sanofi
Гібридна модель	Поєднання власних досліджень із використанням відкритих інновацій: співпраця з партнерами при збереженні ключових технологій у компанії.	Гнучке управління інноваційним розвитком. Збалансоване використання внутрішніх і зовнішніх ресурсів.	Висока складність координації внутрішніх та зовнішніх розробок. Потреба в ефективному захисті інтелектуальної власності.	Roche, Johnson & Johnson, Bayer
Адаптивна модель	Використання гнучких стратегій розвитку, що залежать від ринкових умов та технологічних змін. Включає елементи цифровізації, штучного інтелекту та персоналізованої медицини.	Висока швидкість адаптації до змін. Ефективне використання сучасних технологій. Покращення персоналізованого лікування.	Потребує високого рівня цифрової трансформації. Високі інвестиції в IT-рішення та big data.	Moderna, BioNTech, Regeneron Pharmaceuticals

Джерело: складено на основі [15]

Управління інноваційним розвитком у фармацевтичній галузі залежить від багатьох факторів, які можуть як сприяти, так і стримувати впровадження нових технологій і продуктів. Ці фактори поділяються на внутрішні (ендогенні) та зовнішні (екзогенні), кожен з яких відіграє ключову роль у формуванні інноваційної стратегії підприємств (табл. 2).

Ефективність управління інноваційним розвитком фармацевтичних підприємств залежить від здатності компаній адаптуватися до зовнішніх і внутрішніх викликів. Ключові фактори, такі як наявність фінансових ресурсів, кваліфікованих кадрів, сучасної інфраструктури, а також зовнішні умови, такі як регуляторна політика та глобальні технологічні тенденції, визначають успішність впровадження інновацій. Інтеграція цих факторів у загальну стратегію

розвитку дозволяє фармацевтичним компаніям зберігати конкурентоспроможність і стимулювати подальший розвиток інновацій.

Таблиця 2

Фактори ефективності управління інноваційним розвитком фармацевтичної галузі

Група факторів	Фактор	Вплив на ефективність управління інноваціями
Внутрішні фактори	Фінансові ресурси	Достатнє фінансування дозволяє інвестувати у дослідження та розробки, модернізацію виробництва та впровадження нових технологій.
	Людський капітал	Наявність кваліфікованих фахівців та дослідників забезпечує високу якість наукових розробок і швидкість впровадження інновацій.
	Корпоративна культура	Орієнтація на інновації в корпоративній культурі стимулює розвиток нових ідей, створення сприятливого середовища для творчості та експериментів.
	Інфраструктура та технології	Сучасне лабораторне обладнання, автоматизація процесів та застосування цифрових технологій забезпечують ефективність впровадження інновацій.
	Інтелектуальна власність	Захист патентів і прав на інновації дозволяє уникнути їхнього несанкціонованого використання, забезпечуючи комерційний успіх нових продуктів.
Зовнішні фактори	Регуляторна політика	Регулювання якості та сертифікації продукції впливає на темпи впровадження інновацій. Спрощення бюрократичних процедур стимулює розвиток галузі.
	Конкурентне середовище	Висока конкуренція мотивує компанії впроваджувати новітні технології для підтримки конкурентоспроможності на внутрішньому та міжнародному ринку.
	Науково-дослідницька співпраця	Спільні дослідження та партнерства з науковими установами та іншими фармацевтичними компаніями дозволяють прискорити процеси інновацій.
	Глобальні технологічні тренди	Інноваційні технології, такі як біотехнології, штучний інтелект та персоналізована медицина, визначають напрямки розвитку фармацевтичного сектора.
	Економічна та політична ситуація	Стабільність економіки та політичні умови безпосередньо впливають на інвестиційний клімат і на можливості підприємств інвестувати в інновації.

Джерело: авторська розробка

Інноваційний розвиток фармацевтичних підприємств є важливим фактором для забезпечення конкурентоспроможності та зростання на ринку. Однак процес впровадження інновацій стикається з численними викликами, які можуть значно вплинути на ефективність цих процесів. Основні з них включають такі аспекти:

1. Високі витрати на дослідження та розробки (R&D). Фармацевтична галузь потребує значних інвестицій у науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи. Розробка нових лікарських засобів, проведення клінічних випробувань, а також сертифікація та отримання патентів вимагають великих фінансових затрат. Це створює проблему для підприємств, особливо для малих і середніх, оскільки вони не завжди можуть забезпечити необхідні ресурси для повноцінного розвитку нових продуктів.

2. Жорсткі вимоги регулювання та сертифікації. Фармацевтичний сектор є однією з найбільш регульованих галузей, зокрема через високі вимоги до якості та безпеки продукції. Стандарти сертифікації, контроль за виробництвом та наданням ліцензій, а також процеси клінічних випробувань створюють значні бар'єри для швидкого впровадження інновацій. Порушення регуляторних вимог може призвести до значних штрафів або навіть відкликання продукції з ринку.

3. Сильна конкуренція та глобалізація ринку. Фармацевтичні підприємства постійно стикаються з високим рівнем конкуренції, як на національному, так і на міжнародному ринку. Великі транснаціональні компанії мають значні фінансові ресурси, можливості для масштабування виробництва та налагоджені канали збуту, що може ускладнити вихід менших підприємств на ринок. Для малих і середніх компаній важко конкурувати з потужними гравцями, що мають величезні інвестиції в інновації.

4. Політична та економічна нестабільність. Політичні та економічні зміни, такі як зміна урядів, зміни у податковій політиці, інфляція або валютні коливання, можуть створювати додаткові ризики для фармацевтичних підприємств. Нестабільність може призвести до зниження інвестицій, сповільнення впровадження інновацій та впливати на загальний розвиток галузі.

5. Високий рівень невизначеності та ризиків. Інноваційні процеси у фармацевтичній галузі, зокрема в частині досліджень та клінічних випробувань, супроводжуються високими ризиками. Не всі нові препарати або технології можуть бути успішними на ринку, і навіть ті, що досягли успіху на етапах тестування, можуть не отримати достатньої підтримки з боку споживачів або медичних установ. Це створює невизначеність щодо майбутніх доходів від інвестицій у наукові розробки.

6. Патентна непевність та проблеми з інтелектуальною власністю. Патентні війни і питання інтелектуальної власності часто стають серйозною перешкодою для фармацевтичних підприємств, оскільки конкуренти можуть спробувати оскаржити патенти або порушити їх права. Крім того, складнощі в захисті інтелектуальної власності на міжнародних ринках також можуть стати серйозною проблемою для підприємств, що розвивають нові технології та препарати.

7. Потреба в постійному оновленні технологій. Швидкий розвиток нових технологій, таких як штучний інтелект, великі дані, біотехнології, нано- та молекулярні технології, вимагає від фармацевтичних підприємств постійного оновлення обладнання та процесів. Підприємства, що не встигають за технологічними трендами, ризикують залишитися позаду та втратити конкурентні переваги.

Інноваційний розвиток фармацевтичних підприємств стикається з численними викликами, такими як високі витрати на R&D, жорсткі вимоги регулювання, сильна конкуренція, політична та економічна нестабільність, високий рівень ризиків, проблеми з патентами та постійна потреба в оновленні технологій. Успішне подолання цих викликів вимагає від підприємств стратегії інноваційного розвитку, що враховує всі ці фактори, та ефективного управління ризиками.

Таблиця 3

Рекомендації щодо удосконалення управління інноваціями у фармацевтичній галузі

№ з/п	Рекомендація	Характеристика
1.	Залучення додаткових фінансових ресурсів	Пошук інвестицій: підприємства повинні активно шукати інвестиційні можливості через венчурний капітал, стратегічне партнерство або державні програми підтримки інновацій. Залучення додаткових фінансових ресурсів дозволяє зменшити навантаження на компанії, які займаються дослідженнями і розробками нових продуктів. Гранти та державне фінансування: уряди та міжнародні організації часто пропонують гранти або інші форми підтримки для стимулювання інновацій. Фармацевтичні компанії можуть активно використовувати такі можливості для покриття частини витрат на інноваційні проекти.
2.	Спрощення регуляторних процедур	Удосконалення процедур сертифікації: важливо працювати над спрощенням регуляторних процедур і зменшенням бюрократичних бар'єрів для швидшого впровадження нових препаратів на ринок. Уряди можуть створювати сприятливі умови для пришвидшення сертифікації, а також забезпечити прозорість у процесах затвердження нових ліків.

		Розробка гнучких стандартів: потрібно розробляти гнучкі стандарти для продуктів, що базуються на новітніх технологіях, що дозволяє пришвидшити процес їх адаптації до ринку.
3.	Інвестування в людський капітал	Підвищення кваліфікації персоналу: підприємства повинні інвестувати в навчання своїх працівників, розвивати їхні професійні навички в сфері науки, технологій та менеджменту інновацій. Тренінги, курси підвищення кваліфікації та залучення нових талантів сприятимуть створенню ефективних команд для розвитку інновацій. Міжнародне співробітництво: важливо активно залучати спеціалістів з інших країн та укладати угоди про співпрацю з провідними університетами і науково-дослідницькими інститутами для спільних розробок.
4.	Використання новітніх технологій	Інтеграція штучного інтелекту та великих даних: впровадження штучного інтелекту (ШІ), машинного навчання та аналізу великих даних дозволяє підвищити точність досліджень, оптимізувати процеси розробки нових препаратів, а також знизити час, необхідний для клінічних випробувань. Цифрові технології в управлінні: автоматизація виробничих процесів та використання цифрових технологій для управління інноваційними проектами забезпечить ефективніше планування та контроль на всіх етапах розробки та виробництва ліків.
5.	Поглиблення міжнародної співпраці	Спільні дослідження та партнерства: для прискорення процесу інновацій важливо укладати партнерства з міжнародними фармацевтичними компаніями, дослідницькими інститутами та університетами, що дозволяє обмінюватися знаннями, технологіями та досвідом. Участь у міжнародних проєктах: фармацевтичні компанії можуть брати участь у міжнародних програмах і грантових проєктах, що дозволяє їм отримувати додаткові ресурси та підтримку для інноваційних розробок.
6.	Підвищення прозорості та доступності інновацій	Поліпшення доступу до інформації: необхідно забезпечити прозорість процесів інноваційного розвитку та зробити інформацію про нові продукти більш доступною для кінцевих споживачів та медичних установ. Інформування споживачів: оскільки споживачі стають все більш обізнаними про медичні інновації, фармацевтичні підприємства повинні активно просувати нові продукти та інновації через маркетингові канали, що дозволить зміцнити довіру до бренду.
7.	Підтримка інтелектуальної власності	Захист патентів та технологій: важливо створювати надійні механізми захисту інтелектуальної власності, що дозволить фармацевтичним компаніям захистити свої інновації від незаконного використання та підтримати конкурентні переваги на ринку. Міжнародна експансія патентів: для забезпечення глобальної конкурентоспроможності необхідно активно реєструвати патенти на міжнародному рівні, що дозволить розширити ринки збуту та захистити інновації в інших країнах.

Джерело: авторська розробка

Для успішного розвитку інновацій у фармацевтичній галузі підприємства повинні зосередити свої зусилля на вдосконаленні внутрішніх процесів, підвищенні кваліфікації персоналу, інвестуванні в нові технології та налагодженні міжнародної співпраці. Забезпечення достатніх фінансових ресурсів, спрощення регуляторних процедур, а також захист інтелектуальної власності є ключовими факторами для досягнення сталого інноваційного розвитку в умовах глобалізації та високої конкуренції.

Висновки. Для фармацевтичних підприємств інновації є необхідною умовою для підтримки високого рівня конкурентоспроможності як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках. Це стосується як розробки нових лікарських засобів, так і впровадження новітніх технологій виробництва та управління. Однією з головних проблем для українських фармацевтичних підприємств є висока вартість досліджень та розробок, а також складність у проходженні сертифікаційних процедур. Підприємства потребують доступу до

додаткових фінансових ресурсів і спрощення регуляторних вимог. Політична, економічна та соціальна нестабільність, а також високий рівень конкуренції, особливо з боку міжнародних компаній, залишаються серйозними викликами для інноваційного розвитку. Врахування цих факторів є важливим для формулювання ефективної стратегії інноваційного розвитку. Використання новітніх технологій, таких як штучний інтелект і великі дані, може значно покращити ефективність інноваційних процесів. Крім того, підвищення кваліфікації персоналу та залучення нових талантів є важливим чинником для підтримки інноваційної активності. Залучення міжнародних партнерів і участь у глобальних наукових програмах можуть суттєво підвищити можливості для розвитку інновацій в українських фармацевтичних підприємствах. Це дозволяє інтегрувати найкращі практики та технології, сприяючи розвитку галузі.

Важливо створити національні моделі управління інноваційним розвитком, що відповідають специфіці українських фармацевтичних підприємств і можуть бути адаптовані до умов нестабільної економіки та високої конкуренції. Перспективним напрямком є впровадження новітніх біотехнологій та розвитку персоналізованої медицини, що потребує нових підходів до управління інноваціями в галузі. Подальші дослідження повинні бути спрямовані на розробку механізмів залучення фінансування для інновацій, зокрема через державні та міжнародні гранти, венчурний капітал і партнерства з великими фармацевтичними компаніями. Для ефективного управління інноваціями необхідно проводити постійну оцінку ефективності впровадження нових технологій, що дозволить оптимізувати виробничі процеси та забезпечити високий рівень якості продукції. Одним із пріоритетних напрямків є створення сприятливих умов для інноваційної діяльності, що включає вдосконалення нормативно-правової бази в сфері фармацевтики, полегшення процедур сертифікації та реєстрації нових лікарських засобів.

Забезпечення ефективного управління інноваційним розвитком фармацевтичних підприємств є необхідною умовою для їхнього сталого функціонування та підвищення конкурентоспроможності. Інвестиції в новітні технології, удосконалення регуляторних процедур і розвиток людського капіталу створюють передумови для успішного впровадження інновацій у фармацевтичному секторі України. Тому важливо розробляти стратегії, що сприятимуть розвитку інновацій, а також забезпечити належну підтримку з боку держави та міжнародних партнерів.

Список використаних джерел:

1. Войтко С. В., Корольова С. Г. Економічний огляд ситуації на світовому ринку фармацевтичної продукції під впливом карантинних обмежень COVID-19. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2021/17.pdf (дата звернення: 12.01.2025).
2. Глебова А. О., Карчевський Б. О. Системи управління якістю на підприємстві в умовах євроінтеграційних процесів. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. № 8. С. 352–356.
3. Кузьмінський Н. Л., Місяйло О. В. Основні тенденції розвитку фармацевтичного ринку в Україні.: Східна Європа. *Економіка, бізнес та управління*. 2018. Вип. 6(17). С. 787–791.
4. Куцик В. І., Майборода Ю. О. Особливості фармацевтичної промисловості в Україні та за її межами. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету*. 2020. № 61. С. 74–77.
5. Лузан І. В., Луценко І. С. Система управління якістю як фактор підвищення конкурентоспроможності підприємства. *Актуальні проблеми економіки та управління: збірник наукових праць молодих вчених*. 2012. Вип. 6. URL: <http://probl-economy.kpi.ua/pdf/2012-7.pdf> (дата звернення: 12.01.2025).
6. Методологічні підходи до розробки інтегрованої системи управління якістю на фармацевтичному виробництві лікарських засобів із продукції inbulk / Баула О. П., Салій О. О., Шевченко О. О., Пальчевська Т. А., Шевченко Т. О. *Фізико-органічна хімія, фармакологія та фармацевтична технологія біологічно активних речовин*. 2021. Вип. 3. С. 303–314.
7. Саліхова О., Гончаренко Д. Високотехнологічне фармацевтичне виробництво в Україні: виклики євроінтеграції. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. Серія. Економічні науки*. 2021. № 5. С. 128–154. DOI: [https://doi.org/10.31617/zt.knute.2021\(118\)08](https://doi.org/10.31617/zt.knute.2021(118)08)
8. Сумець О. М., Алькема В. Г. Забезпечення конкурентоспроможності фармацевтичної компанії через функціонал менеджменту клінічних досліджень. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 5(11). С. 63–74.
9. Ubahov S. H., Trokhymchuk V. V., Todorova V. I., Zahoriy V. A. Process model of the pharmaceutical integrated management systems. *Wiadomości Lekarskie*. 2019. Vol. 72(2). P. 201–208.

10. Шаманська О. І. Система управління якістю як невід'ємна складова конкурентоспроможності підприємства. *Ефективна економіка*. 2014. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3363> (дата звернення: 12.01.2025).
11. Шевчук П. О., Дергалюк Б. В. Перспективи розвитку підприємств фармацевтичної промисловості в Україні. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 38. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-69>
12. Йозеф Алоїс Шумпетер (Joseph Alois Schumpeter). URL: <http://visionary.managem> (дата звернення 12.01.2025).
13. Роджерс, Еверет М. Диффузія інновацій / пер. з англ. Василя Старка. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2009. 591 с.
14. Керівництво (рекомендації) Осло. 2018. Керівні принципи збору, звітності та використання даних про інновації. OECD та Евростат. 4-те вид. 300 с.
15. Котвицька Н.М. Інноваційна система як основа розвитку національного господарства. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2022. № 4(32). С. 53–64. URL: <http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/277008/271824> (дата звернення: 12.01.2025).

References:

1. Voitko S. V., Korolova S. H. Ekonomichnyi ohliad sytuatsii na svitovomu rynku farmatsevtichnoi produktsii pid vplyvom karantynnykh obmezhen COVID-19. Available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2021/17.pdf (accessed January 12, 2025).
2. Hliebova A. O., Karchevskiy B. O. (2015) Systemy upravlinnia yakistiu na pidpriemstvi v umovakh yevrointehratsiinykh protsesiv. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, no. 8, pp. 352–356.
3. Kuzminskiy N. L., Misailo O. V. (2018) Osnovni tendentsii rozvytku farmatsevtichnoho rynku v Ukraini.: *Skhidna Yevropa. Ekonomika, biznes ta upravlinnia*, no. 6(17), pp. 787–791.
4. Kutsyk V. I., Maiboroda Yu. O. (2020) Osoblyvosti farmatsevtichnoi promyslovosti v ukrainita za yii mezhamy. *Visnyk Lvivskoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, no. 61, pp. 74–77.
5. Luzan I. V., Lutsenko I. S. (2012) Systema upravlinnia yakistiu yak faktor pidvyshchennia konkurentospromozhnosti pidpriemstva. *Aktualni problemy ekonomiky ta upravlinnia: zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh*, no. 6. Available at: <http://probl-economy.kpi.ua/pdf/2012-7.pdf> (accessed January 12, 2025).
6. Baula O. P., Salii O. O., Shevchenko O. O., Palchevska T. A., Shevchenko T. O. (2021) Metodolohichni pidkhody do rozrobky intehrovanoi systemy upravlinnia yakistiu na farmatsevtichnomu vyrobnytstvi likarskykh zasobiv iz produktsii inbulk. *Fyzyko-orhanichna khimiia, farmakolohiia ta farmatsevtichna tekhnolohiia biolohichno aktyvnykh rehovyn*, no. 3, pp. 303–314.
7. Salikhova O., Honcharenko D. (2021) Vysokotekhnolohichne farmatsevtichne vyrobnytstvo v Ukraini: vyklyky yevrointehratsii. *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo. Seriia. Ekonomichni nauky*, no. 5, pp. 128–154. DOI: [https://doi.org/10.31617/zt.knute.2021\(118\)08](https://doi.org/10.31617/zt.knute.2021(118)08)
8. Sumets O. M., Alkema V. H. (2023) Zabezpechennia konkurentospromozhnosti farmatsevtichnoi kompanii cherez funktsional menedzhmentu klinichnykh doslidzhen. *Aktualni pytannia u suchasni nautsi*, no. 5(11), pp. 63–74.
9. Ubobov S. H., Trokhymchuk V. V., Todorova V. I., Zahoriy V. A. (2019) Process model of the pharmaceutical integrated management systems. *Wiadomości Lekarskie*, vol. 72(2), pp. 201–208.
10. Shamanska O. I. (2014) Systema upravlinnia yakistiu yak nevidiemna skladova konkurentospromozhnosti pidpriemstva. *Efektivna ekonomika*, no. 9. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3363> (accessed January 12, 2025).
11. Shevchuk P. O., Derhaliuk B. V. (2022) Perspektyvy rozvytku pidpriemstv farmatsevtichnoi promyslovosti v Ukraini. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 38. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-69>
12. 4. Yozef Alois Shumpeter (Joseph Alois Schumpeter). Available at: <http://visionary.managem> (accessed January 12, 2025).
13. Rodzhers, Everet M. (2009) Dyffuziia innovatsii / Per. z anhl. Vasylia Starka. Kyiv: Vyd. dim «Kyievo-Mohylianska akademiia», 591 p.
14. Kerivnytstvo (rekomentatsii) Oslo. 2018. Kerivni pryntsyipy zboru, zvutnosti ta vykorystannia danykh pro innovatsii. OECD ta Yevrostat. 4-te vyd. 300 p.
15. Kotvytska N. M. (2022) Innovatsiina systema yak osnova rozvytku natsionalnoho hospodarstva. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia*, no. 4(32), pp. 53–64. Available at: <http://ppeu.stu.cn.ua/article/view/277008/271824> (accessed January 12, 2025).

Kotvytska N. M., Doctor of Economics,
Associate Professor at the Department
of Economics, Finance and Accounting
Private Higher Education Institution "European University"
nataliia.kotvytska@e-u.edu.ua
ORCID: 0000-0003-0864-1470

Sharova S. V., PhD in Economics, Docent,
Associate Professor of the Department
of Economics, Finance and Accounting
Privat Higher Education Establishment "European University"
s.sharova@e-u.edu.ua
ORCID: 0000-0001-7687-2081

Kotvytska N. M., Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Management and Marketing
Private Higher Education Establishment "European University"
nataliia.ovsienko@e-u.edu.ua
ORCID: 0000-0001-7694-7522

FEATURES OF INNOVATION DEVELOPMENT MANAGEMENT IN PHARMACEUTICAL INDUSTRY ENTERPRISES

Abstract. The purpose of this article is to examine the features of managing innovation development within pharmaceutical industry enterprises. It explores key factors influencing innovation processes, including technological advancements, regulatory frameworks, market competition, and financial resources. The article aims to identify the main challenges and opportunities for pharmaceutical companies to foster and sustain innovation, ensuring their competitiveness in the global market. The scientific novelty of the study lies in the comprehensive analysis of innovation development management within the pharmaceutical industry. This research integrates various theoretical concepts and practical approaches, highlighting the specific challenges and mechanisms related to the implementation of innovation processes in pharmaceutical enterprises. The study offers new insights into the importance of technological integration, regulatory compliance, and financial strategies in driving innovation within the sector. The practical value of the research lies in its ability to provide recommendations for pharmaceutical companies seeking to enhance their innovation management. By analyzing the key components of successful innovation strategies, such as the integration of advanced technologies into R&D and production processes, the study offers a roadmap for improving efficiency and reducing costs. Furthermore, it emphasizes the importance of effective communication with regulatory authorities, as well as the role of investment and external collaborations in supporting innovation. This research is valuable for managers, policymakers, and industry stakeholders aiming to improve innovation outcomes in the pharmaceutical sector. The article concludes that effective innovation management in pharmaceutical enterprises requires a strategic approach, combining technological advancements with regulatory adaptation and financial investment. Key results include the identification of critical success factors such as the use of modern technologies to accelerate drug development, the importance of securing funding for R&D, and the need for strategic partnerships to overcome regulatory hurdles. The research also suggests that innovation is essential for maintaining competitiveness and meeting the growing demand for advanced healthcare solutions.

Keywords: innovation management, pharmaceutical industry, technological advancement, research and development, regulatory challenges, market competition, advanced technologies, competitiveness, healthcare solutions.

МАРКЕТИНГ

DOI: <https://doi.org/10.32782/2519-884X-2025-54-9>

УДК [659.11+658.81]:634

*Бінчева П. Г., старший викладач кафедри маркетингу
Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного
Polina.binceva@tsatu.edu.ua
ORCID: 0000-0001-8579-6359*

ФАКТОРИ МАКРО СЕРЕДОВИЩА, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА РЕКЛАМНУ ПОЛІТИКУ КОМПАНІЇ

Анотація. Демографічна та економічна кризи мають найбільший негативний вплив на поведінку споживачів в Україні, особливо на ринку плодово-ягідної продукції. Основними проблемами низької ефективності маркетингу вважаються нижча якість продукції, високі ціни та сезонність попиту. Метою дослідження є оцінка факторів виробництва на ринку плодів та ягід Запорізької області взявши за приклад підприємства по вирощуванню плодово-ягідних культур з врахуванням факторів макросередовища. Об'єктом дослідження виступає процес дослідження факторного аналізу плодово-ягідного ринку, що адаптована через включення факторів, що впливають на розвиток цифрових моделей бізнесу.

Ключові слова: комплекс маркетингу, макросередовище, політико-правові фактори; економічні фактори, технологічні фактори, природні фактори.

JEL code classification: M31, M37, Q13

Постановка проблеми. В умовах розвитку міжнародної торгівлі за рахунок глобалізації світового ринку та розширення партнерських відносин, Україна об'єктивно не обмежується від міжнародної співдружності стосовно створення світової продовольчої системи. Наявні існуючі проблеми нашого часу – неповноцінне харчування у всіх його формах та деградація довкілля та природних ресурсів. І те, й інше відбувається прискореними темпами. Число постраждалих від недоїдання повільно підвищується вже кілька років поспіль, і водночас кількість людей із надмірною вагою та ожирінням у всьому світі зростає загрозливими темпами. Проблеми із системою харчування є і в Україні: статистика говорить про те, що українці вживають надто багато борошняних продуктів та мало овочів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вплив факторів макросередовища, що впливають на рекламну політику підприємства присвячені багато робіт вітчизняних вчених. Так, наприклад, Легеза Д. Г. надає тлумачення поняттю «рекламна стратегія» шляхом вивчення макросередовища підприємства [4]. Шквиря Н. О. вважає важливими визначення аналізу макросередовища підприємства в умовах ринкової нестабільності. Куліш Т.В. визначає ефективність в управлінні підприємствами у важких ринкових умовах, що характеризують стан мікро та макросередовища, а також процеси управління підприємством [7, с. 7–9].

Формулювання цілей статті. Щоб зрозуміти, як працює та чи інша частина бізнесу, потрібно провести аналіз. Для вивчення роботи макроекономічного середовища організації використовують аналіз PESTEL. Він допомагає прийняти правильне рішення щодо планування подальшої стратегії розвитку бізнесу та виходу на міжнародний ринок. Крім того,

необхідно виявити слабкі та сильні сторони, ризики та можливості за допомогою SWOT-аналізу.

Для досягнення поставленої мети були використані такі методи дослідження:

- аналіз політико-правових факторів на ринку плодів та ягід;
- виявлення основних економічних факторів на ринку плодів та ягід;
- оцінка впливу демографічних факторів на структуру ринку плодів та ягід;
- наявність соціального впливу на ринок плодів та ягід;
- визначення поняття «ціна реалізації» на ринку плодів та ягід;

Виклад основного матеріалу. «Асканія Frozen Foods» – український лідер з виробництва, розповсюдження та постачання заморожених фруктів та ягід в Україні. Компанія випускає продукцію під власним брендом, а також на замовлення торгових мереж.

Партнерам, споживачам та клієнтам «Асканія Frozen Foods» пропонує послуги з виробництва, а також пакування будь-яких продуктів з власної якісної сировини, або сировини замовника, згідно з його індивідуальним рецептом.

«Асканія Frozen Foods» надає такі види фасування:

- вакуумне пакування продукції;
- «Судок» – пакування з повітрям або МГС (модифікованим газовим середовищем – а саме азотом особливої чистоти, який збільшує термін придатності даного продукту);
- поліетиленові пакетики.

Власні високого європейського класу виробничі потужності чітко відповідають вимогам наявних міжнародних стандартів. При виробництві використовується міжнародна система контролю якості НАССР, сертифікована відповідно до стандарту ISO 22000.

Співробітники компанії дуже суворо дотримуються правил виробництва та виготовлення продукції для цього підтримується у приміщеннях стабільно низька температура що допомагає правильному зберіганню продуктів. Такі показники гарантують високу якість та безперечну безпеку продукції.

«Асканія Frozen Foods» пройшла незалежну міжнародну перевірку щодо сертифікації продукції на відповідність вимогам Halal та отримала сертифікат відповідності даної продукції двом світовим стандартам:

- UAS.S 2055-1 (Стандарт ОАЕ (EIAC/ESMA));
- MS 1500:2019 (Стандарт Малайзія (JAKIM)).

Потужності компанії розташовуються в межах міста Києва та області. Для локальних клієнтів компанії це є додатковою перевагою, адже надає можливість досить швидко реагувати на побажання та корекцію наявних замовлень.

«Асканія Frozen Foods» здійснює швидко доставку, використовуючи спеціальні автомобілі із новітнім холодильним обладнанням, яке забезпечує необхідну температуру для зберігання та якісного транспортування продукції.

Продукція підприємства «Асканія Frozen Foods» реалізується на внутрішньому українському та зарубіжному ринках (Польща, Угорщина, Словаччина, країни Балтії, Словенія, Сербія, Чехія). Вся продукція сертифікована і має високу якість європейського зразка. Одним з напрямків реалізації підприємства – це змога робити доставки товару замовнику своїм автотранспортом.

Одним із основних факторів у зовнішньому середовищі постають політико-правові фактори (табл. 1)

Таблиця 1

Група політико-правових факторів на ринку плодів та ягід

№	Фактор	Оцінка	Важливість	Інтегр. показник
1	Політична нестабільність у державі	5	0,04	0,2
2	Основні положення щодо безпечності та якості продукції згідно Закону України «Про безпечність та якість харчових продуктів»	7	0,03	0,2

3	Відповідність міжнародним стандартам якості виробництва згідно Кодексу НАССР	9	0,05	0,45
4	Відповідність якості продукції та забезпечення мінімального виробництва продукції до вимог ринку згідно Закону України «Про продовольчу безпеку України»	6	0,04	0,22
5	Регулювання відносин між виробниками, продавцями (постачальниками) і споживачами під час виробництва, закупівлю, транспортування, та споживання відповідно до Закону України «Про якість та безпеку харчових продуктів і продовольчої сировини»	8	0,07	0,45
6	Гарантування якісного обслуговування споживачів згідно Закону України «Захист прав споживачів»	7	0,09	0,30
	Разом			1,82

«Асканія Frozen Foods» є вагомим експортером більшої частини своєї продукції, для її ринку пропозиції є важливим фактором щодо безпечності та якості продукції згідно Закону України «Про безпечність та якість харчових продуктів», а також інші вимоги до сертифікації, що регламентують діяльність на експортному ринку залежно від країни походження. При здійсненні реалізації плодово-ягідної продукції експортування здійснюється за вимогами Закону України «Про безпечність та якість харчових продуктів». Інші фактори за експертними оцінками, не дають вагомий вплив на зміни у формуванні збутових мереж.

Таблиця 2

Група економічних факторів на ринку плодів та ягід

№	Фактор	Оцінка	Важливість	Інтегр. показник
1	Низький економічний розвиток держави	7	0,15	1,05
2	Високі ставки банківського відсотку	8	0,15	1,2
3	Високий рівень інфляції	7	0,15	1,05
4	Зростання безробіття	6	0,15	0,9
5	Зниження купівельної спроможності населення	9	0,15	1,35
6	Недосконала система оподаткування	7	0,15	1,05
7	Нестійке фінансове становище підприємств з виробництва продукції харчування	8	0,15	1,2
8	Збільшення експорту продукції харчування	9	0,15	1,35
9	Низький рівень імпорту продукції харчування	7	0,15	1,05
10	Низька інвестиційна привабливість галузі	9	0,15	1,35
11	Глобалізація ринку продукції харчування	8	0,15	1,2
12	Еластичність попиту на продукції харчування	8	0,15	1,2
	Разом			13,95

Економічні чинники можуть класифікуватися за різних ознак. Основні чинники можуть бути загальними чи приватними та мати узагальнюючий характер багатьох наявних факторів, що пояснюється певним зв'язком та взаємною обумовленістю, які існують між окремими показниками. Виходячи із завдань даного аналізу ефективної діяльності «Асканія Frozen Foods» важливе значення має класифікація факторів зовнішнього економічного середовища. Також у багатьох випадках серед розвинених виробничих зв'язків та відносин на результати роботи «Асканія Frozen Foods» впливає діяльність підприємств, а саме рівномірність або своєчасність поставок товарів, наявна якість, вартість продукції, кон'юнктура ринку, негативні інфляційні процеси та інші економічні фактори.

Більш того, ціна реалізації замороженої плодово-овочевої продукції у господарствах населення надзвичайно вище (табл. 3).

Таблиця 3

Ціни реалізації замороженої плодово-овочевої продукції за категоріями підприємств,
2020–2024 рр., грн/тонну

Регіон, категорія підприємств	2020	2021	2022	2023	2024
Київська область					
Підприємства	7883,6	9654,3	10335,2	9356,3	10253,3
Міжнародні корпорації	7523,2	9356,2	9956,3	14235,3	15689,3
Україна					
Підприємства	7235,3	9853,2	10240,1	8925,3	10062,2
Міжнародні корпорації	7153,4	9245,3	9423,1	13568,3	14869,3

За останні п'ять років ціна реалізації продукції заморожених плодів та ягід на території України зросла більш ніж на 38%. В той же час ціна реалізації у сільськогосподарських підприємствах виросла майже на 46%. Вагоме підвищення ціни на плодово-ягідну продукцію характеризуються регіональним наближенням до ведення бойових дій, оскільки вартість логістики та ризику, які враховують компанії при доставці та реалізації продукції є вищими ніж на іншій території України.

Таблиця 4

Група природних факторів на ринку плодів та ягід

№	Фактор	Оцінка	Важливість	Інтегр. показник
1	Обмежена кількість сировини (плодів та ягід)	6	0,05	0,3
2	Санітарні стандарти до фізичного та хімічного складу продукції	9	0,05	0,45
3	Особливі санітарно-гігієнічні вимоги до процесу виробництва та переробки продукції	8	0,05	0,4
4	Вплив військових дій на вирощування плодів та овочів в Україні	10	0,05	0,5
5	Використання допоміжних речовин при виробництві та зберіганні продукції (консерванти, ароматизатори, інші хімічні засоби)	9	0,05	0,45
6	Висока забрудненість довкілля при вирощуванні сировини	6	0,05	0,3
7	Можливість безвідходного виробництва та використання сировини	9	0,05	0,45
8	Використання альтернативних джерел енергії в регіонах	9	0,05	0,45
9	Розташування у курортній зоні	10	0,05	0,5
10	Сприятливі природно-кліматичні умови для вирощування плодів та ягід	10	0,05	0,5
11	Плоди відносяться до продукції, що швидко псується	10	0,05	0,5
	Разом			4,85

Джерело: складено автором

Основний вплив на розвиток збутових мереж надають такі фактори як:

- обмежена кількість сировини (плодів та ягід);
- плоди відносяться до продукції, що швидко псується;
- використання допоміжних речовин при виробництві та зберіганні продукції (консерванти, ароматизатори);
- можливість безвідходного виробництва та використання сировини;
- сприятливі природно-кліматичні умови для вирощування плодів та ягід.

Незважаючи на те, що експерти оцінили як надзвичайно високий вплив кожного окремого фактору на формування збутових мереж, сама група природних факторів має низький рівень впливу на результати діяльності підприємства. За попарною порівняльною оцінкою груп, природні фактори мають бал 0,05. Така оцінка надана з приводу того, що «Асканія Frozen

Foods» має свою розвинену збутову інфраструктуру (транспортну та експедиторські системи, холодильники, та площі для зберігання насипом із дотримання температурного режиму).

Таблиця 5

Група демографічних факторів на ринку заморожених плодів та ягід

№	Фактор	Оцінка	Важливість	Інтегр. показник
1	Скорочення народжуваності в країні	9	0,15	1,35
2	Зменшення рівню тривалості життя	8	0,15	1,2
3	Зовнішня міграція населення	7	0,15	1,05
4	Зростання рівня урбанізації населення	9	0,15	1,35
5	Нерівномірне територіальне розміщення населення	6	0,15	0,9
6	Зменшення рівню тривалості життя	7	0,15	1,05
7	Значна частка економічно не активного населення	5	0,15	0,75
8	Переваги жіночого статевого складу населення	8	0,15	1,2
9	Демографічне старіння нації	6	0,15	0,9
	Разом			9,75

За останні десять років населення України значно зменшилось, що обумовлює не тільки зниження купівельної спроможності населення, а й зменшення кількості трудових ресурсів. За даними Мін'юсту, за перше півріччя (з лютого по липень включно) 2024 року в Україні народилося 89–655 дітей. Це на 12% менше, ніж такий самий період 2023 року, та в 3 рази менше, ніж за аналогічний період 2021 року. Загалом 2023 року в Україні народилося понад 187 тисяч немовлят. І це вже був найменший показник за часи незалежності. 2024 поб'є цей антирекорд. 2022 року народилося майже 207 тисяч дітей, 2021 року – 277,8 тисячі.

Інший негативний фактор, що склався в регіоні пов'язаний із урбанізацію населення, що обумовлює формування негативного впливу соціальних факторів на селі (табл. 6).

Таблиця 6

Група соціальних факторів на ринку заморожених плодів та ягід

№	Фактор	Оцінка	Важливість	Інтегр. показник
1	Низький рівень якості життя населення	8	0,05	0,4
2	Збільшення населення, що веде здоровий спосіб життя	9	0,05	0,45
3	Традиційні та культурні цінності щодо споживання продукції харчування	9	0,05	0,45
4	Соціальна-підтримка жінок з дітьми	7	0,05	0,35
5	Належність споживача до певного класу	8	0,05	0,4
6	Звички, спосіб життя населення країни	6	0,05	0,3
7	Зростання бажання населення підтримувати національного виробника	9	0,05	0,45
8	Релігійні вимоги до продукції харчування	7	0,05	0,35
9	Особливе ставлення до системи харчування у громадян	9	0,05	0,45
10	Споживання з причини хвороби	7	0,05	0,35
	Разом			3,95

Соціально-культурні фактори які мають найбільший вплив на підприємство:

- демографія;
- конфлікт поколінь та гендерне питання;
- рівень розвитку соціальних галузей;
- ринок праці;
- соціокультурні зміни;
- релігія;
- вплив медіа [4, с. 45].

Група соціальних факторів практично немає загальний вплив на розвиток підприємства та формування збутових мереж. Слід зазначити, що на підприємстві створення моральна та матеріальна система мотивації персоналу: премії за заключення контракту, за залучення нових клієнтів, з приводу підключення нових торгових мереж та точок продажу.

Висновки. Таким чином, дослідження показують, що за останні десять років населення України значно зменшилось, що обумовлює зменшення кількості трудових ресурсів. Також важливим фактором макросередовища, що впливає на діяльність компанії «Асканія Frozen Foods» є зниження купівельної спроможності населення та є основним негативним економічним фактором на внутрішньому ринку. Можна зазначити, що незважаючи на те, що заморожені фрукти та овочі знаходяться в основному складі споживчого кошику, їх розмір споживання на душу населення постійно знижується із поступовим підвищення цін на ринку.

Список використаних джерел:

1. Legeza D., Kulish T. Marketing approaches to solving current obstacles of grain export to EU countries. *Тенденції розвитку маркетингу в умовах невизначеності* : зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Львів, 22 березня 2024 р.). Львів, 2024. Р. 324–327. URL: <https://econom.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/03/> (дата звернення: 17.01.2025).
2. Sold production, exports and imports. *Eurostat: Data browser*. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/DS-056120_custom_5402084/default/table?lang=en (дата звернення: 17.01.2025).
3. RPI: Ave price – Flour: self raising, per 1.5 Kg. *Office for National Statistics*. URL: <https://www.ons.gov.uk/economy/inflationandpriceindices/timeseries/czoc/mm23> (дата звернення: 17.01.2025).
4. Лєгеца Д., Сокіл Я., Куліш Т. Поведінка споживачів на ринку борошна в країнах Європейського Союзу. *Економіка, управління та адміністрування*. 2023. Т. 3. № 105. С. 43–50.
5. Лавренюк Ю. Систематизація наукових досліджень у сфері адміністративно-правового забезпечення економічних інтересів України як спосіб виявлення його методологічно значимих ознак. *The scientific heritage*. 2020. Т. 45. № 4. С. 14–19. URL: <https://www.scientific-heritage.com/wp-content/uploads/2020/09/VOL-4-No-45-45-2020.pdf> (дата звернення: 07.11.2024).
6. Лєгеца Д., Сокіл Я., Куліш Т. Рівень конкуренції на ринку борошна в країнах європейського союзу. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного (економічні науки)*. 2023. Т. 2, № 48. С. 113–119. URL: [http://elar.tsatu.edu.ua/bitstream/123456789/17109/1/%20Zb.%20FEB_%20%20\(48\),%202023_113-119.pdf](http://elar.tsatu.edu.ua/bitstream/123456789/17109/1/%20Zb.%20FEB_%20%20(48),%202023_113-119.pdf) (дата звернення: 07.11.2024).
7. Куліш Т. В. Маркетингове дослідження поведінки споживачів на ринку плодово-ягідної продукції. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету. Мелітополь*. 2019. № 1 (39). С. 72–73.

References:

1. Legeza, D., Kulish, T. (March 22, 2024). Marketing approaches to solving current obstacles of grain export to EU countries. Trends in marketing development in conditions of uncertainty: Collection/ materials of the All-Ukrainian Scientific-Practical Conference. Lviv. P. 324–327. Available at: https://econom.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/03/Zbirnyk_Tendentsii_rozvytku_marketynhu_v_umovakh_nevyznachenosti.pdf (accessed January 17, 2025).
2. Sold production, exports and imports. Eurostat: Data browser. Available at: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/DS-056120_custom_5402084/default/table?lang=en (accessed January 17, 2025).
3. RPI: Ave price – Flour: self raising, per 1.5 Kg. Office for National Statistics. Available at: <https://www.ons.gov.uk/economy/inflationandpriceindices/timeseries/czoc/mm23> (accessed January 17, 2025).
4. Legeza, D., Sokil, J., Kulish, T. (2023). Consumer behavior in the flour market in the countries of the European Union. *Economics, Management and Administration*, no. 3 (105), pp. 43–50.
5. Lavrenyuk Y. (2020) Systematization of scientific research in the sphere of administrative and legal protection of economic interests of Ukraine as a way to identify methodologically significant signs. *The scientific heritage*. vol. 45, no. 4, pp. 14–19. Available at: <https://www.scientific-heritage.com/wp-content/uploads/2020/09/VOL-4-No-45-45-2020.pdf> (accessed November 7, 2024).
6. Legeza D., Sokil Y., Kulish T. (2023) The level of competition in the market of fruits in the countries of the European Union. *Collection of scientific works of the Taurian State Agrotechnological University named after Dmitry Motorny (economic sciences)*. vol. 2, no. 48. pp. 113–119. Available at: [http://elar.tsatu.edu.ua/bitstream/123456789/17109/1/%20Zb.%20FEB_%20%20\(48\),%202023_113-119.pdf](http://elar.tsatu.edu.ua/bitstream/123456789/17109/1/%20Zb.%20FEB_%20%20(48),%202023_113-119.pdf) (accessed November 7, 2024).
7. Kulish, T. V. (2019). Marketynhove doslidzhennia povedinky spozhyvachiv na rynku plodovo-yahidnoi produktsii. *Zbirnyk naukovykh prats Tavriiskoho derzhavnoho ahrotekhnolohichnoho universytetu*, no. 1 (39), pp. 72–73.

Bincheva P. H., Senior Instructor at the
Department of Marketing
Dmytro Motornyi Tavria State Agrotechnological University
Polina.bincheva@tsatu.edu.ua
ORCID: 0000-0001-8579-6359

MACRO ENVIRONMENTAL FACTORS THAT INFLUENCE THE COMPANY'S ADVERTISING POLICY

Abstract. Demographic and economic crises negatively affect consumer behavior in Ukraine, especially in the fruit and berry market. The main problems of marketing inefficiency are considered to be low product quality, high prices, seasonality of demand and imbalanced supply. The purpose of the study is to assess the factors of production in the fruit and berry market of Zaporizhia region, taking as an example an enterprise for growing fruit and berry crops, taking into account macroenvironmental factors. The object of the study is the process of researching the factor analysis of the fruit and berry market, which is adapted by including factors that affect the development of digital business models.

Keywords: marketing complex, macroenvironment, political and legal factors, economic factors, technological factors, natural factors

Вимоги до статей, що друкуються у «Збірнику наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного (економічні науки)»

Збірник призначений для фахівців, які цікавляться теоретичними та прикладними проблемами економіки, фінансів і кредиту, обліку і аудиту, менеджменту та маркетингу мікро-, мезо- та макрорівня національної та міжнародної економіки. Збірник надає можливість вченим та здобувачам наукових ступенів провести публічну апробацію, а науковій спільноті – ознайомитися з останніми результатами досліджень теоретичних і прикладних проблем національної та міжнародної економіки.

Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки) включений до Переліку наукових фахових видань України, є науковим виданням, в якому можуть бути опубліковані основні результати дисертаційних робіт (наказ МОН № 1328 від 21.12.2015 р.). Відповідно до Порядку формування Переліку наукових фахових видань України (наказ МОН України від 15 січня 2018 року № 32) Збірнику присвоєно категорію «Б», що затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 02.07.2020 № 886.

Збірник виходить 4 рази на рік. Останні дати подання статей:

№ 1 – до 28 лютого; № 2 – до 16 травня; № 3 – до 26 вересня; № 4 – до 14 листопада.

Для участі у формуванні збірника наукових праць необхідно виконати такі дії:

1. Заповнити довідку про автора (посилання).

2. Надіслати статтю, оформлену згідно вказаних вимог на електронну адресу aval@helvetica.ua

Увага! У темі листа необхідно обов'язково вказати шифр журналу 8840.

3. Надіслати в електронному вигляді квитанцію про сплату вартості публікації наукової статті. Оплата за публікацію здійснюється після рецензування статті.

Структура статті:

1. **Індекс УДК.**

2. **Прізвище та ініціали автора.**

3. **Відомості про автора** – науковий ступінь, вчене звання, посада та місце роботи автора (повністю без аббревіатур), e-mail, ORCID (обов'язково).

4. **Назва статті** (до десяти слів).

5. **Анотація мовою статті** (700–800 знаків).

6. **Ключові слова** мовою статті (не менше шести слів або словосполучень).

7. **Код JEL Classification.**

8. **Прізвище та ініціали автора (англійською).**

9. **Відомості про автора (англійською)** – науковий ступінь, вчене звання, посада та місце роботи автора (повністю без аббревіатур), e-mail.

10. **Назва статті (англійською).**

11. **Розширена анотація англійською мовою** (від 1800 знаків) містить наступні розділи: постановка завдання, результати дослідження, висновки

12. **Ключові слова (англійською).**

13. **Текст у структурованому вигляді із виділенням наступних елементів:**

13.1 **Постановка проблеми** (постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями);

13.2 **Аналіз останніх досліджень і публікацій** (аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття);

13.3 **Формулювання цілей статті** (постановка завдання);

13.4 **Виклад основного матеріалу** (виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів);

13.5 **Висновки** (висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку).

14. **Список використаних джерел** (мовою оригіналу). Бібліографічний опис літературних джерел оформлюється згідно з ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання»

15. **Список використаних джерел в романській абетці (транслітерація) – References, оформлений відповідно до вимог APA (<http://www.apastyle.org>).**

16. Вказати назву рубрики, в якій має бути надрукована стаття – відповідає назві однієї з наукових спеціальностей галузі знань "Соціальні та поведінкові науки", "Управління та адміністрування":

051 – Економіка;

71 – Облік і оподаткування;

72 – Фінанси, банківська справа та страхування;

073 – Менеджмент;

75 – Маркетинг;

76 – Підприємництво, торгівля та біржова діяльність.

Технічні вимоги до оформлення статті:

- Приймаються статті, написані однією із трьох мов: українською, англійською.
- Назва файлу зі статтею – прізвище автора.
- Формат сторінки – А4.
- Поля з усіх боків – 2 см.
- Всі сторінки мають бути у книжковій орієнтації.
- Обсяг статті – не менше 10 друкованих сторінок.
- Окремі елементи статті:
 - Індекс УДК – Times New Roman, 14, напівжирний, вирівнювання ліворуч, інтервал – 1,5, абзацний відступ – 0 см;
 - Прізвище та відомості про автора (авторів) – Times New Roman, 14, курсив, вирівнювання праворуч, інтервал – 1,5;
 - Порожній рядок;
 - Назва статті – Times New Roman, 14, великими літерами, напівжирний, вирівнювання по центру, інтервал – 1,5, абзацний відступ – 0 см;
 - Порожній рядок;
 - Анотація та ключові слова – Times New Roman, 14, курсив, вирівнювання по ширині, інтервал – 1,5, абзацний відступ – 1,25 см;
 - Порожній рядок;
 - Код JEL Classification – Times New Roman, 14, напівжирний, вирівнювання ліворуч, інтервал – 1,5, абзацний відступ – 0 см;
 - Прізвище та відомості про автора (англійською) – Times New Roman, 14, курсив, вирівнювання праворуч, інтервал – 1,5;
 - Порожній рядок;
 - Назва статті (англійською) – Times New Roman, 14, великими літерами, напівжирний, вирівнювання по центру, інтервал – 1,5, абзацний відступ – 0 см;
 - Порожній рядок;
 - Анотація та ключові слова (англійською) – Times New Roman, 14, курсив, вирівнювання по ширині, інтервал – 1,5, абзацний відступ – 1,25 см;
 - Порожній рядок;

- Текст статті - Times New Roman, 14, вирівнювання по ширині, інтервал – 1,5, абзацний відступ – 1,25 см, назви підпунктів виділяються напівжирним шрифтом;
- Порожній рядок;
- Список використаних джерел – Times New Roman, 14, вирівнювання по ширині, інтервал – 1,5, абзацний відступ – 0,5 см, слова «Список використаних джерел» виділяються напівжирним шрифтом;
- Порожній рядок;
- Список використаних джерел (англійською) – References – Times New Roman, 14, вирівнювання по ширині, інтервал – 1,5, абзацний відступ – 0,5 см;

- Оформлення таблиць:

Таблиця 1

Назва таблиці		

- Оформлення ілюстрацій:

Рис. 1. Назва рисунку

- Формули виконуються за допомогою вбудованого редактора формул MS Word і нумеруються з правого боку:

Формула (1)

- Абзаци позначати тільки клавішею "Enter", не застосовувати пробіли або табуляцію (клавіша "Tab").
- Посилання на літературу в тексті необхідно давати в квадратних дужках, наприклад, [3, с. 35; 8, с. 56–59], в яких перша цифра вказує порядковий номер джерела в списку літератури, а друга – відповідну сторінку в цьому джерелі; одне джерело (зі сторінкою) відокремлюється від іншого крапкою з комою.
- Всі статистичні дані мають бути підкріплені посиланнями на джерела.
- Всі цитати мають закінчуватися посиланнями на джерела.
- Кількість джерел у списку літератури повинна складати не менше 10 (з них не менше 4 іноземних).
- Посилання на підручники та науково-популярну літературу не допускаються.
- Назви праць у списку літератури розташовуються в порядку цитування.
- Скорочення слів і словосполучень, окрім загальноприйнятих, не допускається.

Редакція може відхилити статтю, якщо:

- відсутній повний пакет супровідних документів;
- оформлення статті не відповідає зазначеним вище вимогам;
- тематика статті не відповідає профілю видання;
- назва статті не відповідає змісту;
- стаття написана на низькому науковому рівні;
- матеріали повністю або частково публікувались раніше в інших виданнях або подані

до розгляду редакціям інших журналів;

- стаття повністю або частково чужа (автор вчинив плагіат);
- порушена в статті проблема втратила актуальність.

Автори несуть відповідальність за точність наведених у статті термінів, прізвищ, даних, цитат, статистичних матеріалів тощо.

Усі матеріали, що надсилаються для публікації, проходять рецензування. Рішення про публікацію статті приймає редколегія.

Рукописи, які відхилила редакційна колегія, авторам не повертаються.

Редакція залишає за собою право скорочувати, правити текст і змінювати назву статті.

Сподіваємося на плідну співпрацю!

Редакційна колегія Збірника наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)